

ISSN 1311-8544

БЪЛГАРСКА АКАДЕМИЯ НА НАУКИТЕ
ЦЕНТРАЛНА БИБЛИОТЕКА
СЪВЕТ ЗА ЧУЖДЕСТРАННА БЪЛГАРИСТИКА

БЪЛГАРИСТИКА
VULGARICA

ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

5/2002

СОФИЯ•2002
АКАДЕМИЧНО ИЗДАТЕЛСТВО „ПРОФ. МАРИН ДРИНОВ“

Редактор: ст.н.с. д-р Анисава Любенова Милтенова

Съставители: ст.н.с. д-р Анисава Любенова Милтенова,
ст.н.с. д-р Никола Рачев Казански, Емилия Якова Волева

© Централна библиотека на БАН, 2002

Адрес на редакцията:

Българска академия на науките

Съвет за чуждестранна българистика

ул. „15 ноември“ 1, София 1040, Бюлетин „Българистика“

Анисава Милтенова,

тел. (+359-2) 989 84 46 / 383, 384, факс: (+359-2) 986 25 00

E-mail: anmilten@bas.bg

© Богдан Николаев Мавродинов, художник, 2002

ISSN 1311-8544

BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES
CENTRAL LIBRARY
COUNCIL FOR BULGARIAN STUDIES ABROAD

BULGARIAN STUDIES
BULGARICA

INFORMATION BULLETIN

5/2002

SOFIA • 2002
PROFESSOR MARIN DRINOV ACADEMIC PUBLISHING HOUSE

Editor: Assoc. Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD

Compiler: Assoc. Prof. Anisava Lyubenova Miltenova, PhD,
Assoc. Prof. Nikola Rachev Kazanski, PhD, Emiliya Yakova Voleva

© Central Library of BAS, 2002

Council for Bulgarian Studies Abroad
Bulgarian Academy of Sciences
Bulgarica, Information Bulletin
Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040
Anisava Miltenova, tel. (+359-2) 989 84 46 /383, 384, fax: (+359-2) 986 25 00
E-mail: anmilten@bas.bg

© Bogdan Nikolaev Mavrodinov, cover designer, 2002

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е

УВОДНИ ДУМИ	7
Илия Пехливанов — Общ език — българският. 30 години Летен семинар по български език и култура	7
Димитър Ничев, Татяна Лекова — Преводът като диалог между нациите. Международна конференция в памет на Енрико Дамиани	12
Диляна Радославова — Международна конференция и семинар „Електронно описание и издание на славянски извори“	16
БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА	19
Книги 2002 г.	20
Съст. Евгения Станчева	
Научна периодика 2002 г.	35
Съст. Евгения Станчева	
ДИСЕРТАЦИИ	45
Съст. Никола Казански	
НАУЧНИ ФОРУМИ	47
Съст. Никола Казански	
ХОРИЗОНТИ	51
Елена Томова — Българистиката в Словения	51
ПРОФИЛИ	61
Диана Иванова — Карл Гутшмит на 65 години	61
Анисава Милтенова — Уилям Федер на 60 години	65
Маргарет Димитрова — В памет на Хенрик Бирнбаум	71
Христо Трендафилов — В памет на Александър Панченко	75
ОТЗИВИ	79
Екатерина Панчева — <i>Средновековна християнска</i> <i>Европа: Изток и Запад</i>	79
Магда Карабелова — <i>Земни ангели и блажени люде</i>	92
Славка Керемидчиева — <i>Найден Геров в историята</i> <i>на българската наука и култура</i>	95
Марияна Витанова — <i>Славка Керемидчиева и Лучия</i> <i>Антонова-Василева. Кратък речник на диалектните думи</i>	101
СЪОБЩЕНИЯ	105
Награда за румънски студенти българисти, учредена на името на д-р Лаура Баз-Фотиаде	105

C O N T E N T S

PREFACE	7
Ilija Pehlivanov — The Bulgarian — common language. 30 years Summer seminar on Bulgarian language and culture	7
Dimiter Nichev, Tatiana Lekova — The translation as a dialogue between the nations. International conference in memoriam of Enriko Damiani	12
Diliana Radoslavova — International conference and seminar „Computer description and editing of Slavonic sources“	16
BULGARIAN LITERATURE	19
Books 2002.	20
Comp. by Evgenia Stancheva	
Periodicals 2002	35
Comp. by Evgenia Stancheva	
THESES	45
Comp. by Nikola Kazanski	
SCIENTIFIC EVENTS	47
Comp. by Nikola Kazanski	
OUTLOOKS	51
Elena Tomova — Bulgarian Studies in Slovenia	51
PROFILES	61
Diana Ivanova —Karl Gutshmidt at 65	61
Anisava Miltenova — Wiliam Veder at 60	65
Margret Dimitrova — In memoriam of Henrik Birnbaum	71
Hristo Trendafilov — In memoriam of Aleksander Panchenko	75
REVIEWS	79
Ekaterina Pancheva — <i>Medieval Christian Europe: East and West</i>	79
Magda Karabelova — <i>Earthly Angels and venerable folks</i>	92
Slavka Keremidchieva — <i>Naiden Gerov in the history of Bulgarian science and culture</i>	95
Mariana Vitanova — <i>Slavka Keremidchieva and Luchia Antonova-Vasileva. Brief Dictionary of dialectical words</i>	101
ANNOUNCEMENTS	105
Award for Romanian students in Bulgarian Studies on the name of Dr. Laura Baz-Fotiade	105

УВОДНИ ДУМИ

ОБЩ ЕЗИК – БЪЛГАРСКИЯТ

30 години Летен семинар по български език и култура

Българската „Държава на духа“ не е кабинетна приумица. Представа за нея дават днешните изследователи на българския език и култура, които всяко лято в продължение на 40 години се събират в едно рядко съобщество в полите на планините Витоша и Люлин. В него българският език се превръща в международен, сиреч възвръща се към своята изначална същност и предназначение — такъв, какъвто е бил в люлката на славянската култура при цар Симеон Книголюбец и творците от Преславската книжовна школа, дала светлина на Европа през далечния Х в.

Летният семинар по български език и култура за чуждестранни българисти и слависти започва през 1963 г. под егидата на Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Министерството на науката и образованието, когато ректор е акад. Димитър Косев. През следващите години негови директори са Емил Георгиев, Куйо Куев, Светомир Иванчев, Венче Попова, Иван Буюклиев. Заслуга за оцеляването му през последното десетилетие има Йорданка Холевич. Понастоящем директор на семинара е Василка Радева. Дългогодишен заместник-директор, понесъл главната тежест по уреждането му е Иван Павлов, а несменяем секретар — Иванка Константинова.

Досега през семинара са преминали общо 3140 студенти, преподаватели, преводачи и бизнесмени от цял свят. Отначало седалище на семинара бе Студентското градче край София, сетне за известно време той бе преместен на Северното черноморие, като бе направен опит за пътуващи лекции из страната, а напоследък приятелите на България намират уютен прием под покрива на творческата база на Съюза на българските журналисти в Баня.

През отминалото лято си дадоха среща 74 българисти от Албания, Белгия, Великобритания, Германия, Гърция, Индия, Испания, Италия, Киргистан, Молдова, Норвегия, Полша, Румъния, Русия, САЩ, Словакия, Тайван, Турция, Украйна, Унгария, Франция, Чехия, Швеция, Югославия.

Редом с практически занимания по български език лекции пред участниците в семинара изнесоха Димитър Овчаров, Милена Цанева, Александър

Фол, Мила Сантова, Владко Мурдаров, Иван Павлов, Марин Бъчваров, Йорданка Холевич, Христо Холиолев и др. В научния център за славяно-византийски проучвания „Иван Дуйчев“ неговият директор Аксиния Джурова представи пред семинаристите средновековни ръкописи на гръцки, латински и старобългарски език и редки старопечатни книги.

По традиция в програмата влизат опознавателни екскурзии из страната. Този път бяха посетени Пловдив и Рилския манастир, а също и Боянската църква и Националният исторически музей.

Мнозина бяха привлечени от ритмите и песните на българския и балканския фолклор, представени от Даниела Иванова и Лъчезара Павлова. Традиционна вечер на талантите всяка година дава възможност на семинаристите да покажат новите си познания пред погледите на колеги и гости. Аплодисменти предизвика преводът на две песни на Бийтълс на старобългарски език, направен от студент в Харвардския университет и изпят в съпровод на английски език от български студент.

Моменти от работата на семинара от основаването му до днес бяха документирани от преподавателя във Факултета по журналистика Жельо Капзамалов, който подреди в аулата на университета юбилейна изложба. Създаден бе едночасов документален филмов очерк за семинара с автор Олег Константинов, който бе прожектиран по време на семинара.

Юбилейната годишнина стана повод за тридневен научен колоквиум на тема „Софийският университет „Св. Климент Охридски“ – международен българистичен център за наука и образование“. Преподаватели от европейски университети направиха преглед на съвременното състояние на българистиката в две лекции по темата „България – кръстопът на култури“ и „Българският език – класически и екзотичен“. Ръководители на секциите бяха Йорданка Холевич и Хилмар Валтер.

Езиковедите разгледаха редица актуални социолингвистични аспекти, отдадоха внимание на специфични черти на българската граматика – напр. на глаголната система, която е значително препятствие за чужденците, а също разгледаха и невербалните знаци на общуване, които обикновено се подценяват. Докладите бяха изградени върху основата на модерни методологически схващания в областта на езикознанието.

От своя страна литературоведите преодоляха фактологичността, за да навлязат в същността на съвременни и минали литературни процеси. Направена бе констатацията за настъпващо оживление в изследванията по литературознание и фолклористика. Новост бяха поставените на разглеждане религиозни мотиви в творчеството на български писатели от ХХ в.

Философско-публицистичното понятие за България като „Държава на духа“, което познавачи на старината от Изтока и Запада въведеха по повод на 1300-годишнината от основаването на българската държава, бе дадено

като название на отделна секция на конференцията и илюстрирано от докладчиците с конкретни примери за духовно общение. Тази секция бе съвременният отзвук от идеята на Куйо Куев — бележит изследовател на старата българска книжнина — който преди години върху основата на семинара организира Международен летен колоквиум по старобългаристика. В течение на дълъг период колоквиумът се оказа особено резултатна форма за обмен на нова информация за открития и проучвания в тази научна област, която е естествена среда на международно сътрудничество. Колоквиумът стимулираше бъдещи перспективни научни изследвания, съвместни научни публикации и издания, нови научни срещи. Участници бяха именити слависти и българисти от цял свят — Иван Дуйчев, Моше Алтбауер, Петър Динеков, Уилям Федер, Джордж Трифунович, Александър Младенович, Антониос-Емилиос Тахиаос, Имре Тот, Радослов Вечерка, Николай Самсонов, Джун-ичи Сато, Марио Капалдо, Георги Попов, Георге Михаила, Алда Джамбелука-Косова, Зое Хауптова, Емилие Блахова, Венцислава Бехиньова, Джузепе дел Агата, Анатолий Турилов, Анатолий Алексеев, Иван Стоянов, Ян Йендзие, Йодон Хоргоши, Константинис Нихоритис, Роланд Марти, Кристиан Ханик, Франсиско Хавиер Хуес Галвес, Павел Шима, Свен Густавсон, Арнолд Шоберг, както и по-млади научни работници от много страни.

Именно на колоквиума за пръв път бяха съобщени открития в палеославистиката като например намирането на неизвестни глаголически ръкописи в манастира „Св. Екатерина“ на Синай, неизвестни творби в акростих от Климент Охридски и от Константин Преславски, каменни надписи и рисунки от новооткрит старобългарски манастир от X век край Равна (между Провадия и Варна), произведения на неизвестен книжовник от XI век на име Григорий Философ с важно значение в старобългарската и в староруската литература (които неотдавна бяха издадени в поредица на Харвардския университет в САЩ) и много други.

Първите известия за тези открития се появиха в рубриката „Българистика и българисти“ на седмичника за политика и култура „Антени“ (впоследствие издадени в два сборника под същото заглавие от ДИ „Наука и изкуство“ през 1981 и 1986 г. по повод на двата международни конгреса по българистика). Те дадоха живот и на единственото по рода си издание — Кирило-методиевския вестник „За буквите — О писменехъ“ с международен редакционен комитет от именити българисти и слависти, което започна като юбилеен лист за празника на буквите — 24 май и продължи със 17 броя до сега.

Заслужава да се отбележи и кръглата маса, състояла се по време на Летния семинар под ръководството на Богдан Богданов, в рамките на която бе разискван характерът на съвременния университет и съвременните проблеми пред университетското образование. Средновековният университет е сбор от много общности. А съвременният? На какъв принцип да бъдат

обединявани отделните специалности в него? Може ли да има репродуктивно знание, което да бъде свързано с пълна неразвитост на личността? Един юноша може да бъде добър математик, но не и вещ историк, понеже последното зависи от богатството на жизнения опит. Следва ли да се изучават философия и психология в началните курсове? Какъв обем да имат отделните дисциплини? Могат ли да се преодоляват различните манталитети у студентите? Споделени бяха впечатления от въвеждането на интернет общуването между преподаватели и студенти — като се дискутира въпросът дали то накърнява непосредствените човешки отношения.

Въпросът за българските общности в чужбина също бе включен в програмата на конференцията към Летния семинар. Оживена дискусия предизвика докладът на Емил Миланов, експерт в Министерството на образованието и науката, който съдържа анализ на тема „*Регионални и етнокултурни български общности зад граница*“. Като уточни основните понятия, той разгледа начините за формиране и класификация на тези общности и тяхната етническа идентичност. Неговите наблюдения и впечатления, събирани в продължение на няколко години (редица исторически документи, автентичен фолклор и публикации в пресата), проучването на архивни материали в наши и чуждестранни книгохранилища, дават възможност да се заключи, че етническата идентичност на българите в чужбина е подложена на дълготраен натиск. Характерен е случаят с опита да бъде закрит Тараклийският район в Република Молдова по решение на Молдовския парламент, което предизвика протести от страна на български неправителствени организации и намеса на Съвета на Европа. Подобно е положението и на българите от Голо бърдо и Гора в Албания, които въпреки всичко са опазили редки фолклорни образци в песните си и характерни носии.

В доклада се приведоха примери, че най-устойчивата съставка на етническата идентичност е обредната система и свързаният с нея фолклор. Българите в Егейска Македония например, вече загубили своя български език като средство за общуване помежду си, продължават при погребение да оплакват близките си на езика на своите предци. Българите от Гора и Голо бърдо в Албания, живеещи от поколения в градовете, на сватба изпращат младата невеста с характерни за българите обредни ритуали и песни.

Е. Миланов посочи, че в Украйна и Молдова съществуват случаи на мълчалива и неочаквана подмяна на българските имена с местни при издаване на документи за самоличност, въпреки явното нарушение на Конвенцията за защита на националните малцинства. Наред с тези негативни случаи според Е. Миланов изучаването на български език в държавните училища в Украйна и Молдова през последното десетилетие се разширява. В Молдова децата учат майчиния си език три часа седмично. Съществена роля по отношение на образованието и културата играят българската

гимназия в Болград, украино-българският лицей в град Приморск, Запорожка област, българското училище „Васил Левски“ в Кишинев, Тараклийският педагогически колеж и музикалният колеж в Твърдица, българските културни центрове с библиотеки в Одеса, в Болград и Бердянск, а също културните центрове „Хан Аспарух“ в Измаил и „Александър Теодоров-Балан“ в Болград. Няма възможност да учат езика си българите във Влашко и в Северна Добруджа, в Сръбски Банат, в Гора и Голо бърдо в Албания, в Одринска и Беломорска Тракия.

Важно средство за укрепване на етническото съзнание на българите играят печатните органи, напр. вестниците „Родно слово“ — Кишинев и „Български глас“ — Тараклия, Молдова; вестник „Роден край“, Одеса, „Извор“ — издание на кримските българи, „Родолубие“ — в гр. Арциз, Одеска област, Украйна; „Братство“ — Цариброд, Югославия; детското вестниче „Другарче“, „Българска зорница“ в Букурещ и „Наша глас“ в Темишоара, Румъния. Българските общности са организирани в дружествата „Св. Св. Кирил и Методий“ в Измаилски район, „Христо Ботев“ в Арциски район, „Възраждане“ в Бердянски район, „Съдружество“ в Приморски район, „Христо Ботев“ в с. Терновка и гр. Николаев, „Алфатар“ в с. Олшанка, Кировоградска област, „Родолубие“ в Киев, „Св. Св. Кирил и Методий“ в Болград, „Хан Аспарух“ също в Болград, „Огнище“ към в. „Роден край“, „Събуждане“ към Болградската гимназия, Запорожко областно дружество, Одеско градско дружество, Кримско републиканско българско дружество, „Паисий Хилендарски“, Дружество на депортираните кримски българи и др. Докладът на Е. Миланов показва, че предстои още много работа на българските държавни институции за подпомагане на организациите на българите в чужбина.

Илия Пехливанов

ПРЕВОДЪТ КАТО ДИАЛОГ МЕЖДУ НАЦИИТЕ

Международна конференция в памет на Енрико Дамиани

От 27 до 30 септември 2002 година в Института по ориенталистика в Неапол се проведе международна научна конференция на тема „Преводът като диалог между нациите“ в памет на видния италиански българист Енрико Дамиани. Поздравителни адреси до участниците в конференцията изпратиха министърът на образованието и науката доц. д-р Владимир Атанасов и посланикът на Република България в Рим г-н Николай Калудов. Доклад на конференцията изнесе гл. ас. д-р Татяна Лекова — лектор по български език и култура в университета на Неапол.

Енрико Дамиани (1892—1953) единодушно е смятан за основоположник на италианската научна българистика. Учен славист, но преди всичко българист, преводач и публицист, журналист и редактор, университетски професор, поставил началото на съвременната българистична школа в Италия. Автор на повече от 230 книги, студии, статии, преводи, интерпретации и рецензии в областта на българската литература, история, филология и култура. Почетен член на Полската академия на науките, доктор *honoris causa* на университетите във Варшава и Краков.

Роден е на 28. IV. 1892 в Рим. През 1914 г. завършва висше юридическо образование, но не работи в областта на юриспруденцията, а се отдава на призванието си — изследването на славянските езици и литератури, почти напълно неизвестни дотогава. През 1925 г. публикува две малки антологии — първата — „Български поети“ („Poeti Bulgari“), с преводи на творби от Хр. Ботев, Ив. Вазов, П. К. Яворов, Т. Траянов, Д. Дебелянов и втората — с разкази на Ив. Вазов, която озаглавява „Българско сърце“ („Cuore Bulgaro“) и въпреки че нито един от включените в нея разкази не носи това заглавие, според него това е основната идея, която обединява всички произведения от сборката.

Успехът на първите две книги окуражава Е. Дамиани в неговото начинание и през 1927 г. той пристига в България, за да усъвършенства познанията си по български език и литература. През следващата 1928 г. е натоварен да чете лекции като гост-професор по италианска литература в Софийския държавен университет. В София той започва енергична преводаческа и научно-изследователска дейност с многобройни статии, очерци, есета, сказки и конференции за връзките и взаимодействието между двете култури. Успехът на българистичните му занимания е толкова голям, че с Министерски декрет

от 6 февруари 1929 г. той успява да се хабилитира като свободен доцент по славянски езици и литератури в Института по славистика на Римския университет, където веднага му е поверена катедрата по български език и литература.

Едновременно с ръководството на римската катедра Е. Дамиани продължава да чете своите лекции върху италианската литература в Софийския университет до 1936 г. През този период той извършва огромна преподавателска, популяризаторска, преводаческа и научна дейност. Полиглот, владеещ всички славянски езици, той проявява необикновен преводачески усет и умение в интерпретацията на поетическото творчество на Хр. Ботев, Ив. Вазов, Пенчо Славейков, К. Величков, К. Христов, Н. Лилиев и др.

Бракът на Борис III с Джована Савойска през октомври 1930 г. дава тласък на засилващия се интерес към България. През същата година Дамиани основава културната асоциация „Италия — България“, чийто председател става, а заедно с това започва да издава и редактира двуезичното „Итало-българско списание за литература, история, изкуство“ („Rivista Italo — Bulgara di Letteratura, Storia, Arte“), което излиза в София от 1931 до 1936 г. и се радва на добър успех. Според романтично-идеалистичния замисъл на Дамиани списанието би трябвало да даде своя принос за сближаването на двата народа и взаимното опознаване на двете култури.

През 1939 г. като орган на Италиано-българската асоциация в Рим започва да излиза списание „Bulgaria. Rivista di Cultura“, което, въпреки политическата си ангажираност, е първият истински орган на италианската българистика. Списание „България“ е своеобразен спектър на многостранните културни и литературни връзки между двете страни, на страниците му намират място литературно-критически статии и оценки, валидни и до днес. Това списание е едно от най-ярките постижения и същевременно едно от най-светлите морални удовлетворения на Дамиани — да покаже на италианците културния облик на една по-слабо позната славянска страна, нейната история, нейните постижения, нейните страдания, нейните заслуги в балканската и европейската история. В редакционния комитет на това издание са включени най-видните италиански слависти: Артуро Кроня, Еторе Ло Гато, Джовани Мавер, Луиджи Салвини. То успява да просъществува почти до края Втората световна война, като в последния му брой в края на 1943 г. е публикуван некролог за цар Борис III.

Хуманистичната и демократична доктрина на Дамиани за приятелство, братство и културно общуване между народите неизменно свързва жизнената му съдба с идеите на Източния университет в Неапол.

Основан през 1732 г. от духовника Матео Рипа като Китайски колеж (Collegio dei Cinesi), чиято мисия е да спомага за приобщаването към Европа на източните народи, за опознаването и изучаването на различните азиатски

и източноевропейски култури, още през 1747 г. Източният университет в Неапол приема за обучение младежи от балканските народности, влизащи в състава на Отоманската империя. Преподаването на българския език в него е една от първите учебни материи, с най-стара традиция сред Западноевропейските университети. През своята 270-годишна история той успява да съхрани своята първоначална и специфична насока, а именно: да представлява център за създаване на култура, водеща към взаимно разбирателство и приятелство между народите. Тази идея намира в лицето на проф. Дамиани верен съмишленик и двигател в опознаването и взаимната рецепция на италианската и българската култури.

С личността на проф. Дамиани е свързано откриването през академичната 1941/1942 г. на официални катедри по български език и литература и по полски език и литература с 4-годишен курс на обучение, които той ръководи. Дотогава изучавана в различни редовни и допълнителни курсове, за пръв път българската филология става задължителен и основен предмет в Славянската секция на университета. Така се постановява правото на защита на дипломна работа (докторска теза) по български език и литература и придобиването ѝ като специалност при дипломирането на студентите.

Още с основаването на катедрата около проф. Дамиани се събира кръг от талантиливи студенти българисти, които започват да сътрудничат на научните списания с преводи на български поети и писатели и с литературно-критически изследвания и които впоследствие оглавяват редица славистични центрове в италианските университети. По свидетелства на проф. Ив. Петканов със своята непосредственост, ентузиазъм и голяма човешка топлота Дамиани съумява да превърне българския език и литература в най-посещаваната славистична специалност.

Преподавателската си работа в Неапол той продължава до самата си смърт на 10 декември 1953 г. с изключително себеотрицание и всеотдайност. Плод на неговите енергични усилия и международен авторитет е създаването на богатия библиотечен фонд по славистика в университета, за което бива двукратно награждаван от Директора на университета. Дори по време на Втората световна война той с малки прекъсвания стоически продължава дейността си в силно пострадалия от бомбардировките град, откъснат от столицата поради разрушаването на железопътната мрежа.

Ако през стогодишния период 1883-1983 г. Народната библиотека „Св. Св. Кирил и Методий“ и „Biblioteca Nazionale“ в Рим дават данни за около 100 публикувани книги, преведени от български на италиански — 17 романа, 23 сборника разкази, 3 драми, 27 стихосбирки и 32 антологии, то на проф. Дамиани се дължи огромната част от преводите на българската литература, към която се отнася с възторг, почит и преклонение. Той е първият преводач на италиански на творчеството на Ив. Вазов, Хр. Ботев, П. Р. Сла-

вейков, К. Величков, К. Христов, Д. Дебелянов, Пенчо Славейков, В. Друмев, Н. Лилив, Т. Траянов, Елин Пелин, Е. Станев, Н. Й. Вапцаров и др. Издава редица антологии с българска поезия, с разкази и новели, романа „Под игото“ на Вазов, фолклорни произведения. Под негово ръководство излиза една „Малка българска библиотека“, в която се появяват неговите студии: „Кратка история на България от раждането ѝ до наши дни“, „Образът на българската литература“, „Бележки върху историята на старата българска литература“, „Кратка история на българската литература от началото ѝ до днес“, следвани от „Отражения на българската душевност в литературата, историята, културата“. Той е автор и на най-добрата досега българска граматика за чужденци, озаглавена „Теоретико-практически курс по български език“, отпечатана през 1942 г. в Института по ориенталистика в Неапол. В предговора на този труд е изразена неговото научно веруе: „Моята граматика е, разбира се, един филологически труд по своята същност, но духът, който я е продиктувал, я прави — най-вече за самия мен — дело на вяра. Вяра в безсмъртните стойности на културата, на човешкото разбирателство, сътрудничество, солидарност, братство, на което такъв принос съставлява взаимното опознаване на народите и следователно взаимното познаване на езиците“.

Дамиани доминира в културния живот на Италия в продължение на близо 30 години със студии, статии, рецензии на всички европейски издания по славистика и българистика, не само в списанията и изданията, излизащи под неговото вещо ръководство, но и в останалите десетки периодични издания в Италия и България, в периодичния печат и ежедневниците за култура и т.н. Той участва в многобройни международни прояви, конгреси, симпозиуми и европейски конференции, организира срещи, сказки и литературни четения, дава интервюта в пресата, става дори инициатор на предаване по италианското радио на курсове по български език (по радиостанцията Болоня — Бари).

Малко преди смъртта си проф. Дамиани подарява на Института по ориенталистика в Неапол личната си библиотека, която наброява около 8000 ценни и редки издания и периодика, повечето българистични, включително и пълното течение на около 30 списания, печатани в България от 20-те години на миналия век насам. Този жест той посвещава на паметта на сина си Роберто Дамиани, загинал двадесетгодишен при инцидент в планината. В днешната библиотека „Европа“ на Института тези издания са организирани във фонд „Дамиани“.

Димитър Ничев, Татяна Лекова

МЕЖДУНАРОДНА КОНФЕРЕНЦИЯ И СЕМИНАР „ЕЛЕКТРОННО ОПИСАНИЕ И ИЗДАНИЕ НА СЛАВЯНСКИ ИЗВОРИ“ 24–26 септември 2002, Поморие

От 24 до 26 септември тази година в Поморие се проведе международна конференция и семинар „Електронно описание и издание на славянски извори“ като част от дейността на Комисията за компютърна обработка на славянски ръкописи и старопечатни книги към Международния комитет на славистите, основана по време на Краковския славистичен конгрес през 1998 г. по инициатива на учени от България, Великобритания, Италия, Македония, Русия, САЩ и Чехия. Форумът в Поморие бе организиран и финансово подкрепен от Българската академия на науките, Софийския университет „Свети Климент Охридски“, Австрийския институт за Източна и Югоизточна Европа и Фондация „Манускрипта“. Основен спонсор на проявата бе ЮНЕСКО.

В научния форум взеха участие над четиридесет български специалисти (седемнадесет от тях — с доклади) и двадесет и трима чуждестранни учени от Австрия, Великобритания, Дания, Италия, Русия, САЩ, Украйна, Чехия и Швеция. Работната среща бе естествено продължение на състоялата се през 1995 г. в Благоевград „Първа международна конференция по проблемите на компютърната обработка на средновековни славянски ръкописи“ в рамките на проект между БАН и Университета в Питсбърг, САЩ. Съществен принос на форума в Поморие бе привличането на интереса на по-широк кръг от специалисти и утвърждаването на България не само като основен координационен център за информационно осигуряване на резултатите от проучването на славянските писмени паметници, но и като център за обмен на водещ международен опит по проблеми от областта на компютърната хуманитаристика и приложението на информационни технологии за изучаване, съхраняване и популяризиране на културното наследство.

Конференцията протече в рамките на три сесии: „Корпусна лингвистика“, „Дигитални библиотеки: автори и читатели“ и „Електронни славянски ръкописи“, по време на които бяха изнесени 27 доклада. Представени бяха резултати в областта на създаване на лингвистични бази данни и тяхното приложение (БАН, Софийски университет, Университета в Гьотеборг – Швеция, Институт за руски език – Москва). Представени бяха проекти за електронно експониране на библиотечни сбирки (Британска библиотека – Лондон, Народна библиотека – София, Църковен исторически и архивен институт – София, Руска национална библиотека – Санкт Петербург, Славянска библиотека – Прага, библиотеки в Лвов, Украйна). Изложени бяха общотеоретични

проблеми за създаване на бази данни в областта на културното наследство (Валтер Кох – Грац, Австрия, Динчо Кръстев, ЦБ на БАН). В програмата бяха включени демонстрации на програмния продукт CLaRK (Кирил Симов, БАН) и на проекта „Виртуален модел на Боянската църква“ (Трифон Анев, Марияна Христова, Музей „Боянска църква“). Практически проблеми при дигитализирането и електронното издание на ръкописи и редки исторически извори представи Андрю Прескот от Британската библиотека, Лондон.

Основен акцент на конференцията бяха проблемите на стандартизиране на електронното описание на средновековни ръкописи и дебата по унифициране на съобразените с принципите на Световната инициатива за маркиране на текстове (TEI) схеми. Разискваха се двата най-представителни проекта в тази област — българо-американският проект „Компютърна обработка на славянски средновековни ръкописи“, базиран в Института за литература при БАН (Секция за стара българска литература) и проектът MASTER (Великобритания, Дания, Франция, Холандия, Чехия).

Проведени бяха два семинара. Първият — „Компютърните езици за маркиране (SGML/XML) с оглед на развитието на Световната инициатива за кодиране на текстове (TEI)“, бе воден от Лу Бърнард, Оксфорд, Великобритания и от Матю Дрискол, Копенхаген, Дания. Вторият — „UNICODE за слависти-медиевисти“, бе проведен от Дейвид Бирнбаум, Питсбърг, САЩ, и от Ралф Клеминсън, Портсмут, Великобритания. Той бе посветен на проблемите на създаване и прилагане на единни кодиращи системи и UNICODE-стандарт за глаголица и стара кирилица.

Участието на студенти магистранти и на докторанти в конференцията и в семинарите бе израз на нарасналия интерес на младите специалисти към тази проблематика и реализиране на образователните цели на научната проява.

В рамките на форума се състоя и работна среща на Комисията за компютърна обработка на славянски ръкописи и старопечатни книги към Международния комитет на славистите (съпредседатели: Анисава Милтенова, БАН, и Дейвид Бирнбаум, Университет в гр. Питсбърг; зам.-председател: Ралф Клеминсън, Университет в Портсмут; секретар: Андрей Бояджиев, Софийски университет), на която се отчете дейността на комисията през последните четири години. Бе решено по време на следващия славистичен конгрес в Любляна, Словения през август, 2003 г. да се състои кръгла маса по проблематиката на комисията.

За участниците бе организирана екскурзия до стария град в Несебър и до тракийската гробница в Свещари, датираща от III в. пр. Хр. и включена в списъка на културните паметници на ЮНЕСКО.

Научната проява бе изключително полезна с поставяне на редица въпроси за описание, издание и експониране на славянското културно наследство с компютърни средства. Предвижда се докладите да бъдат публикувани в Интернет, както и да бъдат отпечатани в отделен том.

Диляна Радославова

BULGARIAN

Книгоразпространителска фирма „*BULGARIAN BOOKS*“
ї редлага български научни издания, речници, енциклопедии, албуми,
художествена литература.

За информация и контакти:

*The book-dealing company „BULGARIAN BOOKS“ offers
to its clients scientific books, dictionaries, encyclopedias,
albums, fiction from Bulgaria.*

For contacts, please use the following address:

BULGARIAN BOOKS
SOFIA 1000
PO Box 1567
fax/tel. (359 2) 928 40 26
e-mail:bulgarianbooks@mail.netplus.bg

Mrs Irina Sokolova

БЪЛГАРСКА ЛИТЕРАТУРА

Рубриката съдържа периодика и книги (монографии, сборници, учебни помагала, речници и др.) за 2002 г. По отношение на научната периодика, която тук е представена за пореден път, от съдържанието на всяка книжка са подбрани статии, студии и научни съобщения на български автори, които изследват българистични теми и проблеми в областта на хуманитарните и обществени науки (история, обществознание, археология, кирилometодиевистика, език, литература, изкуствознание, традиционна и съвременна култура и др.). Поради спецификата на настоящия информационен бюлетин не се включват научни изследвания от чужди автори, преводни материали (от чужд на български език), както и рецензии, обзори и др. Принципно е отразена научната периодика за 2002 г. В случай, когато няма излезли книжки от определено периодично издание за 2002 г., са отразени последните регистрирани години. Книгите с липсващ ISBN са означени със знака *.

От редактора

КНИГИ 2002

BOOKS

ОБЩ ОТДЕЛ / GENERAL

АНДРЕЕВА, Десислава. Възрожденецът Пантелей Кисимов. Велико Търново, Faber, 2002. 127 с.

ISBN 954-775-101-8.

В книгата е разгледано документалното наследство на П. Кисимов – личност с безспорни заслуги за националноосвободителното движение и културното въздигане на българския народ.

***АПРИЛСКИЯТ пленум на ЦК на БКП 1956.** С., Атлас прес, 2002. 437 с.

Състав. Мито Исусов

За първи път се публикува пълен стенографски протокол – уникален документ, който ни връща във времето на култа към личността и началото на борбата за неговото отхвърляне.

ЕЛДЪРОВ, Светлозар. България и Ватикана (1944-1989). С., Логис, 2002. 256 с.

ISBN 954-8289-04-0.

Доп. загл. „Дипломатически, църковни и други взаимоотношения“. В книгата се разкриват непознати досега страници за българо-ватиканските отношения от близкото минало. Изданието съдържа богата документация, архивни източници и уникални фотографии.

***НАЛБАНТОВА, Елена. Възрожденският човек – утопии и реалност.** Велико Търново, УИ Св. св. Кирил и Методий, 2001. 222 с.

Авторката представя своята версия за раждането на българската модерност, която търси във времето на Възраждането. Разглежда възрожденския човек като личност, започваща да се самоидентифицира чрез парадигмата от социални роли, обвързваща я не с рода, а със зараждащата се нация.

НЕДЕЛЧЕВ, Драгомир. Институционална промяна и европейска интеграция. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 122 с.

ISBN 954-430-871-7.

В книгата се предлага основата на българската позиция в работата на Конвента за бъдещето на Европа.

СРЕДНОВЕКОВНА християнска Европа: Изток и Запад. С., Гутенберг, 2002. 735 с.

ISBN 954-9943-30-5.

Под ред. на Васил Гюзелев и Анисава Милтенова

Изданието съдържа докладите от международна научна конференция, състояла се в София през септември 2000 г. Освен пленарните доклади са представени секциите „Филология“, „История“, „Средновековна култура“, „Средновековно изкуство и музика“, като статиите са на английски, немски, френски, руски и български езици.

ЦАЦОВ, Димитър. Философският път на Димитър Михалчев. С., Парадигма, 2002. 216 с.

ISBN 954-9536-62-9.

Монографията е посветена на една от големите личности в историята на българската философия и духовна култура.

ИСТОРИЯ / HISTORY

АНДРЕЕВ, Йордан. Биобиблиография. Велико Търново, УИ Св. св. Кирил и Методий, 2001. 147 с.

ISBN 954-524-312-0.

Биобиблиографски справочник, който е пръв опит за цялостно библиографско проучване на научното творчество на проф. д.и.н. Йордан Андреев. В основната си част справочникът включва библиография на научните и научнопопулярните му монографии, а освен тях обхваща и публикации в сборници, списания, както и рецензираните от него дисертации и хабилитационни трудове.

Поредица „Архивите говорят“.

БЪЛГАРИЯ в Първата световна война. Германски дипломатически документи. С., Главно управление на архивите —

Т. 1. (1913—1915). 2002. 607 с. ISBN 954-9800-25-3.

Под ред. на Цветана Тодорова.

Изданието предоставя фундаментален масив от документи за българо-германските политически и икономически отношения по време на Първата световна война. Материалите са дадени в превод на български език и са придружени от коментар.

Поредица „Архивите говорят“.

ВАСИЛЕВ, Николай. Битката за България. Последното десетилетие на XX век. С., Лице, 2001. 267 с.
ISBN 954-8317-76-1.

Книгата проследява историческите събития в България през последните десетилетия на XX век.

ГАЛУНОВ, Тодор. Избирателната система в България 1919–1939 г. Велико Търново, УИ Св. св. Кирил и Методий, 2002. 150 с.
ISBN 954-524-320-1.

В монографията се анализира еволюцията на избирателните системи при парламентарните избори в България по време на управлението на БЗНС, Демократическия сговор, Народния блок и безпартийния политически режим, установен след преврата на 19.05.1934 г.

ДАСКАЛОВ, Румен. Как се мисли Българското възраждане. С., Лик, 2002. 383 с.
ISBN 954-607-526-4.

Книгата излага концепции на историци по съществени проблеми, процеси, личности и събития от епохата на Българското възраждане.

ЗЛАТАРСКИ, Васил. История на българската държава през средните векове. С., АИ Проф. Марин Дринов —

Т. 1. Първо българско царство.

Ч. 1. Епоха на хуно-българското надмощие. 2002. 487 с.

ISBN 954-430-867-9.

Трето фототипно издание.

Книгата обхваща въпросите, свързани с епохата на хуно-българското надмощие. Авторът излага доминантната роля на прабългарите и отдава дължимото на славянството, но дори не споменава за траките... Неговото виждане за начина, по който нашата държава се създава и стабилизира, е ценно именно с неповторимостта на подредбата на доказателствения материал.

Ч. 2. От славянизацията на държавата до падането на Първото царство. 2002. 894 с. ISBN 954-430-868-7

Разгледана е славянизацията на държавата в периода до падането на България под византийско владичество.

ИВАНОВ, Стефан. Германия и България 1914–1915 г. Велико Търново, Faber, 2002. 172 с.
ISBN 954-8259-60-5.

Монографията представлява опит за разкриване на реалностите и състоянието на националните сили на Германия и България в контекста

на международната и вътрешнополитическата обстановка в навечерието на Първата световна война и в първите военни години.

КАЛИНОВА, Евгения и Искра Баева. Българските преходи 1939–2002. С., Парадигма, 2002. 511 с.
ISBN 954-9536-63-7.

Опит да се представи съвременната история на България през призмата на дълбоките социално-икономически, политически и културни промени в България и цяла Източна Европа след Втората световна война.

КОВАЧЕВ, Георги. Българските земи между Източна Стара планина и Странджа през XII–XIV век. Велико Търново, Faber, 2002. 204 с.+ прилож.
ISBN 954-775-085-2.

Целта на историко-археологическото изследване е да се разкрият колкото се може по-пълно проблемите на поселищния живот, пътно-съобщителната система и живота на манастирите и църквите в района между Източна Стара планина и Странджа през XII–XIV в.

КОЛАРОВ, Васил. Избрани произведения. С., Христо Ботев, 2001. 264 с. + илюстрации.

Т. 1 . 1877–1919 г. 2001. 264 с. + илюстрации.

ISBN 954-445-791-J.

Книгата съдържа най-важните статии, дневници, речи, писма и спомени на В. Коларов до края на Първата световна война.

КРИПТОХРИСТИЯНСТВО и религиозен синкретизъм на Балканите. С., Етнографски институт на БАН, 2002. 130 с. + черно-бели приложения.
ISBN 954-8458-16-0.

Състав. Никола Дамянов

Сборникът съдържа част от докладите и научните съобщения, прочетени по време на симпозиума на същата тема, състоял се на 14 – 16 октомври 1994 г. в гр. Смолян.

КЪОСЕВА, Цветана. Руската емиграция в България. С., Международен център по проблемите на малцинствата, 2002. 591 с.
ISBN 954-8872-39-0.

В книгата се проследява адаптацията на руските емигранти, историята на техните училища и организации през 20-те–50-те години на XX век.

МУТАФОВА, Красимира. Старопрестолният град Търново в османската книжнина XV–XVI век. Велико Търново, Faber, 2002. 344 с.
ISBN 954-775-078-X.

Основните акценти в предлаганото изследване са направени върху антропонимичните данни и възможности за интерпретацията им като исторически извор — не само по отношение на традициите и иновациите в именуването, но и като косвено свидетелство за влиянието и намесата на православните институции в живота на търновчани. В допълнение е предложен Именник на търновските православни жители по османските подробни описи от 1517–17, 1541–45, 1613–14 г., етимология на имената и кратки сведения за някои от лицата-носителите през Средновековието.

ОВЧАРОВ, Димитър. Въведение в прабългарската култура. С., Гутаранов и син, 2002. 150 с.
ISBN 954-507-146-X.

Проследява се сложният процес на изграждане и развитие на прабългарската култура.

ОВЧАРОВ, Димитър. Омуртаг Кана Сюбиги от бога владетел на българите. С., Тангра, 2002. 115 с.
ISBN 954-9942-36-8.

Разгледан е животът и дейността на един от най-изтъкнатите владетели — хан Омуртаг.

ОГНЯНОВ, Михаил. Македония — преживяна съдба. С., Гутенберг, 2002. 252 с.
ISBN 954-9943-35-6.

Книгата е посветена на отношенията ни с Македония и българската национална съдба, като идеите са основани на изстрадалия родов и личен опит.

РУСИЯ и българското национално-освободително движение 1856/1876. С., Главно управление на архивите —
Т. 3. 2002. 587 с. ISBN 954-9800-26-1.

Под ред. на Галя Пиндикова

В сборника се съдържат документи и материали от руски архивохранилища, които са ценно градиво за българската политическа история през Възраждането.

Поредица „Архивите говорят“.

СТАНИЛОВ, Станислав. Славяните в Първото царство. С., Класика и стил, 2002. 118 с.

ISBN 954-9964-62-0.

Второ допълнено и преработено издание.

Настоящият очерк отдава заслуженото на славяните в българската ранна средновековна история и култура, като са използвани предимно писмени извори и археологически паметници.

СТАНОВЕВ, Петър. Самоводене. Неолитна селищна могила. Велико Търново, Faber, 2002. 380 с.

ISBN 954-775-105-0.

Книгата е посветена на географското местоположение на неолитната селищна могила Самоводене – основен обект на неолитните култури в долния Дунав.

СТАТЕЛОВА, Елена и Василка Танкова. Прокудените. Пловдив, Жанет-45, 2002. 462 с.

ISBN 954-491-106-5.

Научно изследване за българската политическа емиграция след Втората световна война.

ФОЛ, Александър. Тракийският Дионис. С., Нов български университет – Кн. 3. „Назоваване и вяра“. 2002. 542 с. ISBN 954-535-272-8.

Монографията разработва тракийския орфизъм като компонент от духовността на европейската цивилизация.

ХРАМ „Успение Пресветия Богородици“ Търговище. С., Арх&Арт, 2002. 176 с.

ISBN 954-8931-20-6.

Под ред. на Николай Тулешков

Сборникът съдържа доклади от Националната научна конференция, състояла се на 17 август 2002 г. и посветена на 150-годишнината от построяването на храма в Търговище.

ХРИСТОВ, Иван. Тракийски накитни съкровища VII–VI в. пр. Хр. Велико Търново, Faber, 2002. 96 с.

ISBN 954-775-079-8.

Подробно са описани шест накитни съкровища, открити случайно в тракийски надгробни могили от района, заключен между реките Осъм и Искър. Изследването дава точно описание, типологизация и интерпретация на находките, което е принос към проучването на тракийското изкуство от началните столетия на I хил. пр. Хр.

УНДЖИЕВА, Цвета. Иван Унджиев. Изграждането на човека и учения. С., „Полис“, 2002. 248 с.
ISBN 954-91011-5-0.

Биографичен очерк за живота и делото на големия български учен – задълбочен изследовател на някои от най-значимите фигури на Българското възраждане.

STUDIA Balkanica. С., АИ Проф. Марин Дринов –
Т. 23. Изследвания в чест на чл.-кор. Страшимир Димитров.
Ч. 1. 2001. 408 с. ISBN 954-430-832-6.

Сборник с изследвания в чест на седемдесет годишнината на чл.-кор. проф. Страшимир Димитров.

РЕЛИГИЯ / RELIGION

ЕВГЕНИЙ Босилков (1900-1952). Документи от архивите на България и Франция. С., Главно управление на архивите, 2002. 303 с.
ISBN 954-9800-28-8.

Отг. ред. Галина Пиндикова

Документите ни запознават с изключителната личност на монсеньор Евгений Босилков, осъден на смърт по изфабрикувано обвинение срещу католическата организация в България през 1952 г.

НИКОЛОВА, Бистра. Православните църкви през Българското средновековие IX–XIV в. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 206 с.
ISBN 954-430-762-1.

Книгата се състои от две части – монографична и каталог. Първата част е кратък преглед на църковното строителство в българските земи между IV и началото на VII в. и състоянието му по време на създаването на българската държава. Въз основа на вече известен и нов изворов материал се разглежда състоянието на литургията в средновековна България, с цел да се свърже архитектурата на средновековните храмове с ритуала, за да се очертае развитието на богослужебната практика през Българското средновековие и влиянието му върху ранните български църкви. Втората част обхваща каталог с описание на 590 църкви от 270 селища в България, Македония, Сърбия, Гърция и Румъния, построени по време на Българското средновековие.

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР / ETNOGRAPHY

АНГЕЛОВ, Димитър. Душевността на българина в песенния фолклор. С., ИФ-94, 2002. 276 с.

ISBN 954-90589-4-8.

Изследването е насочено към българския песенен фолклор — едно внушително по обем и неоченимо по съдържание творческо богатство на българите.

ВАКАРЕЛСКИ, Христо. Моят път към и през етнографията. С., Главно управление на архивите и УИ Св. Климент Охридски, 2002. 291 с.

ISBN 954-07-0997-0.

Книга за живота и научния път на големия етнограф и фолклорист Христо Вакарелски.

ИЗВОРИ за българската етнография. С., АИ Проф. Марин Дринов —

Т. 4. Из българския следосвобожденски печат.

1900—1912 г. 2002. 533 с. ISBN 954-430-785-0.

Състав и ред. Маргарита Василева

В сборника са включени 477 материала от 32 периодични издания, излизащи от 1900 до 1912 г. Материалите отразяват градската култура, която започва да се налага като водещ модел в българското общество.

КОЛЕВ, Деян, Теодора Крумова, Стефан Йорданов. Приказки, предания и песни на ромите от Централна България. Велико Търново, Faber, 2002. 292 с. ISBN 954-775-080-1.

Книгата съдържа приказки, предания и песни на ромите от Централна България.

Изданието е на български и английски език.

***КОЛЕВ, Деян.** Фолклор на ромите в Централна България. Велико Търново, Faber, 2002. 108 с.

Книгата запознава читателите с приказките и легендите на ромите в Централна България.

ЛУЛЕВА, Ана. Светът на вещите в традиционния български дом. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 254 с.

ISBN 954-430-839-3.

Монографията предлага етносемиотичен анализ на вещите, съпътстващи покъщнината на традиционната българска селска къща до началото на XX век.

МИЦЕВА, Евгения. Сборник за народни умотворения и народопис. С., АИ Проф. Марин Дринов —
Кн. LXII.

Ч. 1. Разказен фолклор. 2002. 308 с. ISBN 954-430-723-0.

За пръв път се представя цялостно сакарската фолклорна проза, нейното богатство и разнообразие на теми, сюжети и мотиви.

НАРОДНАТА култура на балканджиите. Габрово, Етнографски музей Етъра.
Т. 2. 2001. 261 с. ISBN 954-775-060-7.

Състав. и ред. Ангел Гоев.

Предлагат се нови научни изследвания, посветени на традицията на една от седемте етнографски групи в България — балканджиите. Вниманието е насочено и към тяхното преселване и разселване по различни територии на страната.

ОБЩНОСТИ и култури. С., „Вулкан-4“, 2002. 127 с.
ISBN 954-488-064-X.

Съставител: Джени Маджаров. Книга 2-ра от библиотека „Ethnologia Academica“. Сборник материали от Втората студентска етнологска конференция (София, април 1999 г.) и XVII четения на младите етнологи (Пловдив, май 2000 г.) по темите „Многообразие на културата“ и „Общности и култура“.

СЕВЕРОЗАПАДНА България: общности, традиции, идентичност. С., АИ „Проф. Марин Дринов“, 2002. 153 с.
ISSN 0861-6558.

Съставители Мила Сантова и Ива Станоева.

Статиите в сборника от български и чуждестранни специалисти са посветени на различни регионални, етнически и професионални общности, населявали и населяващи Северозападна България.
Библиотека „Регионални проучвания на българския фолклор“, том. 4.

ТОДОРОВ, Тодор. Васил Стоин. Живот и дело. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 150 с.
ISBN 954-430-803-2.

Книгата е посветена на живота и делото на В. Стоин — човека, поставил основите на теренно-събирателската дейност на българската народна песен.

ФОЛКЛОР, традиции и култура. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 385 с.
ISBN 954-430-838-5.

Под ред. на Стоянка Бояджиева.

Сборникът е посветен на проф. Стефана Стойкова и съдържа подробна библиография на трудовете ѝ, както и 30 статии от български и чуждестранни автори, които представят новите търсения в съвременното народознание.

ЕЗИКОЗНАНИЕ / LINGUISTIC

АНГЕЛОВА-АТАНАСОВА, Мария. Личните имена у българите (1981-1990). Велико Търново, УИ Св.св Кирил и Методий, 2001. 271 с.
ISBN 954-524-305-8.

Доп. загл. „Състояние и проблеми на съвременните български лични имена“. *Изследването търси отговор на въпроса какви закономерности има в промените на личните имена и от какви причини са обусловени те.*

АСЕНОВА, Петя. Семантика и прагматика на българските неопределителни местоимения. С., Сепарш, 2002. 135 с.
ISBN 954-8021-05-6.

Обект на изследване са семантиката и функционирането на традиционно включените в понятието „неопределителни местоимения“ думи в съвременния български език.

АСЕНОВА, Петя. Балканско езикознание. Велико Търново, Faber, 2002. 371 с.
ISBN 954-775-086-0.

Доп. загл. „Основни проблеми на балканския езиков съюз“.

На базата на оценки и обобщения се разглежда развитието на балканското езикознание.

ВАКАРЕЛСКА-ЧОБАНСКА, Донка. Самоковският говор. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 225 с.
ISBN 954-430-842-0.

Трудът е пълно описание на фонетичните, морфологичните, словообразователните, акцентните и лексикални особености на говора на всичките 26 села от бившата Самоковска околия.

ГЪЛЪБОВ, Лука. Лексиката на говора в с. Доброславци, Софийско. С., УИ Св. св. Кирил и Методий, 2000. 835 с.

ISBN 954-07-0796-X.

Монографията представя лексиката на говора на с. Доброславци, Софийско, в нейната максимална пълнота и показва цялото речниково богатство на селище, което се отнася към западния софийски говор. Изследвана е обективната битово-разговорна реч, т.е. речта от най-старото до най-младото поколение, чийто говор значително се доближава до нормите на литературния език.

ДАЧЕВА, Гергана. Семиотилика. С., Сепарш, 2001. 195 с.

ISBN 954-8021-04-8.

Настоящото изследване разглежда проблемите на семиотиката и стилистиката по текстове на Захари Стоянов и Ивайло Петров.

ДОБРЕВ, Петър. Да изтръгнеш словото от камъка. С., Галик, 2002. 193 с.

ISBN 954-8008-68-8.

Обект на изследване са откритите в България и съседните балкански земи стотици находки на старинни български знаци и надписи, оставени през периода VII–X в.

КУЦАРОВ, Иван. Славяните и славянската филология. Пловдив, УИ Паисий Хилендарски, 2002. 846 с.

ISBN 954-423-244-3.

Монографията обхваща цялостния развой на история на славистиката и на българистиката от втората половина на XIX до началото на XXI век.

МУРДАРОВ, Владко. Из историята на новобългарския книжовен език. С., Просвета, 2002. 166 с.

ISBN 954-01-1166-8.

Книгата проследява връзките между българските книжовници и други славянски книжовници и учени, от което следва, че българската наука от първите си стъпки не се е развивала изолирано, а в тесен контакт с Европа и Русия.

ПРОБЛЕМИ на българската лексикология, фразеология и лексикография. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 456 с
ISBN 954-430-830-X.

Състав. Веса Кювлиева-Мишайкова.

Разгледани са проблеми от лексикологията, фразеологията, теорията и практиката на лексикографията. Сборникът съдържа статии на известни български езиковеди.

Поредица „Българско езикознание“.

СИМЕОНОВА, Маргарита. Езикът на Васил Левски. С., Труд, 2002. 294 с.
ISBN 954-528-318-1.

Единствено по рода си изследване на езика и стила на документалното наследство на Васил Левски.

***СТАНЕВА, Христина. Практически упражнения по стилистика.** Велико Търново, УИ Св. св. Кирил и Методий, 2002. 183 с.

Помагало по стилистика на българския книжовен език.

СТОЙКОВ, Стойко. Българска диалектология. С., АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 430 с.

ISBN 954-430-846-6.

Четвърто фототипно издание.

Трудът представлява първото систематизирано описание на българските говори, в което се изясняват и теоретичните основи на българската диалектология.

ЛИТЕРАТУРОЗНАНИЕ / THEORY OF LITERATURE

В ТЪРСЕНЕ на митичната тъкан. A la recherche de la texture mythique. С., БАН — Институт за литература и Издателски център „Боян Пенев“, 2002. 400 с.

ISBN 954-8712-5-6.

Съставител: Недка Капралова.

Тази двуезична книга-огледало е сборник с разработки, представени на Международната конференция (септември 2000 г., Пловдив) по съвместния проект между БАН и CNRS „В търсене на митичната тъкан“.

ВЕЛКОВА-ГАЙДАРЖИЕВА, Антония. Литературно-критически прочити. Велико Търново, Слово, 2002. 270 с.
ISBN 954-439-720-5.

Включени са литературно-критични статии, обхващащи българската литература от Паусий Хилендарски и Христо Ботев до Васил Попов и Андрей Германов.

Предназначена е за изучаващите българска литература.

ДАФИНОВ, Здравко. Мълчаливецът. С., Иван Вазов, 2002. 91 с.
ISBN 954-604-117-3.

Подзаглавие „Документална хроника за живота и творчеството на Йордан Йовков“.

Документален труд, съдържащ 760 подредени и свързани хронологически документа за живота и творчеството на Йордан Йовков.

ЗЛАТЕН ключ на класическата българска художествена литература. С., АИ Проф. Марин Дринов —
Т. 2.

Ч. 1. Литература на Българското възраждане XVIII–XIX век. 2002. 290 с. ISBN 954-430-858-X.

Под ред. Христо Славов.

Съдържа литературни произведения и бележки към тях от Паусий Хилендарски до Петко Славейков.

Ч. 2. Литература на Българското възраждане XVIII–XIX век. 2002. 260 с. ISBN 954-430-865-2.

Съдържа литературни произведения на Васил Друмев, Любен Каравелов и Христо Ботев и бележки.

ИСТОРИЯ. Истории. Наративи. Българската историческа проза от втората половина на XX век. Велико Търново, Faber, 2002. 200 с.
ISBN 954-775-089-5.

Ред. кол. проф. Иван Радев, глас д-р Петър Стефанов, Радка Пенчева.

Сборникът съдържа материали от конференцията, посветена на българската историческа проза от първата половина на XX век, проведена от 31 май до 1 юни 2001 г. във Велико Търново.

КИРОВА, Милена. Критика на прелома. Велико Търново, Пан ВТ, 2002. 349 с.
ISBN 954-07-1711-6.

Книгата обединява критически изследвания върху българската литература от последните десет години.

НИЧЕВ, Боян. Модернизъм и символизъм в южнославянските литератури. С., УИ Св. Кл. Охридски, 2002. 46 с.
ISBN 954-07-1492-3.

Последният труд на автора, издаден посмъртно, който представлява интерес за специалисти - българисти и слависти.

ПЛАГИАТСТВОТО – историческо и скандално. С., УИ Св. Климент Охридски, 2002. 380 с.
ISBN 954-07-1681-0.

Състав. Ноеми Стоичкова.

Включени са статии от български автори от края на XIX до първата четвърт на XX в., които открояват най-ярките случаи на обвинително-защитни литературни пледоарии срещу явлението плагиатство.

ИЗКУСТВО / FINE ARTS

***ВУЧЕВА, Татяна. Наивното изкуство в България.** С., УИ Св. Климент Охридски, 2001. 178 с.

Второ прераб. и доп. изд.

В книгата се разглежда по-разширеното тълкуване и осмисляне на наивното изкуство. Книгата е допълнена с новооткрити надарени живописци и ваятели, обогатяващи картината на съвременното наивно изкуство.

ПАВЛОВ-КЛОСЕРМАН, Евгени. Александър Райчев. Жизнеописание – Творби – Рецензии. С., Музика VIVA, 2002. 248 с.
ISBN 954-9990-06-0.

Книгата е опит за цялостно описание на жизнения и творчески път на композитора А. Райчев.

ХРИСТОВА, Вера. История на църквата „Свети Георги“ в Трявна. С., Европреса-Земя, 2002. 152 с.
ISBN 954-8345-41-2.

Разказ за 150-годишната история на тревненската черква „Св. Георги“.

РЕЧНИЦИ НА БЪЛГАРСКИ ЕЗИК DICTIONARIES IN BULGARIAN LANGUAGE

БЪЛГАРСКИ етимологичен речник. С., АИ Проф. Марин Дринов —
Т. 2. 2002. 887 с. ISBN 954-430-633-1.

Фундаментално издание, съдържащо всички думи на нашия език, събрани до днес. Отделено е голямо място на диалектната лексика, която пази много общославянски и субстантивни думи.

НИЧЕВА, Мира. Фразеологичен речник на българския език. Пловдив, Хермес, 2002. 366 с.
ISBN 954-459-877-4.

Удобен и практичен съвременен справочник, предназначен за ученици, студенти и всички, които се интересуват от повишаване на езиковата си култура.

НОВ правописен речник на българския език. С., Хейзъл и АИ Проф. Марин Дринов, 2002. 1070 с.
ISBN 954-8283-61-1.

Отг. ред. Валентин Станков

Официалният нормативен справочник за българския правопис. Съдържа 70 000 заглавни думи и над 208 000 словоформи.

НАУЧНА ПЕРИОДИКА 2002 г.

PERIODICALS

Археология. БАН, Археологически институт и музей. Гл. ред. ст.н.с. I ст. Димитър Овчаров. ISSN 0324-1203.

2002, № 2: Бонев, А. Култови предмети от Северозападна Тракия от късната бронзова и началото на ранната желязна епоха, 5–12; **Костова, Р.** Манастирът в Тузлалъка, Преслав: нов поглед, 13–24; **Николов, В.** Антропоморфна пластика от късно-неолитното селище Любимец, 25–32; **Азре, Д.** Класификация на керамиката от тракийските могили в Етрополско (V–IV в. пр. Хр.), 33–41; **Марков, Н.** Декоративен елемент от късноантичен шлем от Северозападна България, 42–47; **Бонев, Ст.** Византийска ли е една от крепостните стени на Велики Преслав?, 48–51.

2002, № 3: Дончева, И. Иконографска характеристика на изображенията на Атина върху оброчни релефи от Мизия и Тракия, 18–27; **Манов, М.** Още веднъж за датировката на *Sylloge*³, 656, 28–33; **Петрова, С.** Архитектурни детайли от I–III в. Деултум, 34–42; **Милчева, Р.** Два мъжки портрета от римската епоха от Долна Мизия, 43–48; **Дончева, С.** Някои акценти в архитектурното проектиране на църковното строителство в Първото българско царство, 49–56; **Тотев, К.** Три византийски процесийни кръста от Преслав, 57–65.

Архивен преглед. Главно управление на архивите. Гл. ред. Лидия Бокарева. ISSN 0204-8132.

2002, № 1–2: Недялкова, Р. XXXV Международна конференция на кръглата маса на архивите, Рейкявик, 2001, 5–7; 13–28; **Андреев, Г.** Номенклатурата на делата в условията на реформата в държавната администрация, 28–30; **Балчев, В.** Изграждане на Пловдив като панаирен център, 35–42; **Златев, Л. и З. Иванова.** Създаване и начална дейност на Общество „Бяло Братство“ – Русе (1921–1929), 43–61; **Чернева, П.** 90 години Керамично и художествено училище гр. Гроян (1911–2001), 62–69; **Василева, И.** Създаване, организация и дейност на БЗНС във Врачански

окръг (1912–1923), 70–79; **Желев, Й.** Търновската фамилия Минчоглу в спомените на д-р Иван Минчович, 80–92;

Балканско езикознание / Linguistique balkanique. БАН, Гл. ред. Иван Дуриданов. ISSN 0324-1653.

1999/2000, № 3: **Dančeva, M.** Zum Wesen der grammatischen Kategorie des Genus verbi (aut Grund von Untersuchungen der indoeuropäischen Sprachen), 241–252; **Vālčeva, D.** Fonctions des prépositions locatives dans le roman byzantin d'imérios et margarona, 285–299;

2001, № 1: **Duridanov, Iv.** Zur Frage Chronologie der Balkanismen, 3–12; **Todorov, T.** Bulgarische Wörter einheimischen (slawischen) oder fremdsprachigen Ursprungs? Einige Beispiele, 71–76; **Račeva, M.** Über den Ursprung des bulg. тѹрма „Gefängnis“ und Varianten, 87–92; **Čoleva-Dimitrova, A.** De nouveau sur l'origine et le sens de l'oikonyme Перник, 93–96

Български език. БАН, Институт за български език. Гл. ред. чл.-кор. проф. В. Станков. ISSN 0005-4283.

1999/2000, № 4–5: **Георгиева, Е.** Личността на проф. Любомир Андрейчин от дистанцията на изминалите години, 1–4; **Стайкова, К и Й. Пейчев.** Систематичната функционална лингвистика и българският език, 5–24; 25–33; **Дошков, П.** Функционални проекции и движения на опорни категории, 34–42; **Божилова, М.** Към въпроса за характера на отрицателната частица **не** в именното и глаголното словообразуване на съвременния български книжовен език (с оглед на представянето ѝ в голям тълковен речник), 43–53; **Лакова, М.** Някои извънморфологични особености на българските глаголи, 54–74; **Китова, М. и Л. Илиева.** Изразяването на категорията темпорална следходност в испанския и българския език. Езикова асиметрия при превод (част I), 75–97; **Александрова, Т.** За така наречената диалектна основа на новобългарския книжовен език, 98–105; **Станков, В.** Не паралелна латиница, а единна система за латинска транслитерация в българското кирилско писмо, 106–109; **Деянова, М.** Към въпроса за народно-диалектната основа на Паусиевата „История славеноболгарская“, 109–118; **Вл. Мурдаров.** Сведения от Българското възраждане в архива на Франц Миклошич (писмо на Чарлс Ф.

Морс), 118–120; **Симеонова, М.** *Форми за бъдеще време в езика на Васил Левски*, 120–125; **Легурска, П.** *Български народен календар (зимен цикъл, представен чрез народни термини)*, 125–138; **Тодоров, Т.** *Три турски заемки в български говори: пенчѐ, теслиджѐ, (и теследжѐ), тѐзуруво*, 139–140; **Русек, З.** *Названия за ‘кафяв цвят’ в българските говори*, 141–143; **Георгиева, Ел.** *За някои активизирани словообразователни модели в съвременния български език*, 144–146; **Димитрова, М.** *Словообразуване на абстрактните съществителни с без-*, 147–152; **Динева, А.** *Каузативни глаголи и глаголи за емоции*, 153–156; **Вачкова, К. и В. Вачкова.** *Европрилагателни: възникване, строеж и правопис*, 157–161; **Захариева, Й.** *Разсъждения върху удвояването на предлозите в и с в писмен текст и устната реч в съвременния български език*, 161–166; **Георгиев, Б.** *Към въпроса за употребата на препинателните знакове*, 167–175; **Предоева, А.** *Синтактични закономерности при употребата на паралингвистични средства в публицистични телевизионни предавания на български език*, 174–180; **Попов, К.** *Префърцунен*, 181–181; **Димитрова, М.** *Къде се намира Dzheims Baouchur Blvd или за транскрипцията на микротопонимите в едно популярно справочно издание*, 182–185; **Алексиев, Г.** *Относно правописа на португалските имена в българския език*, 186–187.

1999/2000, № 6: Динева, А. *Очертаване на класа от лексеми и фразеологични изрази за емоции*, 1–12; **Деянова, М.** *Още сходства между „История славеноболгарская“ и народните говори в Самоковско*, 20–27; **Симеонова, М.** *Към въпроса за формирането на административния стил*, 28–38; **Балкански, Т.** *Една етнонимна етимология на боляри-ин*, 39–41; **Тодоров, Т.** *Сърбохърватски заемки в български говор: табърка, таслица*, 45–46; **Димитрова, М.** *За синтактичните и семантичните свойства на една група словообразователно свързани глаголи*, 47–60; **Халачева, Св.** *За семантичната структура на префигираните глаголи*, 61; **Манолева, А.** *Норми, езикови отклонения и стилистични особености в практиката на водещите новини в БНР и в БНТ (Канал 1 и Ефир 2)*, 62–72; **Парзулова, М.** *За типовете заглавия в езика на българските медии в периода на прехода след 1989 г.*, 73–76; **Донев, М.** *Българската стенография вчера, днес и утре*, 77–78; **Григорова, М.** *Правоговорни проблеми при съгласуване на словосъчетания от типа един от малкото*, 79–79; **Попов, К.** *По въпроса*, 80–81.

Български фолклор. БАН. Институт за фолклор. Гл. ред. Тодор Ив. Живков. ISSN 0323-9861.

2001, № 2–3: Библиография на трудовете на Тодор Иванов Живков, 9–19; **Бояджиева, Ст.** Разказвачът като посредник (Върху пример от с. Галата, Тетевенско), 20–36; **Петкова, Св.** Разкази за културното развитие на Банско, 37–47; **Матеева, В. и И. Станоева.** Класификационна схема на типологичния каталог в Института за фолклор, 96–110. **Иванова, Д.** Хореографът и фолклорното танцово наследство, 110–120.

2001, № 4: **Петкова, С.** Женски роли в историите от живота, 3–16; **Вуков, Н.** Невястата като медиатор и дар: аспекти на „женското“ родство в българския юнашки епос, 17–29; **Байчинска, К.** Жертвоприношение и просветление в процеса на женската индивидуализация (По материал на приказката „Мара Пепеляшка“), 30–44; **Раишкова, Н.** Женското свирене във фолклорната култура, 45–55; **Тончева, В.** За една певица и нейния репертоар, 56–69; **Братанова, Р.** Женски и мъжки фолклорни стилове (Още веднъж за „Мистерията на българските гласове“), 70–75; **Нейкова, Р.** Последната нестинарка в Каланджа, 76–82.

Годишник на СУ „Св. Климент Охридски“. Център за славяно-византийски проучвания. Отг. ред. проф. Аксиния Джурова. ISSN 1311-784X.

2000, 90: **Данова, П.** Средновековна България – един куриозитет в географската енциклопедия на Джанбатиста Рамузио, 47–56; **Durova, A.** *Curiosité, éclectisme iconographique, ou la nature des anges / Cod. Gr. 1912 (Ex. 18) de Strasbourg*, 57–72; **Денкова, Л.** Анаморфози на удивлението, 73–81; **Karadova, D.** *L'énigme d'une miniature (Apport au cycle illustratif consacré à Saint Nicolas de Mirliki)*, 87–100; **Овчаров, Д.** Нови наблюдения върху прабългарското шаманство, 101–108; **Valčínova, G.** *Le savoir-Vie: une apparition de saint Théodore entre l'écrit et l'oral*, 115–130; **Велинова, В.** Една възможна интерпретация на текста на „Азбучна молитва“ на Константин Преславски, 131–142; **Nikolova, A.** *The Word of the Mystic Love – Melos Amoris of Richard Roll*, 143–146; **Панова, Р.** Границата между варварството и цивилизацията (За метаезика на културните понятия в Българското средновековие), 147–152; **Каймакамова, М.** Историческите знания в средновековна Бъл-

гария, 153–166; **Мусакова, Е.** Геометрията и змея, 175–186; **Караџорова, I.** *Textological Observations on the Biblical Songs|Canticles|*, 187–194; **Николов, Г.** Властта на сепаратистите в България през втората половина на XIII в., 219–228; **Ракова, С.** Необичайни моменти в символиката на властта на Балканите, 229–238; **Atanassov, G.** *La couronne-kamélaukion: un des regalias des souverains bulgares au Moyen âge*, 259–274; **Дюрова, А.** *Rapport d'activité, présentant les résultats de la réalisation des projets exposés à la Première Table Ronde. (Particularités codicologiques de la tradition onciale et minuscule byzantine et son influence sur les manuscrits slaves)*, 275–285; **Иванова, Т.** Палеографски и правописни бележки върху ръкописен фрагмент №33 от НБКМ, 319–324; **Мусакова, Е.** Ръкописът ROE 27 от Бодлеанската библиотека и проблемът за гръцките модели в украсата на българските ръкописи, 325–334; **Радославова, Д.** Някои аспекти на взаимоотношението между текст и паратекстово поле през Средновековието, 335–350; **Андонова, А.** Тудор – произход и значение на името, 351–356; **Димитров, И.** Владетелската именна практика при Палеолозите, 367–380; **Лечева, Г.** Перманентност на символичната семантика и нейните исторически конотации, 391–398; **Миланова, А.** Крехката граница между символ и орнамент в зооморфната скруптура на средновековна България от средата на IX до края на XIV в. (методологичен ракурс), 399–410; **Мутафов, Ем.** Къде е учил живопис Христофор Жефарович?, 411–424; **Попова, И.** Византийският ерудит и дипломат Мануил Хризолорас (1350–1415) и неговата „Сюнкрисис“, 441–448; **Бояджиев, Р.** Островното монашество на Лерин и рецепцията на източните монашески идеали в християнска Галия през V в., 453–480.

Исторически преглед. БАН, Институт по история. Гл. ред. проф. Георги Марков. ISSN 0323-9748.

2002, № 1–2: Илиев, И. Едноличната власт в езическа България, 5–23; **Гешева, Й.** Монархическата идея при управлението на княз Александър I (1879–1886), 24–43; **Попетров, Н.** Образът на цар Борис III в дневния ред на българското общество – 1918–1943 г., 44–74; **Цветков, П.** България и коронованата демокрация в Европа, 75–94; **Баева, И.** Монархия-република в Източна Европа през XX в., 95–115; **Богданова, Р.** Ликвидиране на монархията в България чрез референдум, 116–136; **Мигев, В.** България по време

на комунистическия режим (1946–1989), 137–157; **Куманов, М.** Професор Александър Цанков и цар Борис III, 158–175; **Ангелов, В.** Държавна сигурност по следите на Симеон II (1957–1967), 176–187; **Зафиров, Д.** Българската армия – монархически и републикански образ, 188–213; **Недев, С.** Главнокомандващият българската армия в периода на монархията и републиката, 214–224

История. Гл. ред. проф. Георги Бакалов. ISSN 0861-3710.

2001, № 4: Бонева, В. Църковно -националното движение на българите през епохата на Възраждането – периодизация, 15–22; **Проданов, Н.** Стипендията „Марин Дринов“ и приобщаването на българските историци към европейската наука, 23–29; **Георгиев, Б.** Социалната характеристика на Либералната (Радославистка) партия през XIX и началото на XX век, 45–55; **Радославова, Л.** Българите от Южна Добруджа, отвлечени в Молдова през 1916 г., 56–64;

2002, № 1: Панова, Р. Пресичането на границите или за метаезика на типологическите описания в „Пространното житие на Константин-Кирил“, 1–5; **Павлович, П.** Кръстоносните походи през погледа на литературата на конфликта, 6–10; **Баева, И.** Аграрното законодателство в Чехословакия, Полша и България след Първата световна война, 11–21; **Методиев, М.** „Келтското избухване“ от втората половина на VI век като етап от съзряването на западното монашество, 22–33; **Владимиров, Г.** Историческият извор като информационен носител, 34–37; **Кузов, Хр.** Развитие на орната техника по нашите земи през Античността и Средновековието, 38–50.

2002, № 2–3: Плетньов, В. Варна през XII–X век, 104–110; **Павлова, В.** Археологическото наследство на Балканите през погледа на пътешествениците XVI–XVIII в.), 111–128.

2002, № 4–5: Иванов, И. Към въпроса за българската военна мощ в последната четвърт на X век. Защо България загуби двубоя с Византия?, 1–8; **Ангелов, В.** Османците и османското нашествие през погледа на византийските историци Дука, Халкокондил и Критовул, 9–22; **Ботев, Р.** Коцепцията на Чърчил за Европа срещу възгледа на федералистите, 23–31; **Бостанджиев, Т.** Неизвестно писмо на Константин Иречек, 73–77; **Радунчев, Б.** Арменското семейство в България (края на XIX–XXв.), 78–93; **Енчева, С.** Алек-

сандър Екзарх – радетел за духовна и просветна обнова на България през Възраждането, 94–112; **Мигев, Вл.** Документален сборник за дейността на Държавна сигурност в България (1949–1989), 120–124.

Литературна мисъл. БАН, Институт за литература. Гл. ред. Радосвет Коларов, ISSN 0324-0495.

2001, № 1–2: Янев, С. Статутът на литературата през статутите на словото, 5–28; **Аретов, Н.** Похитената вяра и българската национална митология, 55–86; **Карагъзов, П.** Славянските светци и Възраждането, 87–98; **Цанов, С.** Смъртта на Ангел Кънчев и раждането на Захари Стоянов, 99–105.

Македонски преглед / Macedonian Review. Македонски научен институт. Гл. ред. проф. дин Димитър Гоцев. ISSN 0861–2277.

2002, № 1: Галчин, П. Македонски литературен кръжок (1938–1941), 25–58; **Хаджисиниколова, Е.** Македония в политиката на Българското книжовно дружество (1869–1872), 59–78; **Георгиев, Г.** Македонските бежанци в Дупнишката околия (1902–1903), 79–92; **Христова, Ев.** Специфични особености на категорията определена при съществителните имена във връбнишкия говор, Албания, в периода 1905–1912 г., 93–110; **Обрешкова, С.** Българската възрожденска книжнина в Македония, набавяна по пътя на спомоществователството, 111–122; **Добрияднов, Т.** Документ за икономическото и политическото състояние на Битолския вилает след Илинденско-Преображенското въстание, 123–144.

2002, № 2: Галчин, П. Македонски литературен кръжок (1938–1941 г.) Възвръщане към българските корени (II част), 5–32; **Ангелова, Р.** Народната партия и националноосвободителното движение в Македония и Одринска Тракия 1899–1911 г. (I част), 33–64; **Чолева-Димитрова, А.** Произход и значение на селищните имена от Санданско, 87–108; **Гоцев, С.** Ролята на народните учители в революционното движение в Македония и Одринско (1893–1903 г.), 109–130; **Тодоров, К.** Изложение на Наум Томалевски до ЦК и ЗП на ВМРО от есента на 1927 г., 131–151; **Кременлиев, А.** Сражението край с. Крашина, Мелнишко (1905 г.), 151–158.

2002, № 3: Балтаков, Г. и Д. Стефанова. Професор Димитър Яранов – един забележителен учен с необикновена съдба, 5–30; **Ангелова, Р.** Народната партия и националноосвободителното движение в Македония и Одринска Тракия 1899–1911 г. (II част), 31–54; **Николова, М.** ВМОРО в Централните Родопи (1899–1913 г.), 55–68; **Петрова, И.** Приносът на Иван Говедаров-Цариградчанина за културно-просветното и националното самоопределение на македонските българи, 69–88; **Христова, Е.** Исторически промени на съгласните във връбнишкия говор в Албания, 89–101; **Църнушанов, К.** Обществено-политическата дейност на Методи Андонов-Ченто (непубликувана статия), 101–114; **Тъпкова, В. и Р. Заимова.** За един български учител в Лерин през 70-те години на XIX век, 115–130.

Минало / Minalo. Гл. ред. Любомир Юруков. ISSN 1310-3415.

2002, № 2: Георгиев, П. За значението на надписа от 1142 г. в Плиска, 14–18; **Пенчев, Вл.** Имитация на венециански матапан, произхождаща от България, 19–21; **Георгиев, Л.** Пратеничества и владетелски свити по пътищата на Второто българско царство, 22–30; **Иванова, Б.** Щрихи от изложбата „Портретът през Българското възраждане“ в Националната художествена галерия, 43–50; **Милчева, М.** Сакрални топоними в Харманлийско и Симеоновградско, 51–66; **Димитрова, С.** Ex Orienta lux. Опит за прочит на символите в най-високото отличие на Царство България, 67–73; **Хаджиски, И.** Видни дупничани: Иван, Крум и Стефан Чапрашикови, 74–83

2002, № 3: Кънчев, К. Халколитният протоград Русе, 5–15; **Павлов, В. и И. Вълканов.** Кръстьо Белев за Съветския съюз и за съветската агентура в България, 34–50; **Петров, Л.** Иван Стойков Дочков – един малко известен деец на българското Възраждане; **Наймушин, Б.** Исус Хор от Харманли и Завулон от Свиленград или исторически и лингвистични абракадабри в концепциите на новата хронология, 71–83; **Райчевска, Цв.** За изображението на Бургас върху медал от Руско-турската война 1828–29 г., 84–88; **Хаджикостов, А.** Неизвестен проект на медал за участниците в Балканските войни 1912–13 г., 89–90; **Ракова, З.** Изложба на ЩАЗИ в България. Повод за размисъл и въпроси, 91–100.

Проблеми на изкуството / Art Studies Quarterly. БАН, Институт за изкуствознание. Гл. ред. проф. Елка Бакалова. ISSN 0032-9371.

2002, № 1: Избрана библиография на Иван Маразов, 4–6; Попова-Мороз, В. Портретите на Александър Велики и техните имитации в римска Тракия, 7–14; **Китов, Г.** Александрово – гробница-мавзолей със стенописи, 15–17; **Шалганова, Т.** Погребалният обред – извор за реконструкция на социалната структура (върху материалите на културата на инкрустираната керамика по Долен Дунав), 26–30; **Попова, Е.** Богородица – Хестия, 41–50; **Куюмджиева, М.** Дългият живот на един мит (Житийният цикъл на Йосиф Прекрасни в галерията на църквата „Рождество Христово“ в Арбанаси), 51–57; **Братоева, И.** Героят в българското тоталитарно кино – герой, жертва, мъченик и светец на утопията, 58–62.

2002, № 2: Ваклинова, М. Музеят – в миналото или към бъдещето, 3–10; **Грънчарова, К.** Историческият музей в Благоевград – постижения и проблеми, 11–15; **Бонева, Л.** Предметите на сакралното изкуство в социокултурната рамка на музейното пространство, 16–21; **Иванова, Б.** Възрожденският портрет – колекциониране и систематизация на откупките, 22–31; **Вълкова, М.** Възрожденските рисунки и копирки в музея на Националната художествена академия. Произход на сбирката и определяне на авторството, 32–38; **Генова, И.** Мотивация на художествения обмен на Балканите през първата половина на 20-те години. II част, 39–43; **Константинова, Р.** За една галерия-фантом, 44–46; **Тодорова, В.** За опазване на Мадарския конник, 46–48; **Маразов, И.** Скитска апликация на Северна Тракия, 49–53; **Хаджиева, Е.** Пътят на една картина, 54; **Станюков, С.** *Ex fontibus ad veritatem*. Чл.-кор. Васил Гюзелев на 65 години. Избрана библиография, 55–59.

2002, № 3: Сантова, М. Дискосът: функции, иконография, семантика, 3–8; **Досева, И.** Ранновизантийските олтарни прегради в Тракия и Дакия, 9–18; **Попова-Мороз, В.** За функцията на два раннохристиянски паметника от Историческия музей в Оряхово, 19–24; **Тотев, К.** Константинополски процесийни кръстове от Средновековна България, 25–33; **Генова, Е.** Напрестолно евангелие от Казанлък, 34–41; **Бойчева, Ю.** Търновската плащаница от 1569 година, 42–52; **Гергова, И. и А. Куюмджиев.** Новооткрити сцени от живота на св. Козма Зографски в Главната църква на манастира Зограф, 53–59.

Старобългаристика / Palaeobulgarica. БАН, Кирило-Методиевски научен център. Гл. ред. ст.н.с. Светлина Николова. ISSN 0204-4021.

2002, №1: Иванова, К. „Слово на св. Василий Велики и на отец Ефрем за светата Литургия, как подобава да се стои в църквата със страх и трепет“, 3–16; **Йовчева, М.** Старобългарската служба за св. Аполинарий Равенски от Климент Охридски, 17–32; **Велчева, Б. и К. Костов.** Книга Естир и нейният славянски превод, 73–92; **Мъжлекова, М.** Аористните форми на тематичните глаголи с инфинитивна основа на съгласна във Ватиканския палимпсест, 93–112.

2002, № 2: Мусакова, Е. Кодикологически особености на Песнивеца на цар Иван Александър, 3–33; **Иванова, М.** Фотокопията и микрофилмите от преписите на Пространното житие на св. Константин-Кирил в Научния архив на БАН в София, 34–61; **Райкова, М.** Към лексиката на Витошката грамота, 62–69; **Георгиев, П.** Името Карвуна и прабългарите, 70–82; **Kujumdzieva, S.** *Viewing the Earliest Old Slavic Corpus Cantilenarum*, 83–101; **Pavlikianov, C.** *The Athonite Monastery of Xenophontos and its Slavic Archive (An Unknown Slavic Description of the Monastery's Land on Athos)*, 102–111.

ДИСЕРТАЦИИ

2002

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

Цветанка Димчова **Аврамова**. Словообразователните тенденции при съществителните имена в българския и чешкия език в края на ХХ век. С., 2002.

Харалан **Александров**. Фолклорният текст в контекста на социалната промяна. С., 2002.

Мария Кръстева **Георгиева**. Вярата в творчеството на Достоевски, Киркегор и Херман Хесе (литературоведски и епистемологически аспекти). С., 2002.

Мария Илиева **Иванова**. Субективност и субективна оценъчност при употребата на местоимения в българския език. С., 2002.

Цанка Стоянова **Константинова**. Топонимията на Казанлъшко. С., 2002.

Мария Методиева **Лилова**. Обновяване на българската лексика чрез семантична деривация. С., 2002.

Инна Иванова **Пелева**. Текстът “Алеко Константинов” в българската култура. С., 2002. ДН

Светлана Венелинова **Петева**. Руническите паметници като изворов материал за писмената традиция на прабългарите от края на VII и началото на XI век (по епиграфски данни). С., 2002.

Юлияна Пенчева **Попова**. Културна специфика на афективното значение в българския език (психолингвистични аспекти). С., 2002.

Николай Николаев **Тодоров**. Езикът на българите в Молдова (опит за социолингвистично проучване). С., 2002.

ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ

Илияна Георгиева **Борисова**. Археологическите музеи и музейни експозиции *in situ* — постижения и перспективи в България. С., 2002.

Валери Йотов **Василев**. Въоръжението и снаряжението от българското средновековие VII — XI век. С., 2002.

Зорница Борисова **Йончева**. Династични бракове и политически взаимоотношения на Балканите през XIII — XV век. С., 2002.

Димитър Георгиев **Моллов**. Венецианската политическа концепция относно Византия, отразена във венецианската хронистика от края на X до XIII век. С., 2002.

Ангел Николов **Николов**. Българските политически идеи 864—971 година. С., 2002.

Даниела Стефанова **Стоянова**. Монументалната архитектура в Тракия V — III век пр. Хр. Строителни материали, техники, конструкции, ордери. С., 2002.

НАУЧНИ ФОРУМИ

ИНТЕРДИСЦИПЛИНАРНИ НАУЧНИ ФОРУМИ

„Библиотеки, гражданско общество и социално развитие“

Четвърта международна конференция

Катедра по библиотечни и информационни науки при Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Факултет за библиотечен и информационен мениджмънт при Университета Емпория (Канзас, САЩ)

Участват 43 учени от 15 страни

14–16 ноември, 2002 — София

50 доклада

„Електронно описание и издание на славянски извори“

Международна конференция и семинар

Комисия за компютърна обработка на средновековни славянски ръкописи и старопечатни книги при Международния комитет на славистите, Българска академия на науките, Софийски университет

С финансовата подкрепа на ЮНЕСКО, на Австрийския институт за Източна и Югоизточна Европа, БАН, Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Фондация „Манускрипта“.

Участват над 80 души учени от 12 страни

24–26 септември, 2002 — Поморие

37 доклада

Десети интердисциплинарен колегиум по старобългарска литература и култура (посветен на паметта на акад. Петър Динев и на проф. Христо Кодов)

Национална конференция

Секция за стара българска литература, Институт за литература при БАН

Участват над 50 учени от БАН, СУ, НБКМ и др.

7–9 ноември, 2002 — София

42 доклада

„Манастирската култура на Балканите“

Международна научна конференция по случай 230-годишнината от основаването на Девическия манастир *Покров Богородичен* в град Самоков

Участват над 100 учени от 13 страни

29 септември — 1 октомври, 2002 — Самоков, Боровец

102 доклада

ЕЗИК И ЛИТЕРАТУРА

„Българският език — история, настояще и бъдеще“

Юбилейна международна научна конференция посветена на 100-годишнината от рождението на чл.-кор. Кирил Мирчев и 90-годишнината от рождението на проф. Стойко Стойков

Институт за български език при БАН и Съюза на учените в България

Участват над 100 учени от 9 страни

3—7 октомври, 2002 — София

96 доклада

„Великопреславската култура IX—X век“

Международен симпозиум в чест на 25-годишнина от създаването на Научен център „Преславска книжовна школа“

Научен център „Преславска книжовна школа“ при Шуменския университет

„Епископ Константин Преславски“

11—12 октомври, 2002 — Шумен

38 доклада

Колегиум по възрожденска литература

Посветен на 175 години от рождението на Петко Рачев Славейков

Институт за литература при БАН, Софийския университет „Св. Климент

Охридски“ и Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“

21—22 ноември, 2002 — София

37 доклада

„Контрастивна лексикология и двуезична лексикография“

Международен колоквиум

Софийския университет „Св. Климент Охридски“ и Катедра по германистика и лингвистика при Хайделбергския университет

18—19 октомври, 2002 — София

„Слово и образ“

Научна конференция
Институт за литература при БАН
28—29 ноември, 2002 — София
13 доклада

125 години от рождението на Елин Пелин

Юбилейна научна конференция
Институт за литература при БАН
21—22 ноември, 2002 — София
23 доклада

„Формални подходи за описанието на южнославянските и балканските езици“

IV международна конференция
Софийския университет „Св. Климент Охридски“, Пловдивски университет
„Паисий Хилендарски“ и Норвежки технологически университет в Трондхайм
15—17 ноември, 2002 — София

ИСТОРИЯ И АРХЕОЛОГИЯ

„Римокатолическото влияние на Балканите през XVI—XVIII век“

Кръгла маса
Институт по балканистика при БАН и Унгарски културен институт
2 декември, 2002 — София

ЕТНОГРАФИЯ И ФОЛКЛОР

Десети симпозиум по проблемите на фолклора

Институт за фолклор при БАН и факултет за славянски филологии при Софийския университет „Св. Климент Охридски“
Участват над 80 учени от 8 страни
3—6 октомври, 2002 — София
81 доклада

„Личности, среди и съсловия с приноси за развитието и утвърждаването на градската култура в България“

Научна конференция

Етнографски институт с музей при БАН

3 декември, 2002 — София

ХОРИЗОНТИ

БЪЛГАРИСТИКАТА В СЛОВЕНИЯ

1. Първи контакти на словенците с българската история и култура

Първото запознанство на словенската общественост с България и българите се е състояло през 30-те години на XVI в. чрез приятелския отзив на преводача Бенедикт Курипешич за „говорещия славянски език“ народ в неговия пътепис, отразяващ посещенияето му на Балканите с група дипломати, преговарящи с турския султан Сюлейман Велики за примирие (1531). Началото на българо-словенските културни взаимоотношения всъщност се корени в периода на протестантизма в словенската история и култура. Голям принос за представянето на особеностите на духовната култура на България (етнография, народни и църковни обреди и обичаи), за българския език като разбираем славянски език, както и за историческите съдбини на народа и страданията му под османско владичество, има известният словенски просветител и преводач на библейски книги Примож Трубар (1508—1586), автор на първата словенска книга „Катехизис“ (1550). Добре запознат с политическата ситуация на Балканите, Примож Трубар обръща внимание на словенската общественост върху „нещастните християни“, които са принудени да живеят под турска тирания в Босна и около нея, в Сърбия, България и в съседните държави. Към края на XVI в. друг знаменит словенски възрожденец Адам Бохорич (1520—1598) публикува сведения за България в уводната част на създадената от него първа словенска граматика „Arcticae horulae“ („Зимни часове“, 1584). Интерес на словенската интелигенция към българската култура и книжнина откриваме и в дейността на забележителния меценат и славянофил, поет, критик и преводач Жига Зойс (1747—1819), в чиято грижливо събирана колекция на славянски глаголически и кирилски ръкописи има и литература за славянските страни. Славянската насоченост на изследователските интереси на Жига Зойс, както и неговият литературен кръжок, посещаван от знаменити личности, сред които драматургът и поетът Антон Линхарт (1756—1795), народният будител, поет и преводач Валентин Водник (1758—1819), филологът славист Йерней Копитар (1780—1844) привличат вниманието на

словенското общество и изиграват своята положителна роля за задълбочаването на контактите между двете страни. В периода на илиризма своето по-специално отношение към българския език в системата на славянските езици изразяват видни представители на славистичните среди: езиковедът славист Франц Миклошич (1813—1891) и Матия Маяр-Зилски (1809—1892), етнолог, богослов и фолклорист, автор на словенска граматика („Slovnica za Slovence“, 1850) и на книга за славянските първоучители Кирил и Методий („Sveta brata Ciril i Metod, slavjanska apostola“, 1864).

2. Българската тема в Словения в периода на освободителните войни (XIX в.)

В световната подкрепа на България в опитите ѝ за освобождение от вековния поробител се чува и гласът на словенската общественост, най-вече в лицето на интелигенцията, на словенската преса и на католическата църква. Особено важна роля за развитието на българо-словенските взаимоотношения през този период изиграват публикациите с различна тематика за България в словенския печат. Известното литературно списание „Словенски гласник“ (1867) обнародва статията на В. Стоянов-Болгар „Българското хайдутство“, разкриваща решимостта на българския народ за извоюване на независимостта си. Публикацията събужда патриотични чувства у словенските поети и вдъхновява лирика Симон Грегорчич (1844—1906) да създаде творбата си „Завещанието на хайдутина“, възпяваща подвига на българските народни закрилници. Ярка страница в българската възрожденска история е сътрудничеството на Христо Ботев със словенския публицист Янез Похар, който в Букурещ издава вестник „Югославия“ на български и сръбски език. Друг словенски поет, Л. Клинар, изразява позицията си в защита на българите в стихотворението си „Зов от Балкана“ (1861) — „първото стихотворение с българска тематика в словенската литература“ (Г. Савов. Интересът на словенците, с. 130).

Славянофилството като идейно течение в словенската култура през XIX в. популяризира своите идеи за единение на западните и южните славяни чрез публикации в алманаха „Zora jugoslovenski zabavnik“ (1852—1853) на известния издател, поет и прозаик Радослав Разлаг (1826—1880). Особена стойност за представянето на българската история и култура има публикуваната в тома за 1852 г. повест „Борис“ на словенската писателка Йосипина Турноградска (1833—1854) — първото словенско прозаично съчинение с българска тематика (преведено на български език в Цариград, 1855). По-късно (1853) Разлаговият алманах запознава читателите си и с българското фолклорно богатство (народни песни).

Във вестник „Славянски народ“ литературният критик и есеист Фран Целестин (1843—1895) призовава словенската общественост да изрази своята

солидарност за създаване на южнославянска общност (1869). За България, за нейните актуални политически проблеми, за народопсихологията на българина словенското общество се информира от публикациите, изпращани от словенските духовници мисионери по време на тяхната дейност сред източно-православните славяни. Словенските мисионери в България са подпомагани и от създаденото в 1853 г. в Словения първо словенско дружество-братство „Св. св. Кирил и Методий“, чийто организатор е известният църковен деец, книжовник и просветител Антон Сломшек (1800—1862).

Словенският печат отразява и национално-освободителните борби на българския народ, силен отзвук има Априлското въстание от 1876; в Словения то се оценява като част от общата борба на балканските народи срещу османския гнет. Така например вестник „Словенски народ“ систематично следи хода на въстанието, което вдъхновява поета и писателя Йосип Стритар (1836—1923) да увековечи събитията в Батак в творбата си „Старата българка“ (1877) и да изрази отношението на словенските творци към Руско-турската освободителна война (1877—1878) в стихотворните си цикли „Раненият боец“ и „Виенски сонети“ (1872). Поетът осъжда разединението в Европа, противопоставяйки красивата виенска пролет с кървавата пролет в България. Със силно въздействащи поетически средства словенският творец описва изстрадалата българска земя, като осъжда бездействието на световната дипломация и на съседните на България държави в най-трагичния за българския народ момент от неговата история. Въодушевени от героизма на българите, словенските творци привличат вниманието на словенското общество със своите дълбоко патриотични лирични творби, епични балади, сатирични произведения, внушаващи възхищение и солидарност към подвига на братския славянски народ. Тук ще отбележим приносите на поета Йосип Паляруци-Крилан (1859—1885), пресъздал образите на видни български исторически личности („Смъртта на Индже войвода“, „Смъртта на цар Самуил“, „Старият хайдутин“ и др.), както и на писателката Павлина Пайк (1854—1901), изразила своята гражданска позиция към съдбата на българите в творбата си „Първият кръст на турското поле“ (1878). В списание „Слован“ излиза статия (на словенски и български език) на Д. Китанчев за българската литература (1877), което свидетелства за трайния интерес на културната словенска общественост не само към горещите страници от историята на България, но и към проблемите на нейната книжовна култура.

3. Интересът на словенците към България в периода на новата българска история и култура

След Освобождението (1878) контактите между Словения и България се активизират и оживяват. По покана на новата българска държава от Европа пристигат специалисти, сред които словенският общественик и стенограф Антон Безеншек, създател на Габелсбергеровата стенография в България,

преводач на Вазовото творчество на словенски и на поезията на Антон Ашкерц на български език. Той публикува редица статии за българската култура и литература, издава вестник „Южнославянски стенограф“, но особено стойностни са заслугите му за изучаването на български език в Словения: автор е на „Кратка граматика на българския език“ (1881), а по-късно на „Българска граматика и читанка със словенско-български разговори“ (София, 1914) и на книгата „България и Сърбия“ (1897), инициатор е на лични контакти между българската и словенската интелигенция.

През 80-те и 90-те години на XIX в. популярността на България и българите в Словения придобива нови измерения. Все повече словенски периодични издания обнародват материали за книжовността и културните събития в живота на българите („Люблянски звон“, „Крес“, „Дом ин свет“). Любопитно е да се знае, че в периода 1897—1898 в „Дом ин свет“ писателят Фран Йосип Кнафлич (1879—1949) публикува „На Балкана“ (пътеписен роман). По това време се появяват първите преводи на произведения на български писатели и поети (на повестта на Ст. Бобчев „Баба Рада“; Симон Грегорчич-Младши превежда „Българи от старо време“ от Любен Каравелов; „Мечти и действителност“ от Тодор Влайков и „Гороломов“ от Иван Вазов). Специално внимание следва да бъде отделено на приносите на видния словенски поет Антон Ашкерц (1856—1912), който публикува творбата „Ек от Балкана“ (1885) — първото си стихотворение, посветено на България по повод на Съединението през 1885. Отношението си към българите той изразява и в други стихове („Четвърти поетичен сборник“, 1904), чрез преводи, както и в пътеписа си „Излет до Цариград“, в който описва посещението си през 1893 на София и Пловдив (там написва нова версия на химна „Шуми Марица“). Венец в неговото богато творчество за България е цикълът му „Рапсодии за българския гуслар“ (1902), за чието написване е ползвал съчинения на Захари Стоянов, Христо Ботев, Антон Страшимиров и други. Антон Ашкерц поддържа кореспонденстки връзки с прочути българи, сред които Иван Вазов, Кирил Христов и Антон Страшимиров. За своята активна българистична дейност е избран за почетен член на Славянското дружество в София (1910).

Българо-словенските културни връзки имат интересно развитие във Виена — център на славистиката в края на XIX — нач. на XX в., където сред интелектуалния елит на славянството има и български студенти, участващи в словенски празници (за Франце Прешерн) и съответно словенци в отбелязване на годишнини на български писатели (Любен Каравелов).

Нов момент в интереса на словенците към събитията в България е Първата балканска война, за която в словенската периодика се обнародват много статии, словенски доброволци споделят свои впечатления от България (Мавриций Рус). Възвръща се необходимостта от Вазовото творчество, в списание „Ден“ се публикува преводът на „Под игото“ (1912) на Филип Мик-

лавец. За определен период (между Балканската и Първата световна война) културните контакти между двете страни са прекъснати.

Културното сближение между словенския и българския народ се възстановява към средата на 20-те години, когато в Словения излизат преводите на един от най-продуктивните преводачи на българска литература в Словения — писателя Франце Беук (1890-1970). Благодарение на неговия труд достойни на словенския читател стават творбата на Иван Вазов „Хаджи Ахил“ (1929) и романът „Под игото“ (1938), много български съчинения за деца и юноши. През 1939 той посещава България и написва известния си пътепис „Десет дни в България“. Носител е на орден „Кирил и Методий“ I степен (1963).

Нова страница от историята на българистичната тема в словенския културен живот е конгресът на ПЕН-klubовете в Дубровник през 1933, в който участва и българската поетеса Елисавета Багряна, чиято поезия по-късно превежда писателят Изидор Цанкар (1886—1958). Впечатленията си от България членовете на словенския ПЕН-клуб изразяват под формата на стихове, критични очерци, есета и репортажи в различни периодични издания. През 1934г. в Любляна възниква Южнославянско-българска лига с културологична насоченост, в чиято дейност се включват около 600 членове; подобни дружества са открити също в Марибор, Целе и Кран. Като значително събитие е била възприета Седмицата на българската култура в Марибор и Любляна (1936), където са представени пиеси на българския драматург Ст. Костов. За България през този период пишат Векослав Бучар, Ернест Адамич, Божидар Борко и др. Оживените контакти между словенските и българските писатели и поети (Е. Багряна, А. Каралийчев, Св. Минков, Д. Пантелеев и др. посещават Словения) стимулират интереса на словенските издатели — Тоне Потокар подготвя „Антология на българската детска проза“ (1936) и на „Български новели“ (1937). Контактите между двете страни се развиват и на ниво гостуване на певчески ансамбли (хор „Гусла“). По време на Втората световна война българо-словенските връзки са крайно ограничени. Ще отбележим обаче трите преводни книги на Живан Жун — с творби на Алеко Константинов, Стоян Загорчинов и Йордан Йовков.

Цялостен обзор на рецепцията на литературните издания на преводите на българска проза в Словения прави младата изследователка българистка Ана Лотрич-Пекленик (1998). Тя установява, че за периода 1937—1981 словенците получават 25 български романа и новели, за които в словенската критика се появяват многобройни оценки (Сл. Рупел, Й. Сной и др.). Първият превод е на Вазовия „Хаджи Ахил“ (1937), следват преводите на Йордан Йовков, Алеко Константинов, Елин Пелин, Димитър Ангелов, Блага Димитрова и други автори. Последният преведен роман е на Павел Вежинов — „Нощем с белите коне“ (1981). Трудно е в подобна публикация да се оценят по достойнство творческите постижения на преводачите Катя Шпур, Мариан Бре-

гант, Сончика Лоренци и Матей Роде. Би следвало за тях да бъде написана специална статия, която да освети подробно българистичното им дело и да го представи на широката културна общественост в България.

За издигането на авторитета на българската култура в Словения през последните десетилетия допринасят и българските оперни певци и музиканти, работещи в словенските културни институции. Безспорни са заслугите на световноизвестния тенор Димитър Дамянов, посветил 35 години от живота си на Люблянската опера. Високите качества на българската певческа школа с успех защитават в Словения неговата сестра Магдалена Дамянова, солистът на Мариборската опера Валентин Енчев, гостувалите на словенска сцена Димитър Еленков и други известни наши певци. Сред малкото чембалисти в Словения е българката Недка Петкова, изнасяща концерти не само в Словения, но и в други европейски страни. В Любляна и други градове гостуват български художници (А. Янев, Цв. Казанджиев, Н. Димитров), български театри (Ла страда), провеждат се седмици на българското кино, изложби на детско творчество и други интересни за словенското общество прояви на славянската духовност.

4. Кирило-методиевски и българистични проблеми в словенската наука и образование

От изключителна важност за развитието на българистиката в Словения са контактите, установени през 70-те години на XIX в. между създадената през 1864 г. Slovenska Matica (днес SAZU, Словенска академия на науките и изкуствата) и Българското книжовно дружество в Браила (днес Българска академия на науките). Плодотворен резултат от сътрудничеството между двете академии е появата на изданието „Slovanstvo“ („Славянството“, 1874), в което разделът за България (първото енциклопедично представяне на държавата) е написан от словенския езиковед, публицист и политик Божидар Раич (1827—1886). Друга активна и особено полезна форма на общуване между SAZU и БАН е продължаващият и до днес книгообмен на българска и словенска художествена и научна литература. Интересно е да се спомене, че от 1872 г. научните среди в Словения получават „Периодическо списание“ на БАН. Този тип книжовни контакти са незаменимо средство за поддържане на духовната близост между двата славянски народа.

Специално внимание заслужават българистичните концепции в словенската кирилометодиевистика, представени в трудовете на водещите слависти: Йерней Копитар (1780—1844), Франц Миклошич (1813—1891), Ватрослав Облак (1864—1896), Райко Нахтигал (1877—1958), Франц Гривец (1878—1963), от съвременните учени Милко Кос (1892—1972), Йозе Погачник (1933—2002), Янез Зор и други. В техните научни трудове са поставени акценти върху най-важните кирилометодиевски проблеми: Моравската мисия на

св. св. Кирил и Методий (863—885) и свързаната с нея карантанско-панонска теория за произхода на старославянския език, произход на старобългарските азбуки (глаголица и кирилица), научни издания на кирилometодиевски паметници и проучване на отделни кирилometодиевски извори и литературни произведения, проучвания на българския език (*J. Kopitar. Grammatik der slavischen Sprache in Krain, Kärnten und Steyermark. Laibach 1808; Glagolita Clozianus, i.e. Codicis Glagolitici inter suos facile antiquissimi. Vindobonae 1836; Fr. Miclošič. Monumenta linguae palaeslovenicae e codice Suprasliensis. Vindobonae 1851; V Oblak. Macedonische Studien. Wien, 1896; R. Nahtigal. Slovanski jeziki. 1. Ljubljana, 1938*).

Съвременен подход към кирилometодиевската тема откриваме в разработките на словенския историк Милко Кос. Неговите трудове по обща средновековна история на Словения и помощни исторически дисциплини, палеографските и археографски изследвания на средновековни словенски ръкописи, културноисторически средища и отделни исторически обекти хвърлят важна светлина върху изграждането на цялостната концепция за отражението на кирилometодиевите традиции в словенските земи и в Европа като цяло (М. Kos. *Srednjeveška kulturna, družbena in politična zgodovina Slovencev*. Ljubljana, 1985).

Специално ще отбележим участието на видни словенски учени медиевисти в преподаването на старобългарски език в Люблянския университет. Сред тях са имената на Райко Нахтигал, който от 1919 до 1953 г. е редовен професор по старобългарски (и руски език) във Философския факултет, на проф. Томшич — от 1953 до 1971 г., на проф. Янез Зор — 1971 до 1990 г. и на доц. Ванда Бабич, която в момента води специалността „старославянски езици“.

5. Лекторат по български език и култура в Словения

Първият лекторат по български език в Словения (с лектор С. Хесапчиев) е открит през 1948 г. в Люблянския университет и е продължил само две години. С промяната на политическата ситуация на Балканите и отделянето на Словения като самостоятелна държава (1991) се откриват и възможности за възобновяването на българския лекторат. След подписването на културна спогодба между България и Словения (1994) в Люблянския университет, в Отдела за славянски езици и литератури започва своя академичен старт новият лекторат по български език и култура. За пръв негов лектор е назначена известната славистка и преводачка Виктория Менкаджиева, преподавателка в Катедрата по славянско езикознание в Софийския университет. За периода 1992—1996 лекторката успява да изгради силна българистична група (20 студенти), усвоили основите на българския писмен и разговорен език. Сред студентите българисти на В. Менкаджиева, която успешно допълва преводаческото дело на своя баща, поета Димитър Панте-

леев, се заражда интерес към преводаческа работа (Борут Омерзел, Ана Лотрич, Андрея Тасич), който продължава и по време на следващия лекторат.

От 1996 до 2001 г. с решение на Комисията за българските лекторати при Министерството на науката и образованието преподавателската дейност е продължена от ст.н.с. д-р Елена Томова от Секцията по стара българска литература в Института за литература при БАН. В пряката преподавателска работа на лектората, посещаван от около 50 студенти с различни специалности — словенска, руска, италианска, сръбска, хърватска и македонска филология, история и културология — основните акценти бяха поставени върху историята и граматиката на българския език, разговорния език, преводи от/на български и словенски на литературни, публицистични и научни текстове. Съгласно концепцията на лектора за запознаване на словенската академична и гражданска общност с българската книжнина и култура през 1997 г. бе поставено началото на честването на 24 май — Деня на славянската писменост и българската култура, на българските национални празници 3 март и 1 ноември. В особено приповдигната атмосфера, с активното участие на студентите протичаха представянията на български календарни празници като Коледа, Великден, 1 март — денят на мартеницата и съпровождащите ги обреди. Литературната програма за 24 май включваше преведени и изпълнени от студентите-българисти (Борут Омерзел, Соня Цекова, Матей Шекли, Биляна Миленкова, Ирис Бачник, Соня Должан, Милена Кремжар, Снежна Кокел, Ана Лотрич и Андрея Тасич) произведения на Константин-Философ, Климент Охридски, Евтимий Търновски, Иван Вазов, Христо Ботев, Пейо Яворов и други, песни по текстове на известни български поети, доклад на лектора за провеждането на празника в България. Музикалните си умения показаха Наташа Финк, Биляна Миленкова и Мариан Станич, чието участие помогна на всички да усетят мелодичността на българската песен. По идея на лектора и с помощта на г-жа Анка Шолнер, директор на Славистичната библиотека, всяка година се подготвяше изложба на българска художествена и научна литература, речници, Кирило-Методиевската енциклопедия (т.1 и т.2), репродукции на икони и снимки на ценни експонати от българските манастири. Първото честване на 24 май в Словения намери обществен отзвук в статията на Славица-Борка Куцлер „Денят на славянската писменост“, публикувана в централния словенски ежедневник „Дело“ (17 юни 1997).

В името на славянското единство през 2001 г. бяха поканени всички славянски лекторати за общо честване на 24 май като Ден на славянската култура. Тържеството, изпъстрено с песни и стихове на всички славянски езици, с изложба от славянски книги, посветени на първоучителите, мина с изключителен успех и вече е традиция в Люблянския университет. Гости на празниците, организирани от българския лекторат, са видни словенски учени — акад. Йозе Топоришич, проф. Бреда Погорелец, проф. Ада Видович-Муха,

проф. Аленка Шивиц-Дулар, проф. Янез Зор, проф. Владимир Осолник, проф. Александра Дерганц, проф. Миран Хладник, преподаватели, студенти, журналисти, българи и много словенски граждани. Специално отбелязвам участието и помощта на посланиците и дипломатическите мисии на България в Словения в лицето на г-н Ганчо Ганев, Николай Караколев и Тодор Дражев.

Свое място в студентската научно-изследователска работа в областта на българо-словенските литературни връзки имат и защитените успешно дипломни работи на Ана Лотрич-Пекленик „Рецепция на литературните издания на преводите на българска проза в Словения“ (1997) и на Андрея Тасич „Иван Вазов: Преводи в Словения“ (1998) под научното ръководство на проф. Миран Хладник и Елена Томова.

Полезни и желани за словенските студенти са Международните летни семинари за български език в Банкя и Велико Търново, както и специализациите по линия на международната студентска програма СЕЕПУС. Отзивите на студентите за качеството на преподаване на езика, за културната програма и пътуванията из България са отлични, те се завръщат с усъвършенствани умения, с многостранни впечатления и с желание отново да посетят нашата страна.

За успешното развитие на българистиката в Словения решаващо значение има окончателното реализиране на проектите за Българско-словенски речник, Кратък българско-словенски и словенско-български правен речник, Кратък словенско-български фразеологичен речник и Българско-словенски тематичен речник. В събирането на речниковия материал под ръководството на Е. Томова са включени най-подготвените студенти от горните курсове и абсолвенти: Ана Калужа, Мартина Кобал, Соня Цекова, Алеш Воякович, Наталия Тоневска и Драгана Тоневска, както и съдебната преводачка на български език Станислава Кокот. Редакторската работата по малките речници е приключена, довършването на основния речник ще продължи с участието на лексикографската група от новосъздадения Отдел за словенски език във Философския факултет и група учени от Института за словенски език при Словенската академия на науките.

6. Българистиката в Словения — перспективи и проблеми

Българистичната линия в Словения винаги се е изграждала с помощта на много институции, специалисти, творци на изкуството и културата, на патриотично настроени българи. Заслужаващи искрена благодарност и висока оценка са съдействието и предоставянето на художествена и научна литература, речници и помагала, както и моралната подкрепа, оказвани на българския лекторат от Министерството на образованието и науката, Българската академия на науките (Централна библиотека, Съвет за чуждестранна българистика с председател ст.н.с. Анисава Милтенова, Институт за

литература с директор ст.н.с. Рая Кунчева, Институт за български език с директор проф. Юлия Балтова), Агенцията за българите в чужбина, Катедрата по славянска филология на Софийския университет, Отделът за славянски езици и литератури в Люблянския университет и други словенски академични институции.

Сред проблемите на българистиката и на българския лекторат в Словения бих открила следните. Добре е да се помисли за изравняване на статуса на българския с останалите славянски лекторати, които имат двама лектори (един домашен и един от съответната страна). Така ще се обогати преподавателската проблематика, ще се разширят културните параметри при обучението на словенските българисти, ще се открият възможности за създаване на българска филология (по примера на чешкия, полския и словашкия лекторат). Липсата на речници и граматика, на учебни пособия, написани специално за словенци-българисти, затруднява работата на лектора и в този аспект всякакъв вид помощ при съставянето или издаването на посочените помагала е много актуална и навременна.

От учебната 2000/2001 лектор в Люблянския университет е доц. Найда Иванова, специалист по сръбска и хърватска литература в Софийския университет. Днес, когато отбелязваме 10-годишнината на българския лекторат в Люблянския университет, можем с увереност да кажем, че българистиката в Словения вече е утвърдена и има добро бъдеще.

ЛИТЕРАТУРА

1. **Савов Г.** Интересът на словенците към България. – Литературна мисъл, 1965, 5, 126–134.
2. **Benko A., M. Rode. Bolgarsko-slovenski odnosi.** – In Enciklopedija Slovenije, 1 (A–Ca). Ljubljana, 1988, p.317.
3. **Bezenšek A.** Bolgarska slovnica in čitanka s slovensko-bolgarskimi razgovori. Sofija, 1914.
4. **Grivec Fr.** Slovanska blagovestnika sv. Ciril in Metod. 863 – 1963. Celje. 1963.
5. **Karabelova-Panova M.** Slovensko-bolgarski kulturni stiki v prvih desetletjih našega stoletja. – Slavistična revija, 47, 1999, 1, 127–130.
6. **Kucler S.** Dan slovanskega pismenstva. – Delo, 19 Junija 1997, Kniževni listi, p.16.
7. **Peklenik A.** Recepcija knjižnih izdaj prevodov iz bolgarske proze na Slovenskem. Diplomaska naloga Mentorja prof. Miran Hladnik, doc. Elena Tomova. Ljubljana, 1998 (маш.).
8. **Peklenik A.** Recepcija knjižnih izdaj prevodov iz bolgarske proze na Slovenskem. – Slavistična revija, 47, 1999, 1, 131–138.
9. **Potokar T.** Slovenci in Bulgaria. – Slovenec, 1935, št. 155/10.07, p. 5.
10. **Rode M.** Bolgaristika. – In: Enciklopedija Slovenije, 1 (A–Ca). Ljubljana, 1988, p. 317.
11. **Tasič A.** Ivan Vazov: Prevodi na Slovenskem. Diplomaska naloga Mentorja prof. Miran Hladnik, doc. Elena Tomova. Ljubljana, 1998 (маш.).
12. **Zor J.** Delo Cirila in Metoda med slovinci. – In: XXI seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Zbornik predavanj. Ljubljana, 1985, 107–115.

ПРОФИЛИ

КАРЛ ГУТШМИТ НА 65 ГОДИНИ

На 12 септември 2002 г. проф. Карл Гутшмит навърши 65 години — възраст, когато творческото дело от околните се вижда в пълнота, но според преценката на самия творец далеч не всичко от започнатото е доведено до край и неуморният откривателски дух продължава да търси нови изяви.

Проф. Карл Гутшмит започва пътя си на славист през 1955 г., когато се записва за студент по славистика в Хумболтовия университет в Берлин. След военният период го ориентира към руския език, а сред останалите славянски езици той избира като най-екзотичен и непознат българския, който по-късно се оказва най-предпочитан и като обект на изследване, и като език за общуване със слависти.

Негови професори са Ханс Холм Билфелт, Виктор Фалкенхан, Едмунд Шневайс, Норберт Рандов, които с преподаването си и с изследванията си издигат равнището на младата тогава българистика в Германия и подготвят своите студенти за сериозна научна работа. Филологическите му заложби са оценени още като студент и не случайно получава покана от забележителния немски славист Макс Фасмер да преведе значителна част от книгата на Хр. Вакарелски „Етнография на България“, включена по-късно в авторитетната поредица „Основи на славянската филология и културна история“ (1969).

Определящо за бъдещата му научна ориентация се оказва едногодишното следване в Софийския университет, когато с интерес посещава лекциите по българистичните дисциплини във Факултета по славянска филология, както и току-що създадения спецкурс по история на новобългарския книжовен език на проф. Л. Андрейчин. Възрожденската проблематика занимава ума му с многобройните отворени въпроси, които чакат решение и задълбочено изследване. Същевременно усилено изучава български език и прекарва голяма част от времето си в библиотеките, запознавайки се историята, културата и литературата на България.

Спечелил уважението на своите преподаватели, веднага след дипломирането си (1960 г.) К. Гутшмит постъпва като асистент в Хумболтовия уни-

верситет в Берлин, а през 1961/1962 г. се открива отново възможност за едногодишна специализация в България — във Факултета по славянски филологии на Софийския университет. Тук се среща с преподаватели и бъдещи колеги, с които поддържа трайни връзки през цялата си научна кариера. Специализира главно под научното ръководство на проф. Ст. Стойков и на проф. К. Попов, като интересите му надхвърлят границите на историята на новобългарския книжовен език, пренасяйки се и върху диалектологията. Слуша с увлечение лекциите на проф. Ст. Стойков и участва в семинарните упражнения на тогавашния асистент Т. Бояджиев (днес член-кореспондент на БАН) и на покойния вече Методи Лилов.

Кариерата му като университетски преподавател преминава в различни славистични центрове. През 1974 г. става доцент по българско езикознание, а през 1982 г. е избран за професор по сравнително славянско езикознание в Хумболтовия университет. От 1991 г. до 1995 г. преподава в университета в Хамбург, а от 1995 г. става ръководител на новосъздадената Катедра по славянско езикознание в Института за славистика в Техническия университет в Дрезден. Навсякъде проявява присъщия си стил — професионално отдаден, безупречен в подготовката си, еднакво взискателен към себе си и в лекционната зала, и на най-престижните славистични форуми.

Проф. Карл Гутшмит израства като учен с широк поглед върху славянската филология, история и култура на славянските народи, със задълбочени интереси в областта на славянското и българското езикознание. Научните му търсения се простират върху разнообразен кръг от проблеми, но предпочитаните и досега от него области са теорията и историята на славянските книжовни езици и славянската диалектология, по които подготвя трудовете си за хабилитация.

През 1966 г. защитава дисертация на тема: „Проучване на лексиката на ранната българска преводна проза“, а през 1976 г. — втора докторска дисертация: „Изследвания върху историята на славянските национални книжовни езици“. Автор е на повече от 300 научни публикации, както и няколко книги и учебници в съавторство.

Заслужават да се отбележат такива приносни изследвания в областта на теорията на книжовните езици като анализа на типологичните прилики и разлики при формирането на балканските и славянските книжовни езици, описанието на тенденциите в развитието на съвременните славянски езици в социолингвистичен аспект, славянските езикови контакти и влияния. Отделя място в своите занимания на сравнителни изследвания в областта на славянското езикознание, а също и на въпроси от славянската ономастика. В тази насока могат да се посочат приносните му разработки върху теорията и методологията на литературната ономастика, като за първи път предлага задълбочено изследване на собствените (лични, местни и др.) имена в художествен текст (върху Вазовия роман „Под игото“).

Езиковите проблеми през Българското възраждане продължават и досега да са в полезрението на изтъкнатия българист, който ги разглежда в контекста на културно-историческата ситуация и в условията на формиране на новобългарския книжовен език. Нееднократно се връща към въпросите за отношението между диалектите и книжовната формация в периода на основното му изграждане, за нормата и за аспектите на нейната вариантност, към проблема за периодизацията на българския книжовен език, за дивергентните и конвергентни процеси, съпровождащи неговото формиране и развитие и др.

Проф. К. Гутшмит засяга и някои по-слабо изследвани проблеми в българското езикознание, напр. въпроса за ръкописната делова книжнина от началото на XIX в. Недостатъчно оценявана, тя представлява важен източник за изследване на началния етап от формирането на деловия стил, давайки точна информация за тогавашната книжовноезикова ситуация.

Той взема отношение и по дискуссионни въпроси в областта на новобългарския книжовен език, изразявайки собствените си виждания по тях. Така напр., независимо от различните гледни точки по отношение проблема за наличие/отсъствие на койне при създаването на новобългарския книжовен език, той застъпва тезата за формиране на културно койне в средите на Цариградския книжовен кръг, което, по силата на създадените благоприятни условия за развитие на книгопечатането и периодичния печат, е положено в основите на съвременния български книжовен език. Интересува се от динамично протичащите нормализационни процеси в книжовния език през XIX в. на всички езикови равнища: лексика и словообразуване, морфология, синтаксис. От погледа му не убягват и най-малките подробности от практиката на редица възрожденски книжовници и обективно изтъква техните приноси за изграждането и усъвършенстването на българския книжовен език. Подчертава ролята на преводната литература за лексикалното обогатяване и терминологичното обновяване на книжовната формация.

Значително място в изследванията си отделя и на най-новите явления в развитието на съвременните славянски книжовни езици в периода на промените, очертавайки основните тенденции. Вещо анализира българската езикова ситуация на нашето съвремие и настъпилите през последното десетилетие лексикални изменения, следи пулса на колоквиалната реч и нейното влияние върху езика на масмедииите.

Проф. К. Гутшмит отлично познава българския език — както съвременното му състояние, така и неговата многовековна история; книжовните му стилове, живата му разговорна форма, диалектното му разнообразие. Владее до тънкости лексиката и фразеологията от възрожденския до съвременния период, словното богатство, отразено в старите паметници и в съвременните речници. Това се дължи на прецизността, с която подхожда към езиковите и

научните факти, на способността му за детайлизиране и обобщаване. Но това не би било достатъчно, ако не беше обичта към предмета на заниманията му, към самата България. Професионализъм проличава и в преводаческата му практика. Той поднася на немския читател стотици преведени страници, запознавайки го творчеството на редица български писатели — възрожденски и съвременни. В това отношение може да се спомене мемоарната книга на К. Величков „В темница“ (писана през 1899 г.), разкази на Й. Йовков и др.

В дългогодишната си преподавателска работа проф. К. Гутшмит подготвя своите студенти и аспиранти, учейки ги на високостепенност и отговорност. Наблюдала съм общуването му със студенти в аудиторията, при консултации или в свободен разговор и съм откривала характерното само за истинския учител *присъствие*, което създава атмосфера на равнопоставеност и толерантност: защото езикът на науката изравнява поколенията.

Преподаването и науката не са били в конфликт в неговата биография — поддържани с еднаква любов и грижа. И затова признанието е двустранно — от студенти и колеги. За авторитета му на учен говорят редицата почетни длъжности, които заема: председател на националния комитет на немските слависти и представител на Германия в Международния комитет на славистите, член на Международната комисия по славянските книжовни езици и на настоятелството на Международната секция на белорусистите, зам.-председател на Международния комитет на славистите. От 1963 г. е в състава на редколегията на сп. „Zeitschrift für Slavistik“, а от 1993 г. е един от редакторите на поредицата „Bausteine für Slavischen Philologie und Kulturgeschichte“ — Böhlau Vorlag Köln, Wien, Weimar. Издава (в съавторство) поредицата „Brandenburgischen Namenbuch“ (пълнен ономастичен речник на историческата провинция Бранденбург) и др.

За заслуги в областта на българистиката е награден с орден „Кирил и Методий“ III степен, както и с научните звания „Почетен доктор“ на СУ „Св. Климент Охридски“ (1998) и на Пловдивския университет „Паисий Хилендарски“ (1999) .

На многая лета и нови научни приноси в областта на българистиката и славистиката!

Диана Иванова

УИЛЯМ ФЕДЕР НА 60 ГОДИНИ

Нидерландският славист и българист проф. Уилям Федер е добре познат сред учените както в България, така и в света. Неговите съществени научни приноси в издирването, изследването и изданието на средновековните славянски писмени паметници, безспорният му авторитет като преподавател, неговият организаторски талант и енергия, вложени в редица проекти с общоевропейско значение, го превръщат в една от значителните фигури в медиевистиката през втората половина на двадесети и началото на двадесет и първи век. Появата му на научни форуми и семинари винаги събужда очаквания за открития и изне-

надващи хипотези, които разкриват нова гледна точка към известни факти и явления от книжовното наследство.

Уилям Федер започва своята научна кариера преди 45 години като преподавател по руски и български език и литература в Катедрата по славянски езици и литератури в Държавния университет в Утрехт, Нидерландия, където получава най-напред магистърска степен, а след това — титлата доктор по филология (1976). Освен трите европейски езика (английски, немски и френски), той владее отлично руски и български език, изучава задълбочено латински, гръцки, старобългарски, готски, турски и др. Заема длъжността лектор, а по-късно — редовен професор в Католическия университет в Ниймеген, Нидерландия (1977–1988). От 1988 е професор по славянско и балтийско езикознание в Университета в Амстердам, където по-късно е завеждащ Департамента за славянски езици във Факултета по хуманитарни науки. Желан гост-професор е в редица университети: в Харвардския и в Чикагския университет (САЩ), в Новосибирския университет (Русия), в Софийския университет (България), в Университета в Лувен (Белгия).

Научното дело на проф. Федер чертае актуални насоки в теоретичното и приложното изследване на средновековното славянско книжовно наследство през последните десетилетия на XX и началото на XXI в. Още в началото на неговите научни занимания вниманието му привличат най-старите писмени паметници, които съдържат преводни и оригинални старобългарски текстове с нелитургическо дидактично предназначение, важна част от мона-

шеската и от светската учителна литература. Той е убеден, че принципите на композицията на кратките паренетични жанрове и на антологиите от тях — средновековните сборници, са ключ към разбирането на съществени черти на старите славянски литератури и по-специално — на старобългарската литература. В учителните текстове той вижда онзи необходим корпус, който служи на новопокръстените християни за утвърждаване във вярата. Още в началото на научната си кариера Уилям Федер открива в сбирката на Университетската библиотека в Лайден, Нидерландия, Скалигеровия патерик от втората половина на XIII в., един от най-старите известни днес копия на славянския превод на Скитския патерик. Този ръкопис ляга в основата на неговата докторска дисертация, в която установява, че в паметника е запазен много стар пласт от историята на патерика (сборник от поучителни разкази за монаси) и на други кратки монашески текстове, вероятно с преславски произход. Цялостното палеографско, езиково и структурно изследване на ръкописа, издадено по-късно, е основано на повече от 70 ръкописа, известни днес. С този труд У. Федер не само въвежда в медиевистиката Скитския патерик — според него най-рано преведеният славянски патеричен сборник (с преводач архиепископ Методий, записал текста с глаголица през IX в.), но полага началото на проучването на славянските сборници от нетрадиционна гледна точка.

Темата за състава, възникването и историята на сборниците-флорилегии трайно привлича вниманието на проф. Федер в продължение на повече от три десетилетия. Той посвещава редица свои изследвания на най-рано възникналите славянски антологии, в които се съчетават извлечения от текстове с тълкувателен характер с нравствено-поучителни и познавателни статии, предназначени да разяснят основни християнски истини и да затвърдят новото християнско съзнание в индивидуален и в социален план.

Най-значителни са приносите му по отношение на един от най-ранните представители на тази традиция — Изборникът от 1076 г., преписан от старобългарски източници за княза на Киевска Русия. Като проучва принципите на съставянето му, структурата и изворите му, както и голям брой от включените в него текстове, той достига до обосноващото заключение, че ръкописът възхожда към български протограф. Наречен „Изборник на грешния Йоан“ според името на книжовника, засвидетелствано в приписка в руския ръкопис, този първообраз е възникнал под формата на славянска компилация в столицата Преслав преди 969–972 г. Следи от него могат да се открият в първообраза на Скалигеровия патерик („Протопатерикон Скалигери“), в Златоструя (създаден също по поръка на цар Симеон) и в ръкописи, които пазят състава на друг Симеонов сборник, недостигнал до нас (т.нар. Княжески изборник). Т.нар. Княжески изборник пък се отнася от Федер между 919 и 972 г. и неговият състав включва извлечения от вече преведени проповед-

нически, агиографски и въпросо-ответни текстове, а сред източниците му са: Изборника от 1073 г. (Първи Симеонов сборник), произведения на Йоан Златоуст, Василий Велики и редица други патристични автори, Лествицата на Йоан Синайски, библейската Книга на Иисус Син Сирахов, голям брой тълковни текстове под формата на въпроси и отговори и др. По този начин видният палеославист достига до заключение, че през X в. в България е съществувала впечатляваща по обем и съдържание преводна книжнина, която се е разпространявала под формата на компилации, създадени на местна почва. Дидактична по своята същност, тя е била предназначена за светския елит; не е за пренебрегване предположението, че част от тази литература е била отредена за направляване дейността на българските владетели. Уилям Федер определя кръг от дванадесет старобългарски компилации, възникнали по това време и изтъква голямото майсторство на компилаторите, които са осъществили това дело, познавайки в съвършенство както гръцките извори, така и старобългарската книжовна норма. Търсейки закономерности в композирането на средновековните сборници, той доказва зависимостта между отделно взет текст и обкръжаващите го статии, като се ръководи от схващането, че подборът на съставлящите сборника творби (по тематика, по стил, по обем и дискурс) е подчинен на единен замисъл. Актът на умел избор от източниците, преподреждането на ексцерпирани откъси и обединяването им в хармонично единство е наречено от него „ефект на калейдоскопа“.

В контекста на темите, които разработва, проф. Федер отделя важно място на методологически проблеми на славянската текстология. Той чете лекции по текстология и кодикология (включително и в Софийския университет), като публикува своите виждания в няколко кратки статии, които обаче имат основополагащо значение. Като отчита сложната съдба на българската ръкописна книга, която е била подложена на многократно унищожаване, той отдава първостепенно значение на реконструкцията на недостигналите до нас първообрази — въз основа на сравнението и класификацията на съществуващите преписи. Установяването на текстовете на творбите и на тяхната история (като основна задача на текстологията), може да се извърши според него със съвременен инструментариум, който предлагат информационните технологии. Той е убеден, че чрез приложението на компютърни средства е възможно да бъдат установени специфичните текстови и структурни белези на произведенията, съществували по време на Първото българско царство. Пионер в областта на разработването на компютърния софтуер за слависти-медиевисти, Уилям Федер ще остави името си като инициатор на първите основополагащи публикации по тези проблеми¹, както и на прин-

¹ *Polata knigopisnaja*, Nijmegen, 1987, N 17–18. Suppl.: International data bases for medieval manuscript studies. Ed. W. Veder.

ципите в проекта, планиран да се осъществи в Centre international d'information sur les sources de l'histoire balkanique et méditerranéenne (CIBAL, БАН) през 1987—1989 г., но за съжаление останал незавършен.

Цялостните схващания на учения за текстологията са намерили израз в монографията му върху съчинението „За буквите“, от Черноризец Храбър (1999). У. Федер изследва детайлно историята на текста на произведението въз основа на повече от 80 преписа. Той аргументирано доказва, че първообразът на старобългарската творба е бил написан на глаголица в Преслав около 919—935 г., вероятно още докато са били живи учениците на Кирил и Методий. От глаголическите копия са произлезли няколко независими една от друга кирилски транслитерации, които са се превърнали в родоначалници на съхранената днес ръкописната традиция; тъй като тези от тях, които са били пренесени в Киевска Русия не по-късно от началото на XI в. добре са запазили архаичните черти на съчинението, това дава възможност да се възстанови приблизително най-ранния архетип на текста. Реконструкцията на проф. Федер на „За буквите“, снабдена с богат коментар и превод на английски език, илюстрира съвременните търсения в палеославистиката.

Не по-малко интересни са резултатите от текстологическия анализ на стихотворната „Азбучна молитва“ на Константин Преславски, придружен с реконструкция на текста (на глаголица и на кирилица), с коментар и с превод на английски език. Уилям Федер определя хронологията на творбата около 893 г. Развоят на ръкописната традиция е бил доста сложен; само два от производните хипотетични архетипи с кирилски транслитерации са съдържали пълния текст на Учителното евангелие, а в другите два е бил налице само текстът на молитвата. Убеден в глаголическия първообраз на произведението, той допуска, че глаголическият кодекс, съдържащ „Азбучна молитва“, е бил пренесен директно от Преслав в Киевска Русия. Вследствие сравнителното проучване на преписите-свидетели, от които нито един не е запазил в пълен вид текста на първообраза, проф. Федер се отнася предпазливо към проблема за възстановяването на авторския текст на Константин Преславски — тъй като не е възможно да се установи категорично нито редът на глаголическите букви, нито евентуалният правопис. Наскоро ученият подготви сборник под заглавие „Хиляда години като един ден. За живота на текстовете на православното славянство“ (в превод на български език, под печат), който включва подбор от негови статии и студии. В него той продължава любимите си теми: за глаголическата азбука и нейният състав, за най-стария период от славянската писменост, за обема и характера на преводната литература, за средновековните славянски сборници, както и за теоретичните перспективи на текстологията по отношение на славянските текстове.

В продължение на дълго време проф. Федер издава съвместно с М. Капалдо информационния бюлетин за средновековни славянски ръкописи „Полата кънигописнага“ (от 1978 г.), в който се публикуват ценни изследвания

и издания на славянски писмени паметници. Бюлетинът, в който като приложение се печатат за пръв път редица преводни и оригинални славянски текстове (Скалигеровият патерик, Изборникът от XIII в., Пандектите на Антиох, Троицкия сборник № 12 и др.), се нарежда сред най-стойностните поредици в хуманитаристиката в света.

Многостранните интереси на Уилям Федер не се ограничават в периода на Средновековието; поклонник на съвременната българска литература, той превежда редица произведения на български автори на нидерландски, сред които са: Й. Радичков, Е. Станев, Р. Ралин, Н. Хайтов, Чудомир, Бл. Димитрова и др. Член е, а от 1988 г. — президент на Холандската асоциация на преводачите. Отношението му към българската култура го прави активен член на ръководството на асоциацията „Холандия–България“ (от 1981).

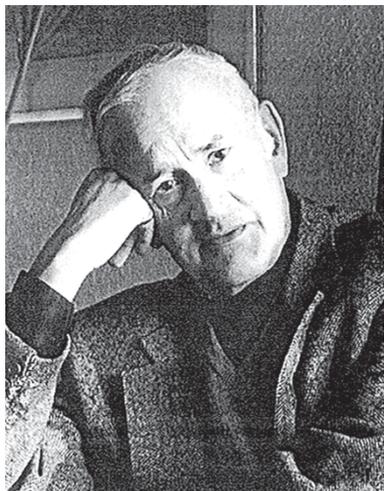
За своите научни приноси проф. Федер е лауреат на редица награди. Присъден му е медал „Марин Дринов“ на Българската академия на науките за изключителни научни приноси (2002), почетен доктор е на Великотърновския (1993) и на Софийския университет (2002).

Избрана библиография

1. The Scaliger Paterikon. - Tijdschrift voor Slavische taalen letterkunde, 2, 1973, 111-119; Was ist Methods Väterbuch? - In: Dutch Contributions to the Seventh International Congress of Slavists. The Hague, 1973, 153-162.
2. Една новооткрита сбирка старобългарски хомилии. - ЕЛ, 29, 1974, 1, 11-38.
3. La tradition slave des Apophtegmatum Patrum. - Slovo, 24, 1974, 59-94.
4. Сведения о славянских переводных патериках. - В: Методические рекомендации по описанию славянорусских рукописей для Сводного каталога рукописей, хранящихся в СССР. 2., 1. М., 1976, 211-223.
5. The Scaliger Patericon. 1. Palaeographic, Linguistic and Structural Description. Zug, 1976, 190 p. (Microfishes); 2. Texts in Facsimile, Transcription and Translation. Zug, 1978, 402 p. (Microfishes); 3. Indices. Zug, 1981, 196 p. (Microfishes); 4. Facsimile of Cod. Moskva, CGADA, MGAMID 603/II and Reconstruction of the Hyparchetype. Zug, 1985, 123 p. (Microfishes) [Veder W. R., R. Novak].
6. Slavic Manuscripts and Their Study in the Netherlands. - *Полата к'ънингописнага*, 1, 1978, 39-44.
7. Der sündige Johannes und das Russisch des 11. Jahrhunderts. - *Studies in Slavic and General Linguistics*, 1, 1981, 433-437.
8. Elementary Compilation in Slavic. - *Cyrrilomethodianum*, 5, 1981, 49-66.
9. La Description des manuscrits dans le catalogue collectif des monuments narratifs concernant l'histoire et la culture des pays balkaniques. - *Bulletin d'information CIBAL*, 5, 1981, 12-18.
10. Мелецкий сборник и история древнеболгарской литературы. - *Palaeobulgarica*, 6, 1982, 3, 154-165.
11. La basse littérature du premier empire bulgare. - In: *Atti dell'Otto congresso internazionale di studi sull'alto medioevo*. Spoleto, 1983, 359-367.
12. The Izbornik of John the Sinner: a Compilation from Compilations. - *Полата к'ънингописнага*, 8, 1983, 15-37.
13. The Treatment of Texts in Early Slavic Literature. - In: *Miscellanea Slavica to Honour the Memory of Jan M. Meijer*. Amsterdam, 1983, 487-496.

14. К изучению орфографии Изборника 1076 года и его антиграфа. - В: Славянска палеография и дипломатика. 2. С., 1985, 145-166;
15. Paléographie et codicologie de la „Slavia orthodoxa„ [Veder W., R. Marti]. - Gazette du livre médiéval, 6, 1985, 5-7.
16. The Protopaterikon Scaligeri: Text in Transcription [Nowak R., W.R. Veder]. - *Полта къннигописнама*, 12, 1985, 2-77.
17. Three Early Slavic Treatises on Reading. - In: *Studia Slavica Mediaevalia et Humanistica* Riccardo Picchio Dicata. 2. Roma, 1986, 717-730.
18. За приноса на Методиевите ученици в тълкувателната литература [Федер У., Р. Новак]. - В: Кирило-Методиевски студии. 4. С., 1987, 304-310.
19. Codicography and Computer - Кодикография и компютър [Geurts A. J., A. Gruijs, J. van Kieken, W. R. Veder]. - *Полта къннигописнама*, 17-18, 1987, 4-29.
20. Конструкция еталона - предпосылка реконструкции текста. - *Die slawischen Sprachen*, 17, 1989, 119-131.
21. Literature as a Kaleidoscope: The Structure of Slavic Cheti Sborniki. - In: *Semantic Analysis of Literary Texts*. Amsterdam, 1990, 599-613.
22. One Translation - many Transcriptions. - *Studies in Slavic and General Linguistics*, 22, 1994, 433-465.
23. Славянска текстология. - *Проглас*, 3, 1994, 3, 15-31.
24. Кодикологическая структура Саввиной книги. - *Полта къннигописнама*, 27-28, 1995, 164-167.
25. Der bulgarische Ursprung des Izbornik von 1076. - В: Кирило-Методиевски студии. 10, 1995, 82-87.
26. За проблема за несъвместимостта на текстовете на същата творба. - В: *Медиевистични изследвания в памет на Пейо Димитров*. Шумен, 1996, 98-105.
27. Преслав - място на светостта. - В: *Свети места на Балканите*. Благоевград, 1996, 277-280.
28. The Earliest Attested Text of Treatise O Pismenex. - *Studies in Slavic and General Linguistics*, 23, 1996, 221-254.
29. Linguistic Problems in the Transmission of O Pismenex. The Paradosis of Text Family α before ca. 1250. - *Slavica Gandensia*, 23, 1996, 7-29.
30. Текстологията в действие: примерът на О писменехъ. - *Проглас*, 6, 1997, 1-2, 32-47.
31. Вариация в кругу семьи О писменехъ. - In: *Text Variety in the Witnesses of Medieval Texts*. Sofia, 1997, 110-125.
32. Защо и как да се реконструира старославянски текст (Парадозата на Пролога към Учителното евангелие). - В: *Преславска книжовна школа*. 3. Шумен, 1998, 3-27.
33. Utrum in alterum abiturum erat? A Study of the Beginning of Text Transmission in Church Slavic. Bloomington, 1999, 242 p.
34. Das glagolitische Alphabet der Azbučna Molitva. - In: *Glagolitica. Zum Ursprung der slavischen Schriftkultur*. Wien, 2000 (Schriften der Balkan-Kommission. Philologische Abteilung, 41), 77-87.
35. Die Freiburger Diskussionsrunde zur Entstehung der Glagolica [Veder W. R., R. Marti]. - In: *Glagolitica. Zum Ursprung der slavischen Schriftkultur*. Wien, 2000 (Schriften der Balkan-Kommission. Philologische Abteilung, 41), 227-243.
36. Диктуване и възпроизвеждане на църковнославянски текстове. - В: Кирило-Методиевски студии. 14. С., 2001, 32-39.
37. Хиляда години като един ден. За живота на текстовете на православното славянство (под печат).

В ПАМЕТ НА ХЕНРИК БИРНБАУМ (1925-2002)

На 29. IV. 2002 в Лос Анджелис, САЩ, почина Хенрик Бирнбаум, един от най-видните, световно признати слависти с особено значими приноси в областта на праславянския език, славянското средновековно книжовно наследство и в частност старобългарския език, старобългарските преводи и оригинални съчинения. Той е роден на 13.XII.1925 г. във Вроцлав, Полша. Завършва славянска филология с профил руски език и литература в Стокхолмския университет, като учи и класически езици. В същия университет се хабилитира и работи като доцент от 1958 до 1961. През 1960 е поканен от Роман Якобсон като гост-професор в Харвардския университет. През 1961-64 работи вече като доцент по славистика в САЩ, а през 1964 се хабилитира като професор по славянски езици и литератури в Калифорнийския университет (Лос Анджелис). През 1994 г. се пенсионира. През периода 1972-73 г. чете лекции по славянско, балтийско и балканско езиковедие в Мюнхенския университет. От 1992 г. до 2001 чете лекции върху средновековната славянска книжнина и езици в Централноевропейския университет в Будапеща и е член на ръководството на Факултета по медиевистика. Заемал е и много други важни административни постове: ръководител на славистичния факултет в Калифорнийския университет (1964-1968 и 1989-1992); директор на Центъра за руски и източнославянски проучвания в същия университет (1968-1978); член на изпълнителния комитет на Интеруниверситетския център в Дубровник (1974-1978 и 1993-95); вице-президент на съвета на този център (1995-1998).

През 1981 г. е избран за член-кореспондент на Шведската кралска академия, а през 1986 - на Хърватската академия на науките и изкуствата; от 1988 г. е чуждестранен член на Полската академия на науките; от 1992 г. е член на Американската академия на изкуствата и науките; членувал е в редица научни общества. Малко преди смъртта си е удостоен от Хърватското филологическо дружество и Хърватския славистичен комитет с престижната награда на името на Ватрослав Ягич.

През 1981 г. е избран за член-кореспондент на Шведската кралска академия, а през 1986 - на Хърватската академия на науките и изкуствата; от 1988 г. е чуждестранен член на Полската академия на науките; от 1992 г. е член на Американската академия на изкуствата и науките; членувал е в редица научни общества. Малко преди смъртта си е удостоен от Хърватското филологическо дружество и Хърватския славистичен комитет с престижната награда на името на Ватрослав Ягич.

Още ранните си научни трудове Хенрик Бирнбаум посвещава на старобългаристиката и кирилOMETодиевистиката. Неговата дисертация, издадена и като книга *Untersuchungen zu den Zukunftsumschreibungen mit dem Infinitiv im Altkirchenslavischen. Ein Beitrag zur historische Verbalsyntax des Slavischen* (Stockholm: Almqvist och Wicksell, 1958, 326 str.), разглежда употребата на инфинитива в старобългарските паметници в съпоставка с гръцките оригинали. Авторът обръща внимание на формите за бъдеще време, като отчита сложността на проблема и нуждата от строго придържане към езиковите факти. Той държи сметка за въздействието на множество фактори при формирането на сложните форми в български, като прави широки сравнения с известното за индоевропейски, праславянски, готски, балканските езици¹. Ученият изследва езика на *Житието на св. Методий*, като сочи, че неговият език съответства напълно на нормата в запазените старобългарски ръкописи, а така също се спира на езикови особености на Супрасълския сборник и Йоан Екзарх². Основополагащо значение за изследването на старобългарския синтаксис и славянския исторически синтаксис, както и за степента на синтактичната интерференция на гръцки в старобългарските преводи, имат две негови ранни статии, обосноваващи становището, че ранните преводи не са буквални и не робуват на формалното съответствие на гръцките конструкции, а търсят възможностите на езика на превода, и че под влияние на гръцки се активизират иманенти за славянски изобщо и за старобългарски в частност конструкции, които обогатяват структурата на книжовния език³.

Хенрик Бирнбаум никога не се отдалечава от палеославистичната проблематика, следи най-новите изследвания, включително на български учени, които цитира, пише върху спорни въпроси (например за Киевските листи, за източните и западните компоненти в ранното славянско богослужение и в частност за Синайския евхологий, за *Житието на св. Вит*, за

¹ Срв. и статиите му *Zum analytischen Ausdruck der Zukunft im Altkirchenslavischen*. — *Zeitschrift für slavische Philologie* 25 (1956), 1—6 и *Zum periphrastischen Futurum im Gotischen und Altkirchenslavischen*. — *Byzantinoslavica* 17 (1957), 77—81.

² *Zur Sprache der Methodvita*. — *Cyrillo-Methodiana. Zur Frühgeschichte des Christentums bei den Slaven*. Cologne-Craz: Bohlau, 1964, 329-361; *Zu Suprasliensis* 187, 29—188, 9. — *Scando-Slavica* 12 (1966), 87—95; *Zum infiniten Ausdruck der Prädikation bei Johannes dem Exarchen*. — *Studia Palaeoslovenica* (festschrift for J. Kurz). Praha: Academia, 1971, 37—47.

³ *Zur Aussonderung der syntaktischen Grazismen im Altkirchenslavischen. Einige methodische Bemerkungen*. [Contribution to the 4th International Congress of Slavists, Moscow, September 1958] — *Scando-Slavica* 4 (1958), 239—257; *Общеславянское наследие и иноязычные образцы в структурных разновидностях старославянского предложения*. — В: *American Contributions to the Sixth International Congress of Slavists*. Prague 1968, August 7—13. I: *Linguistic Contributions*. The Hague: Mouton, 1968, 29—63.

българското влияние върху културата на древна Русия и много др.)⁴ В последното десетилетие от живота си той отново прави сериозни приноси в тези области, като пише отново за житията на светите солунски братя⁵ и издава съвместно с Jos Schaeken двутомно изследване върху езика на старобългарските паметници, в което включва и особеностите на новооткритите ръкописи — на Синай и Ватиканския палимпсест.⁶

Всеки, който се занимава с праславянска проблематика, познава добре приносите на световно известния славист в областта на праславянския, славянската прародина, славянската етногенеза и сравнителните славянски и славяно-германски изследвания. Неговата книга *Common Slavic: Progress and Problems in its Reconstruction*. Cambridge, Mass.: Slavica, 1975, xii+436 pp. (reprint: Columbus, Ohio, 1979),⁷ обобщение и критическо осмисляне на всички сериозни научни позиции и хипотези върху праславянски, както и по-късното издание *Recent Advances in the Reconstruction of Common Slavic (1971-1982)* (jointly with P. T. Merrill). Columbus, Ohio: Slavica, 1984, vi+141), са се превърнали в класическо и основно проучване в тази област, към което се обръща всеки, работещ в това поле на знанието. През целия си живот американският славист продължава да пише в тази област, публикувайки множество статии по различни проблеми, а освен това има сериозни приноси в областта на генеративната граматика, лингвистичната терминология, езиковата реконструкция, общата и ареалната лингвистика, балканското езикознание.⁸

Хенрик Бирнбаум прави редица изследвания на културата и езиковите паметници на източните славяни и специално на средновековния Новгород, а също и на средновековната и ренесансова култура на Дубровник. Една от насоките на неговата работа е хърватската глаголическа традиция. Заедно с

⁴ On the Eastern and Western Components of the Earliest Slavic Liturgy: The Evidence of the *Euchologium Sinaiticum* and Related Texts. – *Byzantine Studies/ Études byzantines* 8/11/12 (1981/84/85 [1986] Festschrift for A. Dostál), 25—44.

⁵ The Lives of Sts. Constantine-Cyril and Methodius Viewed Against the Background of Byzantine and Early Slavic Hagiography. – In *To Ellenikon: Studies in Honor of Speros Vryonis, Jr.*. Vol. II: *Byzantinoslavica, Armenica, Islamica, the Balkans and Modern Greece*. New Rochelle, New York, 1993 (1994), 1—21; Some remaining puzzles in *Cyrillo-Methodian Studies*. — *Slovo* 47—49 (1999), 7—32.

⁶ Birnbaum, H. und J. Schaeken. *Das altkircheslavischen Wort. Bildung-Bedeutung-Herleitung. Altkirchenslavische Studien I*. München, 1997 (348 стр.); *Die altkirchenslawische Schriftkultur. Geschichte-Laute und Schriftzeichen-Sprachdenkmäler (mit Textproben, Glossar und Flexionsmustern)*. *Altkirchenslavische Studien II*. München, 1999 (382 стр.)

⁷ Руски превод: *Праславянски език. Достижения и проблеми в неговата реконструкция* (превод с английски, вступителна статия В. А. Дыбо. Обща редакция В. А. Дыбо и В. К. Журавлева). Москва: Прогресс, 1987; 512 стр.

⁸ Пълна библиография на Хенрик Бирнбаум от 1947 до 1995 г. е публикувана в *Die Welt der Slaven* XL (1995), с. 383—400.

Петер Редер той подготвя фототипно издание на пазения в Pierpont Morgan Library в Ню Йорк мисал (под сигнатура М 931), станал известен след тази публикация като Нюйоркски мисал, като изданието е предшествано от проучване на кодикологичните и палеографски страни на ръкописа.⁹ Освен това в сборника в чест на Е. Херцигоня Бирнбаум публикува статия,¹⁰ в която разглежда съществуващите мнения за пътищата, по които идва кирило-методиевото глаголическо наследство в хърватските земи и заключава, че е имало два пътя: един, по-ранен, от север (от Моравия и Панония) и един по-късен, от югоизток — от средновековна България.

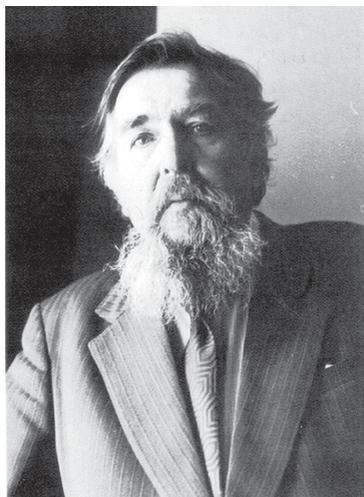
Многобройни са научните търсения и открития на известния славист, многобройни са сложните и противоречиви проблеми, които той осветлява, многобройни са и неговите колеги и ученици, които ще го помнят като толерантен към чуждите мнения учен, всецяло отдаден на работата си изследовател и човек с много широки научни и културни интереси и силно присъствие.

Маргарет Димитрова

⁹ The New York Missal. An Early 15th Century Croato-Glagolitic Manuscript. Part one: Facsimile. Text with an Introduction by Henrik Birnbaum. München, Zagreb: Sagner Liber, 1977.

¹⁰ How did Glagolitic writing reach the coastal regions of northwestern Croatia? – *Croatica XXVI*/42/43/44 (1996), 69—79.

В ПАМЕТ НА АЛЕКСАНДЪР ПАНЧЕНКО (1937–2002)

Тежки и незаличими загуби понесе петербургската хуманитаристика през последното десетилетие. Отидоха си учени с ярък принос в славистиката и русистиката — Л. Гумильов, Л. Дмитриев, Н. Розов, Г. Фридлиндер, Е. Вацу-ро, Я. Лурие, В. Андреев, Д. Лихачов. Повечето от тях работеха в световноизвестния Институт за руска литература, известен повече с изразителното название Пушкински дом. Да си припомним прекрасния интертекстуален роман на А. Битов „Пушкинският дом“, в който авторът казва: „И руската литература, и Петербург, и Русия, всичко това — така или иначе е Пушкинският дом без неговия къдрав стопанин.“

На 28 май 2002 г. Пушкинският дом бе напуснат от още един от неговите знаменити обитатели — академик Александър Михайлович Панченко. Необходимо е, мисля, да кажем няколко думи за един от тези, които търсеха нови пътища в славистиката и служеха — искрено и обективно — на славянската цивилизация.

А. Панченко е роден в Санкт Петербург (Ленинград) на 25 февруари 1937 г. В тази смразяваща за руската история година се ражда цяло едно поколение учени хуманитаристи, което ще напише и пренапише върху палимпсеста на терора много нови страници от руската култура. През 1937 г. са родени още семиотикът Б. Успенски, византологът С. Аверинцев, изкуствоведката В. Лихачова, творци като А. Битов, Ал. Вампилов, Б. Ахмадулина.

Панченко завършва Санктпетербургския университет, който се слави със своето традиционно силно литературознание. Между многото негови преподаватели заслужава да се изтъкнат поне В. Жирмунски, В. Пропп, Б. Томашевски, като последният му оказва значително влияние със своя стремеж да превърне литературознанието в точна наука, със стиховедските си и текстологически изследвания, с честната си и непоколебима академична и гражданска позиция. А. Панченко завършва и чешка филология в Карловия университет с дипломна работа при известната теоретичка на средновековните литератури Св. Матхаузерова.

Цялото по-нататъшно научно и човешко битие на А. Панченко е неразривно свързано с Пушкинския дом. Този факт е обусловен и от родовия

аристократизъм на традицията — в Пушкинския дом работят и баща му (убит на Югозападния фронт през 1942 г.), и майка му, и синът му Саша. Именно тук, в Сектора за староруска литература, ръководен от изключителни медиевисти като член-кореспондент Варвара Павловна Адрианова-Переца и академик Дмитрий Сергеевич Лихачов, Панченко бързо израства като изследовател на руско-чешките литературни връзки през 17 в., на руската стихотворна култура през същата епоха, на преломното за Русия време на Петър Велики и неговото навечерие. На всички тези проблеми ученият посвещава отделни книги, които веднага се превръщат в събитие. Междувременно участва в 13 експедиции за събиране на старообрядски ръкописи в далечния, суров и консервативен руски Север, през 1965 г. защитава кандидатска, а през 1972 г. и докторска дисертация. Правилата в Сектора са железни: първите 10-15 години от научния живот на младите сътрудници преминават в експедиции за събиране на стари ръкописи, в археографски и текстологически проучвания, при което теоретичната обобщителност се „разрешава“ примерно след 35-годишна възраст (много от сътрудниците така и си остават текстолози). Но и тези, които се насочват към теорията, правят това върху достатъчно мащабен конкретен материал.

Особено място в творческия път на А. Панченко заема написаната съвместно с Д. Лихачов книга „Смеховият свят на Древна Русия“ (1976). Трудът представлява реплика на популярната книга на М. Бахтин „Творчеството на Франсуа Рабле и народната култура на Сведновековието и Ренесанса“ и търси проявите на смеховата култура в традиционно смятаната за сериозна и официална православна култура на Древна Русия. В частта, написана от Панченко, е разгледан един специфичен феномен, добил значително разпространение във Византия и Русия (прескачайки България) — юродството. С тази книга, преиздадена през 1986 г. и преведена на много езици, включително и на японски, започва нов етап в научните дирения на А. Панченко — феноменологията на руската история, описанието и осмислянето на онези явления в културата, които са най-показателни изразители на националната менталност и религиозност, на руската душа. Тези феномени са обикновено опозиционни и отразяват народно-религиозни представи. Близки като научен проблем до юродството са и изследванията на Панченко върху т. нар. скоморохи — странстващи певци и артисти, възплъщаващи руската концепция за смеха и веселието. Интересно свидетелство за начина, по който Панченко осмисля руската душевност и история, е книгата „За да не угасне свещта“ (1990), написана заедно с неговия приятел Лев Николаевич Гумилев, знаменит тюрколог и син на поетите от Сребърния век на руската поезия Анна Ахматова и Николай Гумилев. Книгата представлява изстрадан диалог за историческата съдба на Русия.

Важен принос на учения е неговата концепция за топиката на историята. Топосите на историята — това са онези събития, които се повтарят перио-

дически и носят етническата устойчивост на даден народ. За русите един такъв топос е заплатената с цената на огромен брой жертви битка на родна земя — Куликовското поле, Бородино. Концепцията крие изключителни методологически перспективи: кои са, например, топосите в нашата, българската история? Може би съдебните процеси срещу България и българите? Или стихийният и безотговорен „дух на отрицанието“ ...

На перестроечните и следперестроечните събития той откликна бързо, с характерната си отзивчивост към всичко, което засяга Русия, родния му Питер и славянството като цяло. Само за няколко години А. Панченко придоби изключителна популярност, благодарение на телевизията — разговори, беседи, интервюта, филми. През 1992 г. е избран за действителен член на Руската академия на науките, а през 1995 е удостоен с Държавната награда на Русия.

Панченко обичаше искрено и непосредствено България и в любовта му имаше нещо от мечтите на ранните славянофили като Алексей Хомяков и Иван Киреевски за нашата страна като утопичен оазис на славянството, макар да познаваше добре и мрачния реализъм на Константин Леонтиев. Имаше у нас приятели от най-различни хуманитарни сфери — филолози, археолози, изкуствоведи. Рецензираше дисертации на наши докторанти, помагаше безкористно със съвети и идеи. Апартаментът на улица „Гаврская“ 8 бе винаги гостоприемно отворен за български слависти, за упоителни беседи върху миналото и бъдещето на православния славянски свят. На три пъти бе гост на България — през 1979 г. изнесе доклад на Международния симпозиум „Йоан Екзарх Български“ в Шумен, през 1980 г. прочете едномесечен курс от лекции пред студенти, аспиранти и преподаватели от Шуменския университет „Епископ Константин Преславски“ (върху чиято основа бе написана известната му книга „Русская культура в канун петровских реформ“, 1984), а през 1997 г. бе обявен за почетен доктор на същия университет. Написа прекрасни статии върху естетическите постулати в Шестоднева на Йоан Екзарх, върху поетиката на ръкописната книга от времето на Киприян, върху облика на старобългарския писател. . .

Той често говореше, че трябва да се осъществи изказаната преди много години от акад. В. Виноградов идея за написването на „Симфония на славянските литератури“. Какво по-велико от това за всеки литературовед славист. Ала академик Александър Михайлович Панченко, ученият с мощното и оригинално мислене, човекът с широката славянска душа, учителят и приятелят, лежи унесен във вечен покой в прочутата Александро-Невска лавра в Санкт Петербург. Съвсем близо до своя приятел Лев Гумильов, до много други дейци на славянската цивилизация, на чиято история той отдаде целия си живот.

Христо Трендафилов

ABOUT THE CENTRAL LIBRARY OF THE BULGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

The Central Library of the Bulgarian Academy of Sciences is founded in Braila (Romania) in 1869 as a book collection of the Bulgarian Learned Society. It is transferred in Sofia in 1879. In 1929 it is moved to the building, where it is now. In 1942 the first branch book collection is created in the „Service for Bulgarian Dictionary“ section of BAS. Since 1947 it deposits the national publishing production. In 1948 it is given a statute of Central Library of the system of the special libraries at the Academy.

Since 1949 it has been working with the rights of research institute in the field of library science and special bibliography

Since 1970 it is a center of special bibliography in the research fields of BAS. From 1992 deposits the editions of the World Bank.

The Central Library of the Bulgarian Academy of Sciences is a multibranch scientific library responsible for the creation and the organization of national library collection and of the library and information services of the researchers of the Bulgarian Academy of Sciences.

The Central Library organizes and manages methodically a network of 48 special libraries of the permanent research units of the Academy in an integrated library complex.

The Central Library is a special unit of the BAS with a statute of a legal entity.

Address: 1, 15 Noemvri Str., Sofia 1040
tel. (+359-2) 987 89 66, fax (+359-2) 986 25 00
E-mail: library@cl.bas.bg
URL: <http://www.cl.bas.bg>

ОТЗИВИ

Средновековна християнска Европа: Изток и Запад (Medieval Christian Europe: East and West).

С., ИК Гутенберг, 2002.*

Обемният сборник е предназначен за широка академична аудитория, интересуваща се от медиевистика, тъй като съдържа докладите от интердисциплинарната международна конференция под същия наслов, състояла се в София между 2 и 5 септември 2000 г. под егидата на президента П. Стоянов. Симпозиумът реално се вписва в серията събития, ознаменуващи двехилjadната история на християнството и има за основна цел и патос да покаже (в контекста на така желаната от нас глобализация), че източната и западната християнска общност не просто биха могли да осъществят, но са осъществявали активен диалог още от времето на Средновековието. Научният отклик на този призив е своеобразен: търсенията на специфики, на общи черти и на различия фактически са концентрирани върху културната история на Изтока в Европа — присъствието на конкретно „западна“ тематика е по-скоро изключение, отколкото правило в сборника, доколкото тя представлява интерес главно като коректив или като фиксация на последици от контакти.

Във формално отношение изданието следва структурирането на програмата на конференцията: „Приветствия“ от П. Стоянов и от В. Гюзелев са последвани от „Пленарни доклади“, а останалият материал е разпределен по дисциплини в пет секции, като тематичният принцип на подредба се конкурира с хронологическия; илюстрациите, репродуцирани в черно-бяло, заемат отделно място в края на книгата. Липсата на резюмета (вероятно поради и без това големия обем на книгата), а понякога и на библиографии към статиите, затруднява пълноценното използване на сборника, още повече,

* Сърдечно благодаря на моите колеги и приятели за голямата им помощ при прочитане на следните статии: на Ива Трифонова — за разработката на Х. Миклас, на Регина Койчева — за приносите на Г. Попов и М. Йовчева, а на Димитринка Стоянова — за петте доклада на френски език.

че работният език е не един — седемдесетте доклада са на немски, английски, френски, руски, хърватски, български и македонски. Всичко това налага поглед върху всяка една статия в настоящата рецензия.

Пленарните доклади маркират насоките на конференцията. Така **П. Шрайнер** (19—30) представя интересен обзор на двете християнски разновидности на общежителното монашество с оглед отношението им към книжнината за периода от V до XX в. (под формата на отделни акценти); сред направените заключения се открояват основни различия между православните и католическите манастирски библиотеки, скриптории, преписвачи (и на най-често преписваните книги на Изток и на Запад).

Изследването на **Х. Миклас** (114—132) е по същината си преглед на новите кодикологични, палеографско-изкуствоведски и текстологически проучвания върху обема и характера на „западния“ материал в средновековната православно-славянска книжнина от периода „преди разпадането на църковнославянската традиция на една източно-кирилска и една западно-глаголическа“ („vor dem Zerfall der kirchlichenslavischen Tradition in einen östlich-kyrillischen und einen west-glagolitischen“). Този синтез на вече направени анализи цели да се разкрият празнините, които бъдещите изследвания би трябвало да запълнят.

Западното в източната книжнина търси и **Ф. Томсън** (30—45) и го открива на ключово място — текстът на славянската Библия (макар и еквивалентът „Пандекти, именно пълни Библии“ („Pandects, viz. complete Bibles“) да не е напълно ясен за несведущия в латинската премъдрост български читател). Фактически Томсън доказва, че четири късни източнославянски Библии, както и „Кирило-Методиевия Пандект“ (има се предвид най-ранният славянски превод на Библията), са силно повлияни от Вулгатата и следователно текстът на днешната славянска Библия винаги е „формирал икуменична връзка между гръцката и латинската Библии“ („the text of the Slavonic Bible has always formed an oecumenical link between the Greek and Latin Bibles“).

Макар и тенденциозна, работата на Томсън е научно обоснована теза, следва определена логика и се позовава на богата библиография. Всичко това отсъства у **О. Кронщайнер** (45—54). Зад интригуващото заглавие „War die Kirilica Schuld an der Trennung Europas? (Warum die Latinica Bulgariens Isolation beenden könnte?)“ се крие определено ненаучна публицистика, граничеща с пропаганда (българите трябва днес да пишат с латиница!), която едва ли има място в иначе ценния сборник.

Едва ли би била и поместена тук, ако нейна своеобразна реплика не беше есеистичния доклад на **И. Божилов** (64—79): от позицията на „историк, а не политик“ авторът цели не „политическа пропаганда, а исторически анализ“; в „хармония със средновековните извори“ той установява, че различията Изток — Запад са много повече от приликите. Различието е и ключовата

дума и отправната точка за И. Божилов при изграждането на модел на разделена Европа; разделението присъства на различни плоскости: познавателна, географска, социално-политическа, идеологическа и културна.

Сред пленарните доклади два имат по-тясна лингвистическа насоченост и двата обсъждат лексикален материал. **Й. Русек** (54—64) прави подредено обобщение на западния влог в старобългарския език (в синхронен аспект и в развитие) и заключава, че „този влог е значителен“. **И. Тот** (132—143) пък, като се опира на лексикални и исторически данни, по интересен начин доказва, че българското население в Карпатския басейн не само е било заварено от унгарското, но и е изиграло съществена роля за неговото християнизирание.

Литературната насока се подхваща от **А.-Е. Тахиаос** (79—85) при търсенето на обяснение за появата на първата българска оригинална творба, посветена на св. Константин (Евтимиевото Похвално слово за Константин и Елена) в исторически обстоятелства, а текстологичната — от **Е. Маламю** в нейния обширен и много ценен труд (85—114), осветляващ (на основата на богат фактологичен материал) въпроси по миграцията на гръцки ръкописи в Европа (и западна, и източна) през XIV—XV в.

Докладът на **Р. Марти** (143—156) отваря *секция Филология* с поставянето на проблемите около началото на славянската писменост в по-широк философско-културен контекст, илюстриран от триъгълника „език — писменост — религия“ („Sprache — Schrift — Religion“). Основавайки се на богат изворов материал за езиково-политическата ситуация в Европа преди, по време и след Кирило-Методиевската мисия, швейцарският езиковед установява, че именно в характерната за славянския свят тясна взаимозависимост между религия и писменост се корени и съвременния феномен, изразен в равенствата „сръбски=православен=кирилски“ срещу „хърватски=католически=латински“.

В *секция Филология* с лингвистична — и то предимно лексикална — ориентация се открояват докладите на **Н. Николов**, **З. Рибарова** и **М. Димитрова**. Първите два от тях разглеждат отношението Изток — Запад в много тесен ареал: отношението Преславска — Охридска школа.

Обект на изследването на **Н. Николов** (157—175) е глаголната лексика и глаголната морфология на „евангелските и апостолските цитати в старобългарския превод на катехизите на св. Кирил Йерусалимски (Син 478)“. Обстойно анализираният и добре систематизиран материал разкрива кирило-методиевски и преславски пласт, но факторите в полза на заключението че „българският извод на този препис да бъде свързан с нормативността на т.нар. двуерова преславска школа“ взимат превес. Като се опитва да систематизира (по вид и по произход) лексикалния материал в двата типа Тълкувания на Псалтира, **З. Рибарова** (175—182) заключава, че развитието на книжовните норми се отразява по различен начин в отделните произведения и че в

Тълковните Псалтири, както в небогослужебните текстове, употребата на отделни езикови средства е по-свободна отколкото в библейския текст. Докладът на **М. Димитрова** и **А. Ангушева** (182—196) е фокусиран върху два аспекта на развилата се в граничната зона между двете християнски конфесии хърватска култура. В първата част на труда — разработка на **М. Димитрова** — се представя взаимодействието между гръцки и латински заемки в хърватоглаголически мисали и бревиари, а съответните примери (групирани според техния „правопис“ и тяхната „морфологична адаптация“) са съпоставени с Кирило-Методиевата преводаческа традиция. Във втората част — дело на **А. Ангушева** — изложението е концентрирано върху структурно-семантични и текстологични особености на квази-апокалиптичното Сказание за дванадесетте петъка като пример за това, че хърватската апокрифна литература, в която са разпространени латинската и византийската версии на Сказанието, осигурява проникването на западни мотиви на Изток.

Хърватската тематика е определяща за докладите на **А.-З. Киш** и **С. Самбуняк**. **А.-З. Киш** (197—206) представя агиографската традиция за св. Мартин в хърватската култура диахронно, но и синхронно — с анализа на структурни, семантични и стилистически особености на глаголическия текст на Житието, (транслитериран на латиница с паралелен латински еквивалент в апендикса); заключава се, че като цяло агиографската хърватска традиция е неразделна част от католическата (в частност бенедиктинската) литература, но се отчита и влиянието и на средиземноморското агиографско наследство. **С. Самбуняк** (207—212) пък апелира за прилагането на интердисциплинарна методика при изследване на хърватската глаголица и представя своята „хипотеза за произхода на глаголицата от изкуството на иконата“ („hipoteza o postanku glagoljice iz umjetnosti ikone“): глаголическите начертания за ‘h’ и ‘r’, твърди той, са вдъхновени от изображенията на благославящата Божия ръка от облак, от христорамата и от ореола.

В своята презентация (213—220) **Й. Тарнидис** представя дебата върху времето и мястото на поява на Литургията на св. Петър и дава своя личен принос: Синайският ръкопис No.5N, заключава гръцкият теолог, не оставя никакво съмнение, че славянският превод на Литургията произхожда от Кирило-Методиевия кръг и най-вероятно е дело на св. Климент в Охридската архиепископия; времето на възникване на самата Литургия е много ранно, дори преди X в. (със сигурност преди времето на схизмата), а мястото се локализира в Солун (до средата на VIII в. „Илирия и следователно Солун... са били папски протекторат“).

Особено полезна изглежда систематизацията на видовете православни богослужебни книги „в изходното им състояние“, направена от **Е. Велковска** (220—237). Тя е приносна не само със синтеза на най-характерните особености на тези паметници и с оригиналната им класификация, но и с актуалните библиографски отпратки. Според авторката „типикът се ражда в студийска

манастирска среда... не по-рано от IX в.“, а „победата на Саваитския типик [т. е. Иерусалимския] над Студийския... отразява едно методологическо обръкване в изследванията на самото възникване на типака“.

Не по-малко приносен е и докладът на **К. Станчев** (237—245) за славянските ръкописи, които днес се намират в Италия, отразен в прегледна таблица на точната локализация и вида (според графиката) на тези ръкописи.

Друга систематизация, само че не толкова успешна, представя **М. Георгиевски** (248—255), който, като цели да покаже какъв е македонският „влог во европската и општо во светската култура и цивилизация“, всъщност прави преглед на глаголическите паметници на „старословенскиот јазик“ от Охридската книжовна школа. Авторът не само не излага никакви нови данни, но и допуска пропуски и неточности; не споменава нито известните глаголически палимпсести, нито Клоцовия сборник.

С конкретен кодикологичен проблем се занимава **Н. Гагова** — цел на нейната разработка (255—262) е „да се уточни ситуирането на Лаврентиевия сборник в ръкописната традиция... и да се проблематизира въпросът за произхода“ му. Като се основава на вече направени изследвания върху украсата, писмото и водните знаци на ръкописа и на богат сравнителен материал, авторката предлага няколко еднакво вероятни хипотези: „*Търновско средище*..., *свързано с Парорийските исихасти*“, „*Парория... или друго исихастко средище*“, а също така — „*Атонската хипотеза*“.

Началото на серията изследвания, посветени на апокрифи, бележат текстологическите дирения на **А. Милтенова** (263—273), фокусирани върху „Въпроси и отговори за произхода на Адам“. След прегледа на структурно-семантични особености на творбата в източната и в западната книжнина се поставя въпросът за това дали протографът на славянския текст е гръцки или латински и се представя дискусиата по въпроса; без да се взима окончателно становище, убедително се показва, че хипотезата за латинско посредничество при разпространението на творбата в славянската литература е основателна и трябва да се има предвид. Приносно е и отпечатването на неиздавания досега препис на текста от Виенската национална библиотека.

На други два славянски преводни апокрифа обръща внимание **М. Рождественская** (279—285) във връзка с проблема за пътя към светостта и отбелязва определен жанров синкретизъм на житийни и паломнически традиции (съчетани с фолклорно-митологични мотиви), като характерен за средновековните славянски литератури.

М. Йонова (285—291) отново представя „древния Троянски епос и неговите рефлексии в средновековната култура“ както на Изток (предимно в южнославянския ареал), така и на Запад, като доказва, че античният сюжет прониква сред южните и източни славяни по два пътя: „чрез преведените от гръцки всемирни исторически хроники и чрез проникнали от Запад повествования“.

Г. Минчев и М. Сковронек (324—339) целят да запълнят друга празнина в съвременната палеославистична текстология — интереса към ръкописната (а не печатна) традиция на апокрифния цикъл за цар Авагар. Авторите обсъждат обстойно някои основни „проблеми, свързани с възникването на цикъла, разпространението и функционирането му в славянските култури“, като мимоходом правят и ценни констатации (напр. за процеса на регламентиране на отделни неканонични текстове чрез ритуала). Приносно е и изданието им на източнославянски ръкопис от XVII в., поместено в приложението.

Апокрифната тематика в **секция Филология** се закрива с изложението на **Н. Шиваров** (291—305) върху ранни български есхатологични текстове (преводи и компилации); обзорно (а не съпоставително) са представени накратко и други есхатологии: библейска, патристична, апокрифна, по-късните апокалиптични мидраши в юдаизма, а отношението Изток — Запад е визирано със споменаването на три западни есхатологични писания, както и на изходния за Видение Даниилово сицилиански текст. Вместо обобщаване на прилики и отлики между отделните традиции — вероятно очевидни за автора — следва обобщение относно задачите „в изследванията на използваните апокалиптични писания в българските предели през IX — X в.“

Есхатологичната тематика вълнува и **Р. Лозанова** в нейната интердисциплинарна разработка (305—315); интерес представлява добре обоснованото заключение, че Апокалипсисът в православната книжовна и в изобразителната продукция, „е първата тема..., която попада под такова сложно влияние от страна на Запада“ (The Apocalypse is the first in Orthodox Literature and Art to fall in the such strong influence from the West) в лицето на протестантизма.

Докладите, посветени на каноничната книжнина, са предшествани от два погледа към историята на идеологията: **В. Шкодров** (315—324) предполага посредничество на богомилството за разпространението на аристотелиански идеи на Запад (по-ранно от арабското), но и сам признава, че проблемът трябва да бъде допълнително изследван; **И. Велев** (274—279) пък, в рамките на четири страници и половина, се захваща със сложните проблеми около теологическите спорове във Византия от XIV в. и заявява, че „со поставуването на авторитетот на разумот на примарното место од страна на Бернард Варлаам, Григорий Акиндин и нивните следбеници, во Византија и во јужнословенските простори заживеале рационалистичките тенденции“; изворовият материал не е уточнен.

Изключително приносни са няколко презентации върху старобългарската агиографска и химнографска продукция. Интересно въведение към тази тематика е презентацията на **Йоуко Линдстедт** (343—349), фокусирана върху израза „(prě)dednĭjaja čьstь“ в Пространното житие на св. Константин-Кирил. Тя е всъщност основателна реплика срещу научно-популярна книжка, занимаваща се с делото на светите братя и осветлява нагледно „пример на проблема,

с който се сблъскваме, когато искаме насилствено да извлечем максимално количество исторически данни“ от житиен наратив („an example of the problem we encounter if we want to forcibly extract the maximum amount of historical evidence from the *Vita*“). В приложение е даден кодиран текст от Corpus Cyrillo-Methodianum Helsingense (<http://www.slav.helsinki.fi/ccmh/>).

Със своите „Предварителни бележки“ **К. Иванова** (349—370) всъщност предлага завършен и добре структуриран труд върху свидетелствата за почитането на западноевропейски светци в старобългарските староизводни календарни сборници (терминологичните въпроси са наново обсъдени); систематизирането на съответните агиографски творби по месеци служи за сравнение с новоизводните чети-минеи и илюстрира „тенденцията да се редуцират пространните жития за светците свързани с Римската църква, естествено след схизмата от 1054“.

Принос към проблема за православно-славянските паметни католически светци дава и изследването на **М. Йовчева** (382—393), концентрирано върху новооткрита служба за св. Първомъченик Стефан и св. Стефан I папа Римски. С дълбокото осмисляне на направеното откритие, с убедителното определяне на службата като дело на св. Климент Охридски и с публикуването на нейния текст, докладът е високо приносен не само за палеославистиката, но и за византологията, доколкото византийска служба за папата не е достигнала до нас.

Другата разработка върху старобългарската химнографска продукция от Златния век — обзорната статия на **Г. Попов** (370—382) — очертава съществени характеристики на славянското песнотворчество и ги обяснява, поставяйки ги в контекста на еднотипни явления във византийската химнография. Задълбочено са разгледани проблемите за замяната на византийски песнопения със старобългарски в рамките на славянското богослужение и на наличието на заимствания и преработки както в славянската, така и във византийската химнография. Липсата на строга регламентираност в употребата на химнографския материал през IX в. е посочена като важен факт, обясняващ количеството и характера на химнографската продукция през изследвания период.

Филологическа проблематика е обект и за трите доклада в *секция Средновековна култура*: **А. Николова** (581—586), под формата на проект за бъдещо изследване, отбелязва четири интересни аспекта на изказа в молитвите в „Изповеди“ на св. Августин, а двете други презентации обсъждат лексикално-семантични проблеми в контекста на средновековния превод. **П. Янева** (586—593) — също набелязвайки насоки за бъдещо проучване — представя българо-гръцките лексикални отношения при означаване на понятията за ‘добра съдба’ и ‘зла участ’ на основата на Симеоновия сборник (в две редакции) и на негови гръцки прототипи; **И. Христова** (594—603) пък представя „латинс-

ките и старобългарските съответствия на οὐσία и на свързаните с нея философски термини“, резултиращи в ценна схема.

Обзорната статия на **Г. Бакалов** (397—407), в качеството си на въвеждаща към *секция История*, е своеобразно продължение на темата за антиномията Изток — Запад, подхваната от **И. Божилов**; тук основните „белези на различието“ са разгледани главно с оглед отделни периоди от Античността на сетне. Тази линия, макар и в по-тесни локални и темпорални граници, е продължена и от **Х.-Д. Дъопман** (411—418) в неговите търсения по проблема за значението, което е имала България между Изтока и Запада в средновековна християнска Европа във връзка с ключовия за политическата и църковна история момент на покръстването на българите и дейността на светите братя.

Покръстването на българите като един от малкото „български“ мотиви в западни източници е предмет на интерес и на други статии в сборника. Съвместното проучване на **С. Бърлиева** и **С. Баталова** (418—432) е приносно с публикуването (заедно с превод на български) на откъса от Бенедиктинската хроника на Петер Вагнер от XVI в.; паметникът намира своето място в ценната систематизация на известните латиноезични извори, съдържащи мотива за това покръстване. В подобна насока е и изключително интересното и не по-малко приносно обстойно проучване на **А. Влаевска-Станчева** (433—443), концентрирано върху три западноевропейски изображения на българския владетел-покръстител и техни възможни писмени източници.

В краткото си експозе **И. Илиев** (407—411) подлага на корекция негативните изворови данни за княз Расате-Владимир и представя неговата дейност като „един неосъществил се опит за подновяване на българския политически и културен диалог с европейския Запад, започнал още по време на българското настаняване на Балканите, и продължаващ, макар и с различна интензивност, и до наши дни“.

Групата статии върху периода на покръстването на българите е отделена от разработките, посветени на по-късни явления чрез доклада на **В. Тъпкова** „Пътят на Сивила от Изток към Запад и обратно“ (475—485). Той е фактически тясно обвързан с филологическите изследвания, посветени на историко-апокалиптичните текстове и привлича не само писмени, но и визуални свидетелства в разплитането на многовековните напластявания върху образа на пророчицата.

Сред историческите проучвания, разискващи идеологически проблеми, се открояват следните две изследвания: **А. Константакопулу** (456—475) представя сравнителен анализ — в широк диахронен контекст — на отношението към ересите в православна и в католическа Европа, а **Р. Радич** (485—489) търси общност между Изтока и Запада на интелектуалска почва — в изказванията на двама средновековни ерудити за кометата от 1264 г., като признава, че приликата е изключение, а не правило.

Кръстоносните походи също предизвикват определен интерес у историците. Така **С. Ракова** (444—456) прави типология на основните български, сръбски и руски източници за кръстоносните походи и заключава, че във времето на най-усилена миграция на хора от Западна Европа на Изток, в славянските писмени извори от православния регион не се обръща голямо внимание на латинците и на кръстоносните походи. **А. А. Данчева-Василева** (509—518) припомня няколко неприятни момента от историята на Пловдив по времето на кръстоносните походи като последица от „идването“ на Запада в земите на Изток; в заключение авторката споменава и друг пряк контакт на част от филипополското гражданство — на арменската община — с папата.

Конкретно върху арменското Средновековие са фокусирани други две статии в сборника. Интересни моменти от историята на Армения като християнска държава между гръцкия запад и сирийския юг, но силно повлияна и от католическа Европа представя **В. Аругюнова-Фиданиян** (566—572). През призмата на арменската средновековна историография авторката показва, че идеологеми (в борбата с езичници) и ценности (в почитането на свещени реликви), обикновено свързвани със западния средновековен свят, са възникнали много по-рано на Изток. **Б. Толиджиян** (572—579) пък представя аспекти на контакта с латинския Запад през XI—XIV в. в двора на арменска **Киликия** и заключава, че римо-католическото влияние не трябва да се преувеличава. **Р. Паун** (557—566) концентрира вниманието си върху момент от историята на друга християнска държава: в неговия доклад една от румънските хроники, именно хрониката на **Макарий** от XVI в., описваща коронясването на **Штефан Рареш** от неговия духовен отец **Макарий**, се тълкува в политически и в личностен аспект — важна е първенстващата роля не само на църквата като държавна институция, но и на духовния наставник на един млад владетел. **М. Саламон** (518—527) пък представя момент от средновековната история на поляците — дейността на **Владислав от Ополе** (**Władysław Opolczyk / Ladislaus von Oppeln**) по разширяване на католицизма, която е тълкувана изцяло като дейност на трезв политик, иначе безпристрастен и към католици, и към православни.

Подобен случай, но в друг географски регион, засяга **С. Пириватрич** (499—509). Изследването му представя обективно сведенията за автокефалността на българската църква по времето на цар **Самуил** (971—1018) и отхвърля данните в по-късни латински документи за коронясването на този български владетел от папата като исторически несъстоятелни.

С проблеми на църковната история се занимават и **Е. Сутнер** (490—499), който търси „църковно единство през XI—XIII в.“ („Kircheneinheit im 11. bis 13. Jahrhundert“) в няколкото случая на общ патриарх или епископ за гърци и латинци в подкрепа на тезата, че „митът за така наречената ‘велика схизма’“ („[das] Mythos vom sogenannten ‘großen Schisma’“) е дело на теологичната

мисъл от XVIII в. Много по-убедителен е **М. Бибииков** (537—545), който установява на базата на гръцки сигилографски и епистоларни извори (често запазени само в славянски превод), че креативната роля на митрополити, пристигнали от Византия в Киев, нараства през периода XII — XIII в. и че, макар и някои от тях да са оставили трайна следа в руската литература, за други данни дава само споменатият изворов матеиал.

Принос към история на културата дават **Л. Симеонова** (528—537), която не само доказва на основата на оцелелите извори, че император Лъв VI (886—912) въвежда сериозни промени в съвременния му церемониал, но и предлага интересна интерпретация на нововъведенията с акцент върху нумерологичния символизъм, както и **М. Каймакамова** (544—557), която поставя проблема за „първо по рода си проучване“ на факторите и условията за създаването и развитието на историографията „в средновековна България и другите „нови“ държави“ в Европа, като заключава, че „българската и чуждата историческа литература са съизмерими по своите... функции“.

В секция *Средновековно изкуство и музика* прозират — макар и да не са експлицитно заявени — четири подсекции, а именно: живопис, миниатюри, музика и литургическа везба. Докладът на **Е. Бакалова** (605—617), в качеството си на уводен, е по-скоро преходен между двата раздела. Той представя — накратко и без претенции за систематизация — научната литература, означаваща сравнително новия интерес към мощите и реликвите на Изток и на Запад. Преди всичко център на вниманието е функционалното сходство на реликвите в двата конфесионални свята за периода до XV в., от политически, идеологически и верски аспект. Бегло споменатото почитане на чудотворните икони в православния свят обаче не е единствената разлика между католици и православни — различия съществуват в историческата хронология на различните видове реликви и във формите на изява на култа: „асимиляция, интеграция, имитация — това са формите на рецепция в този много важен момент на среща между двете християнски култури“.

Следващите три доклада на тематика върху църковната живопис се занимават с твърде конкретни проблеми. Изследването на **Л. Маркс** (617—626) не е типично изкуствоведско, а разкрива интересен момент от историята на култа към пресвета Богородица в католически Загреб — почитането на нейно изображение след чудотворното му оцеляване при големия пожар от 1731 г. в града. Докладът на **Б. Пенкова** (626—633) също интерпретира с твърде конкретна проблематика — детайл в икона на Богородица с младенца от XVI в. — но изцяло от културологическа гледна точка. Като не намира съответствие на перлената огърлица на младенца нито във визуални византийски извори, нито пък в библейски, в патристични и в по-късните споменавания на перлите в източната книжовна традиция, авторката открива „примери на мадони с подобен детайл“ в ренесансова Европа. **Т. Вражиновски**

(633—638) пък, като изхожда от идеята за иконата „како една од основните разграничувања на католичката и православната црква“, извежда од народните легенди два аспекта на чудотворност на иконите, а също обсъжда терминологични проблеми, свързани с понятието ‘чудотворна икона’.

От особена важност е систематизацията на група иконографски, тематични и композиционни заемки от западноевропейската художествена традиция в паметниците на монументалната живопис от XV—XVII в. по българските земи, направена от **Г. Геров** (638—658), с която нагледно се оборва тезата за наличието на „целенасочено желание на културно „отваряне“ към Запада“. От самото начало е уточнено, че се имат предвид „заемки“, различни от „реалиите“, несъвместими с православното художествено разбиране и че едни и същи елементи имат различна идеологическа натовареност в двете култури. Работата на Г. Геров се отличава с яснота на съжденията и подредена структура на изложението; обобщенията се свеждат до това, че като цяло примерите за иконографски заемки са малко и са темпорално и локално ограничени, при това са подложени на трансформация от самото им проникване в православна среда.

Двата музиколошки доклада образуват опозиция, доколкото първият е по-обзорен, а вторият засяга по-конкретна проблематика. **Е. Тончева** (658—666) накратко представя приликите и отликите в развитието на невмените нотации в двата християнски региона в Европа на няколко нива: термини и класификация, семантика и естетика; това, което се откроява в направената съпоставка, са различията между двете музикални култури от XIV в.: докато западната *Ars nova* е един вид революция срещу *Ars antiqua* с цел „свобода на изкусната игра“, то източната „не по-малко изтънчена и богата музика“ е вид еволюция — пази традиционната прототипност и „остава молитва към Бога“. **Е. Чишковская** (666—670) се интересува повече от отношението Изток—Юг и то в рамките на православното славянство. Тя отбелязва, че най-ранните нотирани песнопения, посветени на св. Арсений Сръбски са фиксирани в руски музикални ръкописи и заключава, че независимо от произхода на текстовете, песнопенията, посветени на сръбския светец, са създадени на руска почва.

Двете наблюдения върху миниатюри имат за извор по един от кодексите в Тирана. **Хелмут Бушхаузен** (670—679) се интересува от проблема за рисунки с перо (*das Problem der lavierten Federzeichnung*) в *Veratinus 13*, а **Хайде Бушхаузен** (679—687), след като описва *Veratinus 35*, обръща особено внимание на мотива ‘ангел, вдъхновяващ евангелисти’, като доуточнява датирането и произхода на паметника.

Статиите, посветени на литургичната везба, представляват интерес за по-разнородна аудитория, доколкото използват интердисциплинарна методика. **Ю. Бойчева** (693—705) концентрира вниманието си върху най-древната

запазена византийска плащаница — Охридската (Андрониковска) плащаница от XIV в. — като при анализа на иконографията и на функционалните нива в литургичен и исторически план привлича богат сравнителен материал не само от изобразителни източници (монументалната живопис), но и от словесни източници (литургичния текст и разсъжденията на тогавашни богослови). **У. Уудфин** (689—693) пък поставя развитието на иконографията на подобни паметници в политически контекст — успоредява изображенията на Христос върху късновизантийски литургийни одежди с императорските портрети върху дрехите на светски владетели и тълкува тяхното значение като един вид политическо съобщение („just as the imperial portrait on the dress of secular officials serves as a seal of the authority vested in them by the emperor, so does the mitre of the patriarch show that he is the legitimate agent of Christ on earth“).

В *секция Археология* будят интерес преди всичко изследванията върху епиграфиката. В контекста на епиграфския материал, свидетелстващ за скрипторий при Равненския манастир (X—XI в.) **К. Попконстантинов** и **Р. Костова** (719—725) предлагат интересна методология за сравняване на определени елементи от рисунки-графити с елементи от украсата на ръкописите и така допълват данните за времето и мястото на поява на дадени паметници. **Т. Рождественская** (731—735) пък насочва вниманието си към надписи с богослужебен характер в три руски църкви от домонголско време като извори за историята на езика (в частност и за историческата диалектология); същевременно авторката набелязва и други интересни моменти, например, че датирането, основано на лингвистичен анализ, фактически се покрива с датирането, основано на изкуствоведски анализ.

Докладът на **С. Витлянов** (713—719) е по-скоро теоретичен, отколкото основан на конкретни археологически данни и акцентира върху стопанско-производителното начало в неговата взаимовръзка със строго религиозното начало в манастирския живот. Интересен е изводът му, че „монашеството според византийската културна парадигма потенциално стои най-близо до селячеството“, в което се корени и съществена разлика със западното монашество, освободено от стопанска дейност.

Съвместната разработка на **С. Ангелова** и **Г. Принцинг** (726—731) е концентрирана върху описанието и историческото значение на археологическа находка в Силистра — именно гробът от X в. в кораба на голямата базилика; на базата на археологическите данни, на единствения писмен източник и на сегашни изследвания се прави основателно предположение за неговата принадлежност на патриарх Дамян. **К. Илски** (707—713), от своя страна, представя научния дебат върху ранното покръстване на Мизия от св. Апостол Андрей и критично обсъжда съответния пасаж у Евсевий Кесарийски.

След направения преглед естествено се налага заключението, че интердисциплинарният сборник предлага на академичната хуманитарна общност интересни и приносни идеи, гледни точки, методологии и открития по проблеми, отнасящи се до средновековния контекст на православно славянство. И макар отношението между Изтока и Запада в Европа да се разкрива предимно — не изцяло — на базата на различия както в средновековната култура, така и в съвременните подходи на следовниците на различните школи, симпозиумът, посветен на ценностите, традициите и общуването между Изтока и Запада, е благодатен опит чрез науката да се прекрачи идеологическата пропаст между двете органически свързани по своя произход християнски общности.

Екатерина Панчева

Земни ангели и блажени люде'¹
(Отшелници в българската литература)

Неотдавна на полски език излезе сборник с жития на български светци, чието съставителство е дело на нашия колега Георги Минчев, преподавател по стара българска литература в Университета в Лодз. Подобно научно събитие в Полша е рядкост не само защото томът съдържа жития, легенди и религиозна поезия на православни светци и отшелници, блажени люде, живели на Балканите и дълбоко тачени в българската история и култура, но и защото са непознати за католическото християнство.

Антологията съдържа общо седемнадесет преводни текста. Както Георги Минчев изяснява в обширната си студия — предговор, той е подбрал едни от най-представителните текстове за тези блажени люде и неслучайно започва с култа към св. Иван Рилски — свято име не само за всеки българин, но и за всички славяни. В сборника е поместен в превод цял цикъл от агиографски произведения за най-популярния български светец — така нареченото Народно житие, Житие с малка похвала от Димитър Кантакузин, част от канона, Завета на светеца и народни легенди за него.

За кого в Полша могат да представляват интерес подобни средновековни четива, пита в предговора Георги Минчев и убедено отговаря, че освен специалистите и студентите по българска филология в полските университети, които далеч не са само отделни единици, житията са жанр, който има своите читатели. Що се отнася до българското общество, този интерес вероятно е свързан и с наложения за десетилетия атеизъм, със засиления интерес към старобългарските паметници и с културното наследство като цяло, а също така и с авторитета на българската медиевистика както у нас, така и по целия свят.

Християнската литература стига до България през IX в., когато византийски мисионери пристигат в столицата Плиска, за да покръстят княз Борис, който успява за кратко време да наложи православно християнство, въпреки съпротивата на българското болярство. За начало на оригиналната

¹ Ziemszy amiołowe niebiańscy ludzie (anachoweci w bułgarskiej literaturze i kulturze). ORTHDRUK, Białystok, 2002, 135 s.

славянска житийна литература се считат произведенията, посветени на славянските първоучители св. св. Кирил и Методий, т. нар. пространни жития, написани според каноните на предметафрастовата константинополска агиография. Тези жития, подчертава Георги Минчев, представляват общо културно достойние на всички славянски народи, въпреки че те не се оказват сред най-популярната литература през средните векове.

Като прави доста подробен и извънредно компетентен анализ на развитието на българската агиография, Георги Минчев достига до XIII в., когато се създава нов стил и реформа в литургическата практика, продължена през XIV в. от патриарх Евтимий. Тази нова естетика в писането на жития и религиозни текстове, известна като „плетение словес“, характеризираща се с богатата синонимичност, многобройни епитети, метафори и символи, е продукт на идеите на исихазма. Богато орнаментираният стил, подчертава Георги Минчев, отговаря на новата структура на агиографските творби, която се определя като агиографско-панегирична. Подборът на житията, който Георги Минчев е направил, включва едни от най-важните старобългарски творби, защото освен изброените жития на св. Иван Рилски, които са представени в настоящият том в превод на Ванда Стемпняк и Малгожата Сковронек, са включени житието на св. Петка (Параскева) Търновска от патриарх Евтимий, емблематично произведение за Търновската книжовна школа и за новия канон, според който работят книжовниците и техните ученици от България, Сърбия, Молдова, Русия и т. н. от XIV в. нататък. Житието е последвано от разказа за пренасяне мощите на св. Петка от Каликратия до Търново, с което се полага началото на култа към светицата на Балканския полуостров.

Независимо че през XIV в. България пада под турско робство и столицата Търново е подложена на разрушение и сеч, понеже търновци, водени от патриарх Евтимий, не се предават, все пак духовната традиция не отмира. Тъкмо напротив, тя е съхранена през следващите векове, чак до XVIII в., когато най-голяма популярност имат дамаскините.

Встъпителната студия на Георги Минчев сочи каква е целта и какъв е смисълът на подобно издание, оформено прекрасно от издателство „Бялисток“. Освен споменатите творби е включен фрагмент от службата в памет на цар Петър, както и анонимният текст за пренасяне мощите на св. Петка до Търново, а също и едно съвременно житие, това на преподобна Стойна, писано от внучката ѝ Зоя Великова. Това е много интересен прецедент за „женска литература“, както бихме се изразили, ако ставаше дума за светски текст. Известно е, че има жени светици, за две са включени произведения в настоящия сборник, но почти не е известно да има жени авторки на жития. Това е една от разликите спрямо католическата религиозна книжнина и поезия, която поне в Полша започва с името на дъщерята на крал Мешко X в., която съставила 40 авторски молитви и така сложила началото на женската

литература в Полша. Впрочем преподобна Стойна е българска пророчица, живяла през периода 1883—1933 година, а нейната внучка очевидно е наша съвременница.

В подбора на Георги Минчев присъстват още житията на отшелниците Гавриил Лесновски и Йоаким Осоговски, както и народни легенди за тях. Такъв подбор дава възможност да се проследят не само различните стилове в агиографията и агиографския канон, но и различните гледни точки, доколкото жанр като житието го позволява. Завършеното представяне на светците, ако можем да говорим за такова по принцип, е постигнато чрез подбора, чрез коментара и чрез великолепния превод на съвременен полски език, предавайки адекватно поетическите похвати, използвани в средновековните текстове.

В заключение можем да кажем, че Георги Минчев е издал един уникален труд, полезен и ценен във всяко отношение, достойно представящ българската агиографска книжнина, мястото на която в Европейското средновековие е безспорен факт.

Магда Карабелова

***Найден Геров в историята на българската наука и култура.
(Материали от националната конференция с международно
участие, София 13 – 15 ноември 2000), С.,
АИ Проф. Марин Дринов, 2002.***

Сборникът съдържа докладите от Националната конференция с международно участие, посветена на личността и богатата и разностранна научна, културно-обществена и политическа дейност на видния възрожденски деец Н. Геров. С тази научна проява изследователи от България и чужбина отбелязват 100-годишнината от смъртта на големия българин. Сборникът обхваща 43 материала, засягащи различни страни от живота и дейността на Н. Геров, като почти във всички доклади от различни аспекти е погледнато върху неговото най-значимо и фундаментално дело — създаването на „Речник на българския език“.

Благодарение на усилията на съставителя проф. В. Кювлиева и редактора М. Михайлова току-що появилата се книга не е просто механичен сбор от изнесени конферентни доклади, а представя консолидираните усилия на изявени и по-млади учени, чиито разработки са последните всеотдайни и задълбочени проучвания на трудовете и дейността на великия просветител и възрожденец. Това колективно дело дава на нашата научна и културна общественост най-нови и дори непубликувани досега данни за живота, научната работа и всеотдайната родолюбива служба на Н. Геров, а също и нови теоретико-практически разработки, свързани с проблеми на лексикологията и лексикографията.

Структурата на сборника е съобразена с тематиката и проблемите на публикуваните в него материали. Пленарните доклади всъщност представят най-важните и значими черти от многостранната дейност на Н. Геров — научната му дейност като лексикограф и неуморната му работа като общественик и дипломат.

В. Кювлиева-Мишайкова проследява в своето обемно изследване „Пътят на Найден Геров в българската лексикография“. Тя търси отговор на въпроса „къде се корени и как се формира интересът на младия Геров към съставянето на голям тълковен речник на българския език“, как се ражда замисълът за това огромно по обем и трудно изпълнимо от една личност обществено значимо дело.

Работата на Ел. Хаджиниколова „Найден Геров, езиковият спор и българското възрожденско общество“ въпреки по-общата формулировка на темата

всъщност предоставя малко известни факти, които дават възможност за оценка на културната и езикова политика на Н. Геров като руски дипломат.

Известният руски българист Григорий К. Венедиктов проследява най-важните особености на периода на изграждането на новобългарския книжовен език, за да представи отношенията между „Найден Геров и руските слависти в началната история на българската лексикография“. Той анализира трудове на руски слависти, като представя техните схващания за тогавашната прощаваща българска лексикография. Подробно се разглеждат опитите на П. И. Прейс за съставяне на речник на българския език.

Вторият раздел от сборника съдържа доклади, чиито автори разглеждат „Речника на Найден Геров — паметник на „живий български народен език“ от XIX в.“ в различни аспекти.

Статията на Б. Велчева „Старият български книжовен език и речникът на Найден Геров“ е посветена на значимия и неизследван досега в пълнота проблем за книжовната традиция и народния език в Геровия речник. Б. Велчева аргументирано спори с авторите на „История на новобългарския книжовен език“ за произхода на форми като *съдия* и *судия*, *почест* и *чест* и доказва убедително тезата си за живата връзка между изобилната стара книжовна лексика в Речника на Н. Геров и устната народна реч.

Чешката славистка Х. Гладкова задава и друг път звучащия въпрос „Консервативна ли орфография словаря Найдена Герова? (Словарь Найдена Герова как зеркало времени)“. Опирайки се на социолингвистичните обстоятелства на времето, по което е замислен и започнат Речникът, тя се опитва да докаже, че той е най-високото постижение на българското национално Възраждане в този период, но в края на XIX в., когато той „реално встъпва в комуникативна ситуация“, за жалост вече представя остарял „паметник“ на българската лексикография.

П. Пашов споделя своите спомени на съвременник за годините, когато в нашите научни и културни среди назрява идеята „За второто фототипно издание на „Речник на българският език“ от Найден Геров“.

Ив. Кочев съпоставя словното богатство от „Речника на Найден Геров и скопската лексикална норма“. Оборвайки с факти постулатите на Бл. Конески за изграждането на скопската лексикална норма, той доказва че тя „се изгражда плътно върху материал“ от Геровия речник и че по-голямата част от т. нар. „македонски неологизми“ са стари домашни думи.

Вл. Мурдаров проследява любопитния за историята на родното езикознание въпрос за отношението на българската научна критика и оценката, която дават специалистите филолози за филологическите изследвания на Найден Геров в „Archiv für slavische Philologie“.

Л. Крумова разглежда един дълъг хронологичен отрязък „От речника на Найден Геров до Речник на българския език или 100 години от живота на

българската лексика“. Въз основа на съпоставителни наблюдения върху лексиката на Геровия Речник и многотомния академичен РБЕ се правят изводи за запазването на българския характер на тази лексика в нейния основен фонд.

М. Божилова нарича „Речника на Найден Геров — огледало на българската езикова картина на света“. С висок професионализъм тя прави нетрадиционен анализ на Речника по отношение на специфичните и характерни лексикографски методи и подходи, приложени в него. Авторката успява да убеди, че и днес този уникален речник може да бъде „определено полезен за лексикографията като теория и практика“, както (позволявам си да добавя) и нейната статия.

Статията на Т. Ат. Тодоров представя мнението на изтъкнатия наш етимолог „Относно произхода на няколко думи, тълкувани в речника на Найден Геров“. Това са много редки от фонетично, морфологично или семантично естество думи: *сàжби* ‘сребърни накити на гърди’, *такàз* ‘хокане, мъмрене; укор’, *усада* ‘господарска къща, сарай’, същото като диалектното *усада* ‘стръмно място, което често се свлича’.

В. Милева търси „Заслугата на Найден Геров за възможностите за изследване на динамиката в значенията на българската лексика“, като разсъждава върху факта, че в Речника отсъствието на стилистични бележки на практика не дава възможност за оценка на динамичните процеси, протичащи в българската лексика.

Л. Антонова оценява втория опит на Ив. Богоров да състави тълковен речник, издаден през 1881 г., като паралелно съпоставя „Лексеми с диалектни особености в речниците на Ив. Богоров, Н. Геров и Ст. Младенов“.

Й. Захариева е избрала за своя доклад „Етнокултурната лексика — названия за облекла — в речника на Найден Геров“. С оригинален подход тя лингвистично интерпретира названията на дрехи с цел разкриване „на механизмите на скритото и явното“ в тези названия през българското Възраждане.

Б. Попов търси „Митологично-семантични паралели на релацията *небе-бог*, отразена в Речника на Найден Геров“. Със завидна информираност авторът разглежда названията на върховното божество във всички митологични системи, за да стигне до извода, че названието *небо*//*небе* отразява твърде архаична номинация.

З. Барболова в своя доклад „Речникът на Найден Геров — уникален паметник на българската култура“ се спира на функцията на огромния брой пословици, поговорки, гатанки, клетви и благословии, включени в Речника, които са съхранили представата на някогашния българин за света и придават на труда енциклопедичен и етнолингвистичен характер.

П. Костадинова разсъждава върху „Употребата на „другия“, като по нетрадиционен начин тръгва от семантиката на два глагола от Геровия

речник — *преобличам (се)* и *предрешивам (се)*, за да разкрие механизма на подреждане, измерване и осъзнаване на „социокултурното време“.

Й. Русек пише „За някои фразеологични съчетания в Речника на Найден Геров“, като по-конкретно има предвид фразеологизми непознати в книжовния език, които имат за основен елемент същ. име *баба* или прил. имена *бабин, божи, горски, мечи* и др.

В. Зидарова представя „Структура на речниковата статия в речника на Найден Геров (в съпоставка със съвременната лексикографска практика)“, като има предвид академичния Речник на българския език, с цел разкриването на „тенденциите на структуриране и тълкуване, формирали се в процеса на развой на българската лексикография“.

А. Даскалова и М. Райкова привеждат лексикален материал от „Речника на съчиненията на Поп Пейо и Речник на българския език на Найден Геров“. Авторките смятат, че трябва да се държи сметка за евентуално влияние на късната среднобългарска книжнина върху възрожденския речник на Геров.

Ел. Меракова разглежда „Деминутивите в смолянския говор в съпоставка с умалителните имена в речника на Найден Геров“. Тя подлага на словообразователен анализ и класификация лично събран теренен материал от Смолянско и Златоградско.

М. Паунова е насочила вниманието си към „Названия на растения, мотивирани от названия на животни в българския език (върху материал от Речник на българския език от Найден Геров)“. Целта на изследването е да се установят основните принципи на номинация.

Излизайки от един пасаж от рецензията на проф. М. Дринов за Геровия речник, в който става въпрос за трудовете на А. Тошев и Ст. Георгиев, посветени на българската флора и фауна, Г. Дюлгерова си поставя за задача да сравни начина, по който са представени „Имената на растения в речника на Найден Геров“ с начина, по който това са направили споменатите двама автори.

Третият раздел от сборника включва доклади, посветени на решаването на различни теоретико-приложни „Проблеми на лексикографията“.

П. Легурска разкрива методическите принципи, структурата и характера на „Тематичен речник на термините на народния календар“, който е пръв по рода си в българската лексикография. Особено стойностно е задълбочено разработеното приложение, където се представя микроструктурата на речниковата статия.

М. Витанова набелязва някои от основните „Проблеми при лексикографското представяне на диалектните наречия“. Опирайки се на нашия и чуждестранен опит в това отношение, тя представя своите схващания по въпроса с оглед изготвянето на концепцията на бъдещия Общобългарски диалектен речник.

Хр. Пантелеева съпоставя „Лексикографските трудове на Иван Богоров и Речника на българския език на Найден Геров“, като подробно представя част от трудовете на Ив. Богоров, предназначени най-вече за нуждите на обучението по роден език.

В. Сумрова представя малка по обем, но изключително интересна разработка с приносни моменти — „Професионалните имена за лица — теоретични лексикографски въпроси“. Младата авторка предлага сериозна теоретична трактовка на начините „за унифициране на дефинициите в тълковен речник на съвременната книжовна лексика от разглежданата лексикосемантична група“.

М. Алмалех разглежда само „Някои проблеми при представянето на граматичната информация в иврит-български речник“, произтичащи от различните езикови системи, като анализира глаголите.

Четвъртият раздел на сборника е посветен на дейността на „Найден Геров — просветител, общественик, дипломат“.

М. Пашкулева разкрива неуморната дейност на „Н. Геров и превръщането на пловдивското училище „Св. Кирил и Методий“ в център на българското образование преди Кримската война“.

И. Арсенова проследява разностранната културно-просветна и дипломатическа работа на видния политик, свързана с Русия, в доклада си „Найден Геров и българско-руските отношения“.

Ел. Узунова изнася малко известни факти за „Дейността на Найден Геров по възстановяването на манастирски средища в западнобългарските земи“, почерпани от огромния научен и документален архив на Н. Геров.

Н. Запрянова-Пенева изнася непубликувана досега и много интересна преписка от архивния фонд „Н. Геров“. Писмата са богати с данни за бита и културно-обществения живот на пловдивчанина от 1858 до 1893 г. и добре представят „Пловдив в кореспонденцията между Мария и Найден Герови“.

В доклада си „Найден Геров и Копривщица“ Р. Каблешкова отбелязва моменти от дейността на изтъкнатия възрожденец в родния му град и основно разглежда съставения от Н. Геров правилник на откритото от него първо класно училище.

Петият раздел на сборника обхваща доклади, посветени на разглеждането на някои „Проблеми на съвременния български книжовен език“.

От кореспонденцията на Н. Геров черпи своя материал и М. Байрамова, която анализира 8 негови писма, като е избрала „Из езиковите особености в кореспонденцията на Найден Геров на български език от периода 1857—1870“ да разгледа двуморфемните целеви съчетания — еднословни или двусловни, които са изградени от два предлога, от предлог и съюз или от два съюза.

М. Велева пише „За един модел на родовото вариране на съществителните имена в българския език“ и по-точно на съществителните имена от типа *прах-ът||-та* и *стенопис-ът||-та*.

Р. Станчева изтъква предимствата при „Използване на електронния архив на Института за български език за нуждите на кодификаторската практика“ и защитава с конкретни примери своята теза.

М. Димитрова анализира любопитните резултати от апробацията на един тест за подреждане на текст от ученици в доклада си „Осмисляне на информацията от текст (върху материал от апробацията на тестова задача по български език за 7 клас)“.

Вл. Миланов споделя своите „Наблюдения върху абстрактната лексика в езика на Васил Априлов (в съпоставка с „Речник на българския език“ от Найдено Геров)“.

След като посочва причините, поради които библейски текстове се използват във възрожденската и революционна книжнина, М. Симеонова основно разглежда „Библейската фразеология в езика на Васил Левски“.

Докладът на Анна Чолева-Димитрова „Селищните имена в България (наблюдения върху структурните модели)“ представя опита на авторката от работата ѝ над подготвяния колективен труд „Български топонимен речник“.

В шестия дял на сборника са включени три доклада, които са свързани с „Проблеми на съпоставителното езикознание“

Ем. Македонска анализира в съпоставителен план ексцерпиран материал от „*Nomina agentis* и *nomina actoris* в чешко-немския речник на Йозеф Юнгман и Речника на Найдено Геров (кратък преглед)“. Целта е да се открият старите и нови сходства между двата славянски езика и в областта на словообразуването чрез деривати.

Работата на М. Кузмова е принос „Към характеристиката на устойчивите сравнения в българския и чешкия език“.

Последният доклад в сборника е на Хр. Дейкова и разглежда някои „Проблеми на семантичната мотивация при народните названия на птиците“. С професионална ерудираност се етимологизират синонимните названия на птицата сойка, които се откриват в Геровия речник и в народните говори, а също и техните славянски съответници. Предложена е работа, която има несъмнено теоретико-приложна стойност.

Сборникът, съдържащ доклади от конференцията в памет на видния възрожденски деец и просветител, представя на нашата научна, културна и по-широка общественост нови оценки, схващания и постижения, свързани преди всичко с теоретичните и практически проблеми на българската лексикология и лексикография от времето на Найдено Геров до днес.

Славка Керемидчиева

Антонова-Василева, Лучия и Славка Керемидчиева. Кратък речник на диалектните думи. С, Планета-3, 2001.

Словното богатство на българските диалекти винаги е привличало вниманието на нашите книжовници и езиковеди. Диалектна лексика е включена в редица речници с тълковен или етимологичен характер — като се започне от „Речник на българския език“ на Н. Геров през „Български тълковен речник (с оглед към народните говори)“ (Т. I. С., 1951) на Ст. Младенов, „Речник на редки, остарели и диалектни думи в литературата ни през XIX и XX век“ (С., 1974, преиздаден през 1998) на Ст. Илчев, А. Иванов, Анг. Димов, М. Павлова, „Речник на българския език“ (С., Т. I, 1977 - Т. XI, 2001), „Български етимологичен речник“ (С., Т. I 1971 — Т. VI 2002), „Учебен речник на непознати, чужди и остарели думи в българския език“ (В. Търново, 1994) на П. Радева, Н. Радева и др.

Колектив от езиковеди от Института за български език при БАН вече дълги години работи върху събирането и лексикографската обработка на езиков материал от всички области на българското езиково землище. Тъй като издаването на многотомен академичен речник, който да обхване цялостно диалектното лексикално богатство, изисква по-продължителен период от време, то издателство „Планета-3“ се е заело със задачата да запълни съществуващата празнота в българската култура и представя на читателската аудитория „Кратък речник на диалектните думи“ (С., 2001). Авторките Л. Антонова-Василева и Сл. Керемидчиева си поставят за цел да запознаят съвременния читател с онази част от лексикалното богатство на българските говори, която се среща най-често в художествената литература и фолклора, изучавани от ученици и студенти. В увода те споделят впечатлението си, че наличието на диалектни названия затруднява съвременното младо поколение дори при четенето на приказките на Анг. Каралийчев, „Под игото“ на Ив. Вазов или „Записки по българските въстания“ на З. Стоянов. Необходимостта от „Кратък речник на диалектните думи“ авторките мотивират и с факта, че в досега излезлите речници фолклорът е слабо застъпен, а съществува и известна неравномерност в представянето на говорите от различните краища на българското езиково землище.

Речникът съдържа повече от 6000 диалектни лексеми, които се срещат в произведенията на български творци, изучавани в средното училище — Д. Чинтулов, Хр. Ботев, Л. Каравелов, П. Р. Славейков, З. Стоянов, Ст. Михайловски, Т. Влайков, Ц. Гинчев, Ц. Церковски, П. Тодоров, П. К. Яворов,

Ив. Вазов, П. П. Славейков, Д. Дебелянов, Г. Райчев, Г. Стаматов, К. Константинов, Й. Йовков, Ел. Пелин, Чудомир, А. Разцветников, Ем. Попдимитров, Ел. Багряна, Р. Босилек, А. Каралийчев, В. Ханчев, Д. Талев, Ем. Станев, Н. Хайтов, Й. Радичков, Б. Христов, Ек. Томова, В. Паспалева, Вл. Даверов и др. Включени са и думи от фолклорни сборки и антологии, като е обърнато специално внимание на материалите от Родопите и Македония. В по-редки случаи са приведени и думи от издадени по-рано речници, което е указано в съответните речникови статии.

Независимо че в заглавието речникът носи определението „кратък“, той съдържа богат и интересен диалектен материал от номинативни, семантични и словообразователни диалектизми, представящи тематичното многообразие на диалектната лексика — *будѝн, буднѝж, брав, бѝдник, вѝркам, вѝпър, вездѝн, вѝля, вес, вѝно-жѝто, вѝше, воднѝк, вѝлненик, грѝпал, драгѝвам, кит, кутрѝ, млин, мѝшне; бѝчка* ‘сѝд, в който се бие млякото’, *влѝк* ‘брана’, *войнѝ* ‘войска’, *дѝржѝва* ‘недвижим имот’; *игрѝлец, игрѝлица, мрѝва, мрѝвек* и др. Включени се и названия на някои празници (*Пѝклѝди, Блѝговец, Божѝк, Васѝлѝца, Влѝсинден, Водѝци*) и на съзвездия (*Власѝѝ*).

Структурата на речниковите статии е организирана според възприетата лексикографска практика у нас при създаване на речници с тълковен характер, а за някои специфични диалектни проблеми е ползван опитът на многотомния „Словарь русских народных говоров“ (под гл. ред. на Ф. П. Филин). При многозначните думи, които имат и книжовни значения, са тълкувани само диалектните лексикосемантични варианти. Фонетичните облици са изброени в статията при основната форма, където е приведен и илюстративният материал. Между отделните фонетични варианти се правят препратки в случаите, когато са отдалечени по азбучен ред. Ако съществуват акцентни варианти, в заглавната дума са отбелязани две или повече ударени гласни.

Особено улеснение за читателите, които не са филолози, е нормализираният фонетичен вид на включените диалектни лексеми. Формите са предадени без диакритичните знаци, използвани за специфичните диалектни звукове.

Могат да бъдат отправени и някои критични бележки към отделни речникови статии. Така напр. местоимението *вес* (срв. стб. *вьсъ*) неточно е определено като прилагателно (с. 41). Съществителното *пѝдзим* и наречието *пѝдзим* (с. 185) са представени в една речникова статия, без дори да бъдат отделени с индекс 1 и 2. Посочва се значение ‘есен, късна есен; през есента’. За учениците, които тепърва навлизат в правилата на българския език, не е съвсем ясно кое от посочените значения се отнася за наречието и кое за съществителното, а също и към кое от двете значения е илюстративният материал (*Като задухаха подзим ветровете, събираха се овчарите и отиваха да зимуват край Бяло море* — Н. Х.).

Независимо от направените бележки речникът има своето място в българската култура. Макар и да не обхваща изцяло лексикалното богатство на българските говори, с разнообразния и интересен материал, поднесен професионално от специалисти диалектолози, „Кратък речник на диалектните думи“ е полезен не само за учащите се, но и за научните среди, както и за широката културна общественост.

Марияна Витанова

**Българска енциклопедия на БАН и издателство „Вион“ представят
*Български традиционен календар — илюстрирана енциклопедия***

Тя представя цялото културно богатство, което може да се покрие с понятието българска календарно-празнична обредност.

Съставителството и енциклопедичната подготовка на изданието е извършена от авторски колектив от Българска енциклопедия на БАН — единствен специализиран център за енциклопедични издания в страната. Информацията е поднесена в достъпна и интригуваща форма и лек, четивен език. Тя е обединена в 100 основни статии, богато онагледени с 395 илюстрации. За всеки празник е даден онзи кръг от народни предмети, вярвания, обредни действия и предмети, които изграждат неговото ядро. Макар и неизчерпателно, е предадена и регионалната специфика в обредността и терминологията. Описанието на традиционните празници е допълнено с данни за православния християнски календар, кратко житие на светеца — патрон на празника, или християнската легенда, свързана с този ден, което ориентира донякъде в сложната връзка между езичество и християнство.

При илюстрирането са използвани възстановки на обредни действия и предмети, заснети в различни години, а част от тях са реконструирани специално за книгата от издателство „Вион“. Богатият илюстративен материал позволява дори на непосветения да „изживее“ празника, докосвайки се до магията на действията, символиката на обредните предмети, отчасти и до празничната атмосфера. За тези, които искат на практика да спазят традицията в най-достъпната ѝ и запазена форма — храната, в приложението са подбрани и подредени рецепти за празничните трапези“.

Българските календарни празници и обичаи са част от безценния фонд на нашето културно наследство. Пренесени през вековете и помогнали да се съхраним като народ, те и днес се впитват в съвременната празничност, запазвайки нейното етническо своеобразие. Това народно богатство, съхранило душевността на българина, е едно истинско нравствено послание от древността, принос в традициите на общоевропейското културно наследство.

Илюстриваната енциклопедия „Български традиционен календар“ ще бъде издадена на английски език през 2003 г.

За контакти:

Централна библиотека на Българската академия на науките
E-mail: library@cl.bas.bg

Издателство „Вион“
4000 Пловдив, ул. „Неофит Рилски“ №8
тел. (+359-32) 95 26 97; 95 93 07

СЪОБЩЕНИЯ

Награда за румънски студенти българисти, учредена на името на д-р Лаура Баз-Фотиаде

UNIVERSITATEA BUCURESTI
FACULTATEA DE LIMBI SI LITERATURI STRAINE - DECANAT
STR. EDGAR QUINET NR. 3
SECTOR 1
BUCURESTI

FACULTATEA DE LIMBI SI LITERATURI STRAINE
CATEDRA DE LIMBI SLAVE
STR. PITAR MOS 11-13
SECTOR 1
BUCURESTI

Катедрата по славянски езици и литератури, Факултет за чуждестранни езици и литератури в Университета в Букурещ посрещна с дълбоко вълнение инициативата на г-жа доц. Рамона Фотиаде, преподавател в Катедрата по френска филология към Университета в Глазгоу, Великобритания, за учредяване на годишна награда “Лаура Баз-Фотиаде”, в памет на своята майка, проф. д-р Лаура Баз-Фотиаде, която 30 години бе член на нашата Катедра и уважаван преподавател в Секцията по български език и литература.

Тази награда е предназначена за най-сполучливото изследване по българистика, представено през съответната академична година от учащите се по време на сесиите в студентските кръжоци или на научните сесии, организирани от Катедрата по славянски езици и литератури. Наградата може да бъде присъдена и на трудове, защитени като дипломни работи или като магистърски дисертации. Приоритет ще имат трудовете със сравнителен или типологически характер от областта на литературата или етнологията.

Наградата е придружена от парична сума на стойност 300 щатски долара, дарени от г-жа доц. Рамона Фотиаде.

Критерии за получаване на наградата са следните:

- оригиналност на идеите
- логика в аргументацията, в научния подход

- правилност и разсъдителност в употребата на научните средства
- грижливо редактиране със спазване на международните норми.

Наградата ще бъде присъждана от жури, назначено от Бюрото на Катедрата, съставено от трима души. Задължително в журито ще бъде включен завеждащ Секцията по български език и литература, а председател на журито ще бъде завеждащ Катедрата по славянски езици и литератури.

Церемонията по присъждането на наградата трябва да се състои в разширено заседание на Катедрата по славянски езици и литератури, за предпочитане в края на академичната година. По случай връчването на наградата ще бъде направено възпоменание на преподавателската и научната дейност на д-р Лаура Баз-Фотиаде.

Проф. д-р Дорин Гамулеску
Завеждащ Катедрата по славянски езици и литератури

СОФИЙСКИ УНИВЕРСИТЕТ “СВ. КЛИМЕНТ ОХРИДСКИ”

ДЕПАРТАМЕНТ ЗА ЕЗИКОВО ОБУЧЕНИЕ – ИЧС

Адрес: 1111 София, ул. “Коста Лулчев” № 27

Тел: (+359 2) 710 069, 720 733; Факс: (+359 2) 723 877

E-mail: office@deo.uni-sofia.bg www.deo.uni-sofia.bg

МЕЖДУНАРОДНА ШКОЛА ПО БЪЛГАРСКИ ЕЗИК И КУЛТУРА 2002–2003

ЗИМА: 27 януари — 14 февруари

17 февруари — 7 март

ПРОЛЕТ: 10 март — 28 март

14 април — 2 май

ЛЯТО: 16 юни — 4 юл

7 юли — 25 юли

28 юли — 15 август

18 август — 5 септември

Начинаещи/Среднонапреднали/Напреднали

СТАНДАРТЕН КУРС

Продължителност: 3 учебни седмици

Цена на курса: 220 USD

ИНТЕНЗИВЕН КУРС

2 учебни седмици

Цена на курса: 180 USD

практически български език — 60 ч./48 ч.; по избор: народни танци — 8 ч., фолклор — 12 ч., история — 12 ч. и

Семинари — 12 ч.:

Еднодневна екскурзия в планината Рила (*Рилски манастир*) или *Копривщица*.

Полудневна екскурзия в планината Витоша (*Боянска църква и Драгалевски манастир*).

* **Вариант на стандартния курс:** Втората седмица от обучението се провежда в планината Родопи — съвместна програма с Пловдивския университет “Паисий Хилендарски”, филиал Смолян. **Цена на курса: 280 USD**

Етническите българи, живеещи на територията на републиките на бившия Съветски съюз, Югославия и Румъния, ползват 50% намаление, а останалите граждани на тези страни — 30%.

**БЪЛГАРИСТИКА
BULGARICA**

ИНФОРМАЦИОНЕН БЮЛЕТИН

5/2002

Редактор ст.н.с. д-р Анисава Милтенова

**Съставители ст.н.с. д-р Никола Казански, Емилия Волева
Коректор Жасмина Кръстева
Художник Богдан Мавродинов**

Предпечатна подготовка ЦБ БАН Нели Байкова

**Издателски индекс 99
Формат 70 X100/16 Печатни коли 6.75**

**Печатница на Академично издателство „Проф. Марин Дрянов“
1113 София, ул. „Акад. Георги Бончев“, бл. 5**

Поръчка № 240

ISSN 1311-8544